

ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအစိုးရ
ယဉ်ကျေးမှုဝန်ကြီးဌာန
သပိုင်၊ သုတေသနဦးစီးဌာန

“မျက်မှောက်ခေတ်နိုင်ငံတကာဆက်ဆံရေးနှင့်မြန်မာနိုင်ငံ”

သုတေသနစာတမ်းဖတ်ပြဲ

“ရခိုင်ဒေသအတွင်းသို့ မွတ်ဆလင်များ

ဝင်ရောက်လာခြင်းနှင့်

နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုအဆင့်ဆင့်”

ဦးမြင့်သိန်း

ညွှန်ကြားရေးမှူး

သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန

၂၁ မတ် ၂၀၀၉ခုနှစ်

(က) ရခိုင်ပြည်နယ်၏ ပထဝီအနေအထားနှင့်နောက်ခံသမိုင်း

မြန်မာနိုင်ငံ၏ပြည်နယ်တစ်ခုဖြစ်သောရခိုင်ပြည်နယ်သည်မြောက်လတ္တီတွဒ်၁၇-၁၅နှင့်၂၁-၁၁၊လောင်ဂျီတွဒ်၉၂-၁၁နှင့်၉၄-၅၅တို့အကြားတွင် တည်ရှိသည်။ဧရိယာစတုရန်း မိုင်ပေါင်း၁၄၂၀၈ရှိသည်။ ၂၀၀၈ ခုနှစ် စာရင်းအရ လူဦးရေသုံးသန်းနှိုးပါးရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။

ဧည့်ဝတီ(ခပ်တွေရိုင်)၊ ရမ္မဝတီ(ကျောက်ဖြူခရိုင်)နှင့် ဓမ္မယဝတီ(မာန်ဘောင်ခရိုင်)သည် ဧည့်ဝတီများဖြစ်
 နှင့်ပေါင်းစည်းအပ်လောရိုင်ပြည်နယ်တွင် ဧည့်ဝတီခေတ်၊ ဝေသာလီခေတ်၊ လေးမြို့ခေတ်၊ မြောက်ဦးခေတ် ဟူ၍
 ခေတ်လေးခေတ်ထွန်းကားခဲ့သည်။ ရခိုင်သမိုင်းမှတ်တမ်းများအရ ဧည့်ဝတီခေတ်သည် ဘီစီ ၃၃၂၅မှအား ၃၂၇
 အထိ ရှည်ကြာခဲ့သဖြင့်ဟုဆိုသည်။ အထောက်အထားအဖြစ် ဧည့်ဝတီမြို့ဟောင်း၏ မြို့ရိုးများ၊ နန်းရာများကိုသုတေ
 စာတိုင် တူးဖော်တွေ့ရှိရခြင်းက သက်သေပင်ဖြစ်သည်။ ဧည့်ဝတီသည် ပထမဧည့်ဝတီ၊ ဒုတိယဧည့်ဝတီ၊ တတိယ
 ဧည့်ဝတီဟူ၍ထွန်းကားခဲ့ရာ ဘီစီ၅၈၀တွင်နန်းတက်သောစန္ဒသူရိယမင်းသည် တတိယဧည့်ဝတီကိုတည်ထောင်၍
 မြို့တော်ကို ကောင့်တင်းခိုင်မာအောင်ပြုလုပ်ပြီး သူရိယမင်းဆက်ကိုတည်ထောင်ခဲ့သည်။ ဧည့်ဝတီမြို့သည် အဘီ
 ၃၂၇အထိ မြို့တော်အဖြစ်ဆက်လက်တည်ရှိခဲ့ရာနောက်ဆုံးမင်းမှာ သူရိယကောတုဖြစ်သည်။ ၎င်းလက်ထက်တွင်
 ဝေသာလီအရပ်သို့ ပြောင်းရွှေ့ခဲ့သည်။ ရခိုင်ရာဇဝင်အရ ဝေသာလီသည်အဘီ ၉၅၇တွင် ရှမ်းတို့ဝင်ရောက်တိုက်
 နှိပ်သဖြင့် ပျက်စီးသည်ဟုဆိုသည်။ ဝေသာလီမြို့တော်ဟောင်းနေရာသည် ယခုတိုင်ရှိနေပြီးရှေးဟောင်းပုံစံ
 သာမန် တူးဖော် သုတေသနပြုနေသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။

ဝေသာလီအပျက်တွင် မင်းတော်ခေါင်းဆောင်သောသက်လူမျိုးတို့ ဘင်အားကြီးထွားလာပြီးအေဒီ ၇၄၄ တွင်နန်းတက်သည်။ မြို့တော်ကိုလည်း ဝေသာလီမှစမ္မဝက်သို့ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ပြီး နောင်အခါလေးမြို့ခေတ်ဟုထင်ရှားလာမည့်ခေတ်တစ်ခေတ်ကို စတင်ခဲ့သည်။ လေးမြို့ခေတ်တွင် စမ္မဝက်မြို့မှ ဝဗ္ဗာမြို့၊ ပရိန်မြို့၊ ဇိဝါမြို့၊ တောင်ငူနေရဲရဲရာ၊ လောင်းကြက်မြို့များသို့ အဆင့်ဆင့်ပြောင်းလဲ နန်းစိုက်ခဲ့ကြသည်။ လောင်းကြက်မြို့တွင် နောက်ဆုံးမင်းမှာ အေဒီ ၁၄၀၄ တွင်နန်းစံသည့်မင်းစောမွန်ဖြစ်သည်။မင်းစောမွန်နန်းတက်ပြီး (၂)နှစ်အကြာတွင် အင်းဝရန်စစ်ကြောင့် ထွက်ပြေးပုန်းအောင်းနေခဲ့ရသည်။အေဒီ ၁၄၃၀ တွင်မင်းစောမွန်သည် ပြန်လည်သိမ်းယူခဲ့

* ဥပဒေကြမ်းကော်မရှင်၊ ပုဂံတ.ဒေသနည်းစာပေနှင့်စာပေဗဟိုကြီး ၃၁

⁵ Thin Kyi, *Arakanese Capital: A Preliminary Survey of the Geographical Setting*, JBRS Vol. LIII Part II, Rangoon 1970, p. 1-13.

Received 12/1/01; accepted 12/1/01

Labels on page 10

Atakan Palace, p.498

ကောင်းသော၊ "မိသားစုပြိုဟောင်းတဲ့ဘေယျာ" တစ္ဆေ့ကိုလည်းကောင်းသောစာစောင်၊ အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၂၊ စာနာချုပ်ဆိုပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်။ ။

သည့်သို့သော်ပင်စောမွန်သည် စစ်ဘေးစစ်ဘက်ပကြာစကကျရောက်သည့် လောင်းကြက်ပြွေတော်ကို စွန့်လွှတ်ကာ ချွန်ကပ်ဦးမြို့တော်ကို ထိန်ခံမှာပင် ပြောင်းရွှေ့တည်ထောင်ခဲ့သည်။

ပေဟ်ဦးရခိုင်တွင် တည်ထောင်ခဲ့သော ဝဉ္စဝတီ၊ ဝေသာလီ၊ လေးမြို့၊ ခေတ်များတွင်ကိုးကွယ်သော ဘုရားများမှာ ဟိန္ဒူဘာသာနှင့် ဗုဒ္ဓဘာသာဟုဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ဗုဒ္ဓဘာသာထွန်းကားမှုကို ဒုတိယ ဝဉ္စဝတီနိုင်ငံ တည်ထောင်ပြီးနောက် စွဲသူရိယလက်ထက် ဝင်ရှားလွှဲ ပဟာပုနိသွန်းလုပ်မှုက သက်သေတည်ရှိနေသည်။ ဝေသာလီမဟာမင်းလေးများပြုတွင် ပဟာတိုင်း၊ ခန္တိဘေးပင်းလက်ထက် ဒေါလရုဏ်ရှိသောပထမ၊ ကြီးရား၊ ရဟန်းသံဃာများ သောင်းသိန်းမကရှိခဲ့သည် ဟုဆိုသည်။ ပဟာတိုင်း၊ ခန္တိဘေးပင်း၊ လွန်၍ သားတော် သူရိယမင်းစင်၊ လက်ထက်တွင် ပဟာပုနိသွန်း၍ သိမ်တောက်လှူဒါန်းသည့်ပုံတွင် သိရိလင်္ကာနိုင်ငံမှ ဆံပေးတော်မူသော ပဋိပတ်လှူဒါန်းခဲ့ခြင်းကြောင့် ဝေသာလီမေတ်ပွင် ဆရာဝန်ဗုဒ္ဓသာသနာထွန်းကားခဲ့သည်ကိုလေ့လာတွေ့ရှိနိုင်သည်။

(၁) မြောက်ဦးခေတ်တွင် ဗုဒ္ဓဘာသာများစွာလက်ရှိလာခြင်း

ရခိုင်သမိုင်းတွင် မြောက်ဦးခေတ်သည်နောက်ဆုံးသောသမုန်ခေတ်ဖြစ်ပြီး ၁၁၁၄-၁၁၁၅ ခုနှစ်အတွင်း အထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့သည့်အင်္ဂါအားဖြင့် သည် ရခိုင်ပင်းများလက်ထက်တွင် ၁၁၁၅-၁၁၁၆ ခုနှစ်အထိ သိမ်ခိုက်အုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့ရာ စစ်တကောင်းသည် ၁၆၆၆ ခုနှစ်တွင် ပရိတ်ပဒိမ်းပိုက်မိကာလအထိ ရခိုင်ဘုရင်များပိုင်နက်ထဲတွင် ရှိခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် မြောက်ဦးခေတ်အစောပိုင်းမင်းများသည် ဘင်္ဂေါ့နယ်ကို ပိုင်ဆိုင်ထားသဖြင့် ဘုရင်ဘွဲ့ကို ပြန်ဟောဘွဲ့အမည်အပြင် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဘွဲ့အမည်ကိုခံယူခဲ့ကြသည်။ ဘုရင်ဘွဲ့အားဖြင့် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဘွဲ့အမည်များအသုံးပြုခြင်းဖြင့် သိမ်းပိုက်ထားသော ဘင်္ဂေါ့နယ်များကို စည်းရုံးရေးရာသွင်ဆောင်ရန် မန်တီးခြင်းဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဤအကျဉ်းချုပ်ကိုရိုက်နှိပ်ခဲ့သည့် နောက်ပိုင်းတွင် ဘင်္ဂေါ့နယ်ကို ရခိုင်ရန် ၁၆၆၆ ခုနှစ်တွင် ဘုရင်တို့၏ ရခိုင်ဘွဲ့အမည်သာမက ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဘွဲ့အမည်ကိုပါ ယူဆောင်သွန်းလုပ်မှုရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ပင်္ဂါးသွန်းလုပ်သည့် ရခိုင် ဘုရင်တို့သည် သမိုင်းဆိုင်ရာ သင်္ကေတရုပ်ပုံများသောဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသဖြင့် မိမိဘုရင်မျှော်မှန်းသောကြောင့် တွင် သြဇာလွှမ်းမိုးလိုသည့် သဘောဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဤဟောကွဆရာဂျူဝင်က ရေးသားထားသည်မှာ ရခိုင်ဘုရင်မင်းစောမွန်ဘင်္ဂေါ့သို့တွက်ပြေးခိုလှုံသည်ဟူသောအထောက်အထားများ ဘင်္ဂေါ့သမိုင်းတွင်မရှိကြောင်း၊ ရခိုင်ပြည်သူတို့ကမင်းစောမွန်ပြန်လာပြီးနောက်ပိုင်းဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ယဉ်ကျေးမှုကိုလက်ခံသည်လည်းမဖြစ်နိုင်ကြောင်း၊ ရခိုင်ဘုရင်များက ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဟုပေးယဉ်ကျေးမှုကိုအားပေးလက်ခံသည်ဆိုသည်မှာလည်း ဝိုင်ဟာသည့်သဘောကို အတိအကျ မရှိကြောင်း၊ ပရိယာယ်မရှိကြောင်း ဖော်ပြနိုင်သည်။ ပင်္ဂါးသွန်းလုပ်မှုကိုမူ ပဟာယလင်္ကာတွင် ဖော်ပြသည်။

၁။ သမိုင်းဆိုင်ရာ အချက်အလက်များကို ဖော်ပြရာတွင် အချက်အလက်များကို အတိအကျ ဖော်ပြရန်အတွက်

၂။ ရခိုင်သမိုင်း အကျဉ်းချုပ် အတွက် အချက်အလက်များကို ဖော်ပြရာတွင် အချက်အလက်များကို အတိအကျ ဖော်ပြရန်အတွက်

၃။ ပြန်ဟောဘွဲ့ အမည်အပြင် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ဘွဲ့အမည်ကို ခံယူခဲ့ကြသည်ကို တွေ့ရသည်

ကိုအာရဗျစာဖြင့်ရေးသားခြင်းများရှိသည်ဆိုသော်လည်း မင်းစောမွန်ကိုဆက်ခံသည့်ဘုရင်များသည် အေဒီ၁၄၃၀ မှရခိုင်ကို ဗမံမင်းတိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်သည့်အေဒီ၁၅၈၄အထိ မည်သူမျှမွတ်ဆလင်များမဟုတ်ခဲ့ကြောင်း၊ ရခိုင်တွင် ဘုရင်ငှာဦးနှုန်းတက်ခဲ့ရာဥဦးသာမွတ်ဆလင်အမည်ဖြင့် ဘင်္ဂါးသွန်းခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြောင်း၊ ၎င်းဥဦးသည် စစ်တကောင်းကို သိမ်းပိုက်အောင်နိုင်ခဲ့သည့် ဘုရင်များဖြစ်သဖြင့် လက်အောက်ခံဒေသတွင် ရှိသည့်ပြည်သူတို့၏ ကြည်ညိုမှုရရှိအောင် ဆောင်ရွက်ခြင်းသာဖြစ်နိုင်ကြောင်း ထောက်ပြဝေဖန်ထားသည်ကို တွေ့ရသည်။^၁

ရခိုင်ဘုရင်လက်အောက်တွင်ရှိစဉ်က သံပနားအဖြစ်ဖမ်းဆီးခေါ်ယူလာသောမွတ်ဆလင်များကိုလယ်ယာလုပ်ငန်းတွင်လည်းကောင်း၊ အခြားအမှုထမ်းလုပ်ငန်းများတွင်လည်းကောင်း၊ ခိုင်းစေခြင်းဖြင့်ဘင်္ဂါနယ်မှ အခြေချနေထိုင်လာသောမွတ်ဆလင်များ ရခိုင်ဒေသတွင် ၁၅ရာစုတွင်စတင်ရောက်ရှိလာခဲ့သည်။^၂ ၁၅ရာစုတွင် ခေါ်တူကီနှင့်ရခိုင်တို့ ကျွန်အရောင်းအဝယ်လုပ်ကိုင်ကြသဖြင့်ကျွန်ချေးကွက်တွင် ဖမ်းဆီးရောင်းချခံသောဘင်္ဂါနယ်မှမွတ်ဆလင်များရှိခဲ့ရာကျွန်များကိုလယ်ယာလုပ်ငန်းတွင်လည်းကောင်း၊ လက်မှုလုပ်ငန်းများတွင်လည်းကောင်း၊ အမှုထမ်းအဖြစ်လည်းကောင်းအသုံးပြုခြင်းဖြင့်ရခိုင်ဒေသသို့မွတ်ဆလင်အချို့စတင်ရောက်ရှိလာခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။^၃ ရခိုင်သို့ရောက်ရှိလာသည့် မွတ်ဆလင်များသည်စစ်အတွင်း ရခိုင်ဗမာများပမ်းလာသည့်ကျွန်များက ဆင်၊သင်္ကလာသူများဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။^၄

(ဂ) ဗြိတိသျှကိုလိုနီခေတ် ဘင်္ဂါလီမွတ်ဆလင် အများအပြားဝင်ရောက်လာခြင်း

၁၇၈၅ခုနှစ်တွင် ဗမံမင်းက ရခိုင်ပဒေသရာဇ်နယ်ကိုသိမ်းပိုက်ပြီးနောက်အင်္ဂလိပ်တို့သိမ်းပိုက်ထားသော ဘင်္ဂါနယ်နှင့်ဆက်စပ်လာရာ အင်္ဂလိပ်-မြန်မာဆက်ဆံရေးမှာ တင်းမာမှုဖြစ်လာသည်။ ၁၈၂၄တွင်ရှင်မဖြူကျွန်းကိုအကြောင်းပြု၍အင်္ဂလိပ်-မြန်မာပထမစစ်ဖြစ်ပွားခဲ့ရာ ရွှေပိစာချုပ်ဖြင့်စစ်ရပ်စဲခဲ့ရသည်။^၅ ထိုစာချုပ်အရရခိုင်နှင့်တနင်္သာရီသည် အင်္ဂလိပ်တို့လက်အောက်သို့ရောက်သွားရာရခိုင်သည် အင်္ဂလိပ်တို့သိမ်းပိုက်ထားပြီးဖြစ်သော ဘင်္ဂလားနယ်များနှင့်တစ်ပေါင်းတည်းတည်ရှိလာခဲ့သည်။ ရခိုင်ကိုအင်္ဂလိပ်တို့သိမ်းပိုက်ပြီးနောက် ပထမပိုင်းတွင် စီးပွားရေးအရအကျိုးအမြတ်မရှိသဖြင့် ဘင်္ဂလားဘုရင်ခံ၏အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင်ထားခဲ့သည်။ မောင်တောမြို့နယ်၊ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်တို့သည် ကျယ်ပြန့်၍မြေဩဇာကောင်းသည့်မြစ်ဝှမ်းလွင်ပြင်ကို ပိုင်ဆိုင်ထားရာမောင်တောမြို့နယ်တစ်ခုတည်းမှာပင် ခိုက်ပျိုးနိုင်သောမြေ(၈၀၀၀)ကျော်ရှိခဲ့သည်။ ထိုစဉ်ကလူဦးရေမှာ ၆၅၄၈၇ဦးရှိပြီးတိုင်းရင်းသားများဖြစ်သော ရခိုင်၊သင်္က၊ဒိုင်းနက်၊မြို့ခမ္ဘိုး တို့နေထိုင်သောကျေးရွာပေါင်း(၁၇၂)ရွာရှိခဲ့သည်။^၆ ၎င်းတို့၏စီးပွားရေးပုံစံသည် ဝမ်းစာစီးပွားရေးစနစ်မှာပင်တည်ရှိခဲ့သည်။

၁ Srajuddin, Muslim Influence in Arakan and the Muslim Names of Arakanese Kings, Asiatic Society of Bangladesh, VolXXX, 1, June, 1985, P20

၂ ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်(၃)တွဲ၊ ၁၉၇၁၊

၃ Maulana Ghalib, The Land of the Great Image, Faber and Faber Ltd, London, P. 107

၄ Smart, Report on the Revision Settlement Operations in the Akyab district 1913-1917, Rangoon, Govt. Press, 1918 P-15

၅ ရက်ကောက်ဘွန်ကျော်၊ အင်္ဂလိပ်-မြန်မာစစ်သမိုင်း(တတိယအကြိမ်)၊ ကလေးကောမဂျီနီဗီကိုက်၊ ရန်ကုန်၊ ၁၉၇၇၊ စာ-၁၂၈

၁၈၃၉ခုနှစ်တွင်မြေရှင်းများစွာလုပ်ခဲ့ရာတွင် ရခိုင်ပြည်နယ်ကန်ကြီး၊ ဥပဒေမယ်၊ မယ်လှိုင်မြို့

ခံရာ ထိုကန်တစ်ခုခုပတ်ထားသည့် နယ်မြေအပြောက်အပြားပေါ်တွက်လာခဲ့သည်။ မြေပိုင်ရှင်များအနေဖြင့် မြေအများအပြားပိုင်ဆိုင်လာသဖြင့် အလုပ်သမားအများအပြားလိုအပ်လာရာ စစ်တကောင်းပုသိမ်ကန်လီများ၊ မေရပ်ပုသိမ်တို့များ အများအပြားဝင်ရောက်လာသည်။ ၁၈၆၉ခုနှစ်တွင် စူးအက်တူးမြောင်းဖောက်လုပ်ပြီးနောက် ဆန်စပါးလုပ်ငန်းကိုးကွယ်လာရာ အလုပ်လုပ်သူများက လုပ်ကိုင်ရန်အစိုးရအနေဖြင့် ပတ်တာဂရပ်စနစ် (ဂရပ်ကြီးစနစ်) ဖြင့်တိုင်းရင်းသားနှင့် နိုင်ငံခြားသားအရင်းရှင်များအား မြေလွှတ်မြေရိုင်းများတိုးချဲ့ လုပ်ကိုင်ခွင့်ပေးခဲ့သည့်အပြင် သုံးနှစ်အတွင်း အစိုးရသို့ ပြေခွန်ပေးရန်မလိုကြောင်း၊ သတ်မှတ်ပေးခဲ့သဖြင့်တိုင်းရင်းသားနှင့် နိုင်ငံခြားသားအရင်းရှင်များသည် မြေစက (၃၀၀၀) အထိတိုးချဲ့ ခိုက်မျိုးလာခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် အင်္ဂလိပ်ပိုင်နယ်ဖြစ်သော ဘင်္ဂါလားပုစစ်တကောင်း၊ ဗွတ်ဆလင်နှင့် ဘင်္ဂါလီများသည် ဗြိတိသျှတို့၏ စီးပွားရေးမှုဝါဒအရ လယ်ယာလုပ်ငန်းတိုးတက်လုပ်ကိုင်ရန်ရခိုင်သောအတွင်းသို့ အလုံးအရင်းဖြင့် ဝင်ရောက်လာခဲ့သည်။

ယခင်ကလူနည်းသူသာနေထိုင်သော စစ်တွေခရိုင်တွင် နောက်ပိုင်း၌ အများအပြားတိုးလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ၁၈၇၂ ခုနှစ် သန်းခေါင်စာရင်းအရ စစ်တွေခရိုင်တွင် ဗွတ်ဆလင်ဦးရေ (၅၈၂၃၅) ရှိရာမှ ၁၉၁၁ ခုနှစ် သန်းခေါင်စာရင်းအရ (၁၇၈၆၄၂) ဦးရေရှိလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ အစပိုင်းတွင် စပါးစိုက်ပျိုးရာသီ၊ ရိတ်သိမ်းရာသီတို့တွင် လောလျာကလုပ်ကိုင်ပြီး ပြန်သွားကြသော်လည်း နောက်ပိုင်းတွင် အခြေချနေထိုင်လာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ထို့ကြောင့် လူဦးရေစာရင်းတွင် အလျင်အမြန်တိုးပွားလာသော အခြေအနေကိုတွေ့ရသည်။ ဘင်္ဂါလီများတွင် လူဦးရေထူပြားပြီး လုပ်ကိုင်စားသောက်ရန် မြေနည်းပါးသဖြင့် ပြန်မာနိုင်ငံအတွင်း ရခိုင်ဒေသသို့ တဖြည်းဖြည်းတိုးဝင်လာမှုသည် ကိုလိုနီခေတ်တွင် အများဆုံးဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ပြည်သူ့ကျန်းမာရေးဝန်၏ ၁၉၃၀ - ၃၁ အစီရင်ခံစာအရ သာမန်အားဖြင့် တစ်နှစ်လျှင် စစ်တကောင်း၊ သားကူလီပေါင်း ၄၀၀၀၀ ကျော် ဝင်လေ့ရှိကြောင်း၊ ၁၉၃၀ သန်းခေါင်စာရင်းအရ စစ်တွေခရိုင်အတွင်း အိန္ဒိယတိုင်းရင်းသား ယောက်ျားပေါင်း ၂၅၀၀၀၀ ကျော်ရှိကြောင်း သိရသည်။ စစ်တွေခရိုင်တွင် နေထိုင်သော အိန္ဒိယသားများအနက် ၈၈ ရာခိုင်နှုန်းမှာ စစ်တကောင်းကုလားများဖြစ်သည်။

၁၉၃၄ တွင် ရခိုင်ဒေသသို့ ဝင်ရောက်လာသော စစ်တကောင်းကုလားဦးရေမှာ ၂၀၀၀၀ ဖြစ်သည်။ မောင်တောမြို့နယ်တွင် ၁၉၂၁ ခုနှစ်ကလူဦးရေစာရင်းအရ ဘင်္ဂါနယ်မှ ဗွတ်ဆလင် ၆၈၀၃၅ ယောက်ရှိပြီး တိုင်းရင်းသားမှာ ၂၂၆၈၉ ယောက်ရှိခဲ့သည်။ ခုနစ်အလိုက် ဗွတ်ဆလင်များ မောင်တောမြို့နယ်တွင် တိုးပွားလာပုံမှာ-

ခုနှစ်	လူဦးရေ
၁၉၂၁	၆၈၀၃၅

၁ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ် သမိုင်းပြုရေးအဖွဲ့၊ မောင်တောမြို့နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီ၊ ၁၉၈၁၊ တ။ ၂၅

၂ Burma Gazetteer, Akyab District, Vol(A), Rangoon (Yangon), Govt. Press, 1957, p. 83

၃ ဦးလှထွန်းပြု။ ရခိုင်ပြည်နယ်စီးပွားရေးအာဏာတိုက်၊ စတုရန်းပုံစံ၊ ၁၉၇၆၊ ရန်ကုန်၊ ပ။ ၉၅

၁၉၃၁	၁၀၄၃၀၈
၁၉၄၁-၄၂	၁၂၄၄၅၂
၁၉၅၆	၁၈၇၇၉၂
၁၉၇၈	၂၃၅၀၆၇
၁၉၈၁	၂၄၁၉၉၃
၁၉၈၆	၂၆၄၅၁၇

ဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။ မောင်တောမြို့နယ်တစ်ခုတည်းမှာပင် ၁၉၈၆ ခုနှစ်လူဦးရေသည် ၁၉၂၁ ခုနှစ်က လူဦးရေထက် နှစ်သိန်းနီးပါးမျှ တိုးလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ သို့ရာတွင်တိုင်းရင်းသားဦးရေသည် ကိုလိုနီခေတ်က ၂၅ ရာခိုင်နှုန်းရှိရာမှ ပါလီမန်ခေတ်တွင် ၃ ရာခိုင်နှုန်းအထိ ကျဆင်းသွားသည်ဟု သိရှိရသည်။ တိုင်းရင်းသားတို့သည် မွတ်ဆလင်တို့၏ ငြိမ်းခြောက်ခံရမှုကြောင့် တဖြည်းဖြည်းယုတ်လျော့လာသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၁ မောင်တောမြို့နယ်တစ်ခုတည်းမှာပင် ကျေးရွာပေါင်း ၉၈ ရွာသည်စစ်အပြီးတွင်ပြန်လည်ထူထောင်နိုင်ခြင်း မရှိတော့ချေ။^၂ သူးသီးတောင်မြို့နယ်တွင်ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အထိ မွတ်ဆလင်ရွာ(၇၅)ရွာရှိခဲ့ပြီး ယခုအခါမွတ်ဆလင်ရွာ ၁၃၈ ရွာရှိလာသည်ကို တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်အရ သိရှိရသည်။^၃ သူးသီးတောင်မြို့တွင် ၁၉၄၂ ခုနှစ်အထိ မွတ်ဆလင်အိမ် (၁၇)အိမ်သာရှိပြီး လူဦးရေအားဖြင့် ၁၀၀ကျော်သာရှိခဲ့ရာ ၂၀၀၉ခုနှစ်တွင်မွတ်ဆလင် ဦးစု ၂၈၀၀၀၀ ကျော်ရှိလာပြီး ရခိုင်လူဦးရေမှာ ၅၁၀၀၀ ကျော်သာရှိသည် ကိုတွေ့ရသည်။^၄

ထိုသို့ဘင်္ဂါနယ်မှ မွတ်ဆလင်များနှစ်စဉ်တိုးလာရခြင်းသည် ဒေသခံရခိုင်တို့အတွက် နောင်ကာလတွင် အန္တရာယ်ကြီးဖြစ်လာစေနိုင်သည်ဟု ဗြိတိသျှအာဏာပိုင်တို့က ယခင်ကပင်သတိပေးခဲ့သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ၁၉၃၉ ခုနှစ်တွင် စုံစမ်းရေးကော်မရှင်ဖွဲ့ကာစုံစမ်းခဲ့ပြီး ထိုကော်မရှင်တွင်မင်းကြီးမစ္စတာဂျိမ်းအက်စ်တာက ဥက္ကဋ္ဌအဖြစ် ဆောင်ရွက်၍ဦးတင်ထွဋ်နှင့်မစ္စတာဒေဆိုင်း(ရန်ကုန်တက္ကသိုလ်)တို့ အဖွဲ့ဝင်များအဖြစ်ပါဝင်ခဲ့ကြသည်။^၅ ၎င်းကော်မရှင်၏အစီရင်ခံစာတွင် ရခိုင်အလိုက်ပျံ့နှံ့နေသောအိန္ဒိယလူမျိုးများစာရင်းတွင် စစ်တွေခရိုင်၌(၂၁၀၉၉၀)၊ ရခိုင်တောင်တန်းဒေသတွင်(၅၀၀)၊ ကျောက်ဖြူခရိုင်တွင်(၄၃၂၁)၊ သံတွဲခရိုင်တွင်(၁၉၉၀)တို့ဖြစ်ရာစုစုပေါင်း(၂၁၇၈၀၁) ဦးဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။^၆ ယင်းအစီရင်ခံစာတွင်ရခိုင်သို့နှစ်စဉ်နှစ်တိုင်းစစ်တကောင်းမှအများအပြားဝင်ရောက်လာခြင်းကိုရခိုင်လူမျိုးများသာမက ရခိုင်တွင်နေသိုလ်လျက်ရှိသောမွတ်ဆလင်များပင် မနှစ်သက်ကြောင်း တင်ပြခဲ့သည်။ ယခုကဲ့သို့ရခိုင်သို့စစ်တကောင်းမွတ်ဆလင်များအဆက်မပြတ်ဝင်လာနေခြင်းကိုမတားဆီးနိုင်ခဲ့လျှင်နောင်အနာဂတ်တွင် လူမျိုးရေးအဓိကရုဏ်းများဖြစ်ပွားမည်ကို စိုးရိမ်ရကြောင်း၊ သက်သေများအားလုံးကစစ်တကောင်းမွတ်ဆလင်များ ဝင်ရောက်မှုကို တားဆီးသင့်ကြောင်း အကြံပြုကြသည်။

၁ ဦးအောင်ကြည် (လဝက) နယ်စပ်ပြဿနာ၊ လက်ရှိစံစာပေ၊ မောင်တောမြို့ ၁၉၇၆၊ စာ ၆

၂ သပိင်္ဂသုတေသနဦးစီးဌာန၊ ဖော်ကွန်းဌာနမှ D 1318

၃ ဦးအောင်ကြည်(လဝက) နယ်စပ်ပြဿနာ၊ စာ ၆

၄ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊ စာ ၇၀

၅ CH/P/0301/2009 စကားပြောပြန်ချက်၊ သပိင်္ဂသုတေသနဦးစီးဌာန၊ ဖော်ကွန်းဌာနမှ

၆ နိုင်ငံပြည်သူ့ ကျမ်းဂန်တော်မြို့နယ်၏ ရှိသမျှစာပေနှင့် စစ်တကောင်းသတင်းစာ၊ မွတ်ဆလင်များဝင်ရောက်မှုနှင့်အသက်မွေးဝမ်းကြေး

စာအုပ်များအား

၇ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊ စာ ၂၇

(ဃ) ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကာလ ကုလား-ရခိုင်ပဋိပက္ခ

၁. အင်္ဂလိပ်စာသင်ကျမ်းနှင့်ပြည့်စုံမည့်ရိုးရာသင်ကျမ်းကိုလက်ခံရရှိရန်အတွက်

[illegible]

၃။ လောင်ကန် ဂျက် - ဤကန်သည် မိမိတို့ ခြံစံထားသော မြေပေါ်တွင် ရှိသော ကန်တစ်ခု ဖြစ်သည်။

များစတင်ခဲ့သည်။ ကုလားရခိုင်အဓိကရုဏ်း ရုတ်တရက်ပြန်ရခြင်းသည် မြေပုံမြို့နယ်၊ချောင်းကြီး ရွာသူကြီးညီ
 အစ်ကိုနှစ်ဦးကို ရက်ချောင်းရွာမှ ကုလားများက သတ်ဖြတ်ခြင်းမှတစ်ဆင့်ဖြစ်သည်။ ကုလားများက ရခိုင်ရွာသူကြီး
 အုပ်ချုပ်သည်ကိုမနှစ်မြို့သဖြင့် စစ်အတွင်းအခွင့်သာသည်ကာလတွင် သတ်ဖြတ်ခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုအရေးအခင်း
 ကိုအကြောင်းပြု၍သိန်းကျော်အောင်ကျော်ယအစရှိသော ရခိုင်တိုင်းရင်းသားတို့က ဒေါသထွက်ကာ စည်သည်
 ရက်ချောင်းကုလားတို့ကို လက်စားချေသတ်ဖြတ်သည်တွင် ကုလား-ရခိုင်အဓိကရုဏ်းစတင်ခဲ့ခြင်း ဖြစ်သည်။^၁
 ထိုမှတစ်ဆင့် မြောက်ဦး၊ ကျောက်တော်မြို့နယ်များသို့ ကူးစက်သွားခဲ့သည်။ ထိုမြို့နယ်များမှထွက်ပြေးလာသော
 ကုလားများသည် ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောမြို့နယ်များသို့ရောက်ရှိလာပြီးယင်းမြို့နယ်ရှိကုလားများနှင့်ပူးပေါင်း
 ကာ သေသွင်းရို ရခိုင်လူမျိုးတို့ကိုလက်စားချေပြန်သဖြင့် မောင်တောမြို့နယ်မြစ်အရှေ့ဖက်ခြမ်းဘူးသီးတောင်
 မြို့နယ်နှင့်ရသေ့တောင်မြို့နယ်ရှိ ရခိုင်ရွာများကို မီးရှို့ပျက်ဆီးခြင်း၊သတ်ဖြတ်ခြင်းခံရခြင်းတို့ကြောင့် ရခိုင်များ
 ထွက်ပြေးကြရသည်။ ရခိုင်လူမျိုးများအသက်ဆုံးရှုံးရပြီး ရှာပေါင်းများစွာ ပျက်စီးသွားသည်။^၂ ယင်းသို့ပျက်စီး
 သွားခြင်းကြောင့် ယနေ့အထိနာလန်မထူနိုင်ပဲ ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောမြို့နယ်များတွင်ရခိုင်ရွာအနည်းငယ်သာ
 ကျန်တော့သည်။^၃ ထိုအဓိကရုဏ်းကြောင့် ရခိုင်လူမျိုး(၂၀၀၀၀)ခန့်အသက်ဆုံးရှုံးရပြီး ဘူးသီးတောင်၊မောင်တော
 မှရခိုင်ရွာအားလုံး မီးရှို့ပျက်ဆီးခံရသည်အပြင် ရသေ့တောင်မြို့နယ်မှ ရခိုင်ရွာအချို့ မီးရှို့ပျက်ဆီးခံရသည်။^၄
 စစ်တွေပက်သို့ပြန်လည်ထွက်ပြေးသူများကို မုဆလင်များကသတ်ဖြတ်နေကြောင်း ကြားသိကြသည်မောင်တော
 နယ်မှ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများသည် နောက်ဆုံးတွင် အင်္ဂလိပ်အစိုးရဖက်မှ တာဝန်ခံရခိုင်အရာရှိအကူအညီဖြင့်
 ဒီနာပူရစစ်ပြေးစခန်းသို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရသည်။^၅
 ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်တွင် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အတွင်းဘင်္ဂါလီတို့၏ရက်စက်သတ်ဖြတ်မှုကြောင့်
 သေဆုံးကြရခြင်း၊ထွက်ပြေးကြရခြင်းနှင့်ပတ်သက်သည့် အသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူတို့၏ပြောကြားချက်များအရမွတ်
 ဆလင်ကုလားတို့၏အဓိအစဉ်သည် ရင်းသေသအတွင်းအခွင့်အရေးကြုံရိုက် ရခိုင်တစ်ဦးတစ်ယောက်မှမကျန်ရစ်
 နောင်အပြတ်ရှင်းရန်စီစဉ်ကြခြင်းပင် ဖြစ်သည်။မောင်တောနယ်တောင်ပိုင်းတွင် အလယ်သံကျော်၊တပ်တိုးပြင်၊
 ခပ်ချက်နန်း၊ရောက်ကိန်း၊မြို့ချောင်း စသည့်ရွာများသည်မွတ်ဆလင်ခက်ကိုအကြီးအကျယ်ခံရကြောင်းသိရှိရသည်။
 ထိုရွာများမှရွာသားများသည် ဒီနာပူရစစ်ပြေးစခန်းသို့ တစ်ဦးမှရောက်ရှိခြင်းမရှိခဲ့ချေ။^၆ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများ
 ကအိန္ဒိယဘက်သို့ထွက်ပြေးကြသော်လည်း မွတ်ဆလင်ကုလားများမှာထွက်ပြေးသွားခြင်းမရှိဘဲ ရခိုင်တို့ပိုင်ဆိုင်
 ခဲ့သည့်လယ်မြေများ၊ကျွန်းများကို ဝင်ရောက်သိမ်းပိုက်လုပ်ကိုင်ကြသည်။ ထိုအချိန်တွင်မောင်တောမြို့တွင်ကျန်
 ရစ်သောမွတ်ဆလင်များက ငြိမ်းချမ်းရေးအဖွဲ့ (Peace committee)ဖွဲ့စည်းကာ အုံမော်များကဥက္ကဋ္ဌအဖြစ်ဆောင်
 ရွက်ပြီးစီမံအုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။^၇ ၁၉၄၂ခုနှစ် အောက်တိုဘာလတွင် ဂျပန်တို့ရောက်လာသည့်အချိန်တွင် (Peace
 committee)ကိုဘာသာရေးအသင်းအဖြစ် အသွင်ပြောင်းကာဂျပန်တို့အလေးအသင်းအမည်ဖြင့် စတင်လုပ်ရှား
 ခဲ့သည်။

၁ ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့်ရိုဟင်ဂျာအမည်ခံအင်္ဂလိပ်များပြဿနာ၊စာပဒ
 ၂ D1313 သေဗိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်း၊ဌာန ၄
 ၃ ရခိုင်ပြည်နယ်ပြင်စဉ်သမိုင်း၊ဂုတိယေတု-စာပဒ-၃၇
 ၄ ရသေ့တောင်မြို့နယ်သမိုင်း၊ပြင်စဉ်မှတ်တမ်း၊မြို့နယ်သမိုင်းပြင်စဉ်မှတ်တမ်းပြုရေးအဖွဲ့၊ရသေ့တောင်၊၁၉၈၁၊စာ ၂၂
 ၅ ရခိုင်-ကုလားအဓိကရုဏ်းကိုယ်တွေ့မှတ်စု၊စာ ၁
 ၆ ရခိုင်-ကုလားအဓိကရုဏ်းကိုယ်တွေ့မှတ်စု၊စာ ၅
 ၇ D1318 သေဗိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်း၊ဌာန ၄

အိန္ဒိယနိုင်ငံရှိခြံတပ်သို့တို့အနေဖြင့် ဂျပန်ကိုပြန်လည်တိုက်ခိုက်နိုင်ရန်အတွက် V-Force ဟုခေါ်သော အပျော်တမ်းတပ်ဖွဲ့ကို ၁၉၄၂ ခုနှစ်တွင်ဖွဲ့စည်းခဲ့သည်။ တပ်ဖွဲ့ဝင်များသည် ဘင်္ဂါလီကုလားများဖြစ်ပြီး၎င်းတို့၏ အဓိကတာဝန်မှာဂျပန်တို့အားမြောက်ကျားစစ်ဆင်ရေးနှင့် တိုက်ခိုက်ရန်၊ ရန်သူလှုပ်ရှားမှုများကိုသတင်းရင်းဆောင်းရန်နှင့် ကောင်းပြန်များအဖြစ်ဆောင်ရွက်ရန် ဖြစ်သည်။^၁ သို့သော်ဂျပန်တို့အရေးနိမ့်၍ ခြံတပ်သို့တပ်များပြန်လည်ဝင်ရောက်လာသည်အခါ လိုက်ပါလာသည့် ဘင်္ဂါလီစစ်သည်များအနေဖြင့် ဂျပန်ကိုတိုက်ခိုက်ရမည့်အားရခိုင်တို့ကိုလက်စားချေတိုက်ခိုက်မှုများပြုလုပ်လာသည်။

စစ်အတွင်း ခြံတပ်သို့အစိုးရ၏ အစီရင်ခံစာတွင်-

ရသေ့တောင်ဒေသရှိ ရခိုင်ကျေးရွာများတွင် ဆိုးရွားပြင်းထန်သောဖြစ်ရပ်များနှင့် ၎င်းတို့ခံစားရသော ပျက်စီးဆုံးရှုံးမှုများအကြောင်းကြားသိရသည်။ မေယုမြစ်အနောက်ဘက်ကမ်းရှိကျေးရွာအများစုမှာ စစ်တကောင်းအပျော်တမ်းတပ်ဖွဲ့၏ မီးရှို့ခြင်းနှင့်ပျက်ဆီးခြင်းကိုခံခဲ့ရသည်။ --- ၎င်းတို့သည်ဘိုးဘွား၊ ခိုင်ပြေများမှ နှင်ထုတ်ခံရသော ရခိုင်လူမျိုးများဖြစ်ပြီး ၎င်းတို့အားကယ်ဆယ်ရန်အတွက် ဖျော်လင့်ချက်မရှိကြောင်း

ရေးသားထားသည်။^၂

ရခိုင်တို့က ပွတ်ဆလင်ရန်ကြောင့်စစ်ပြေးစခန်းသို့ထွက်ပြေးခဲ့ရသော်လည်း ပွတ်ဆလင်ကုလားအများစုမှာကျန်နေခဲ့သဖြင့်ရခိုင်ရွာများတွင်ဝင်ရောက်နေထိုင်ခြင်း၊ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများပိုင်လယ်များကို ဝင်ရောက်လုပ်ကိုင်ခြင်းတို့ဖြင့် နေရာရယူထားပြီးဖြစ်သည်။ တစ်ဖက်နိုင်ငံသို့ စစ်အတွင်းထွက်ပြေးခဲ့လွှဲခဲ့သည့်ရခိုင်များသည် မိမိနေရပ်သို့ပြန်လာသည့်အခါ အိုးအိမ်များပီးလောင်ပျက်စီးဆုံးရှုံးနေခြင်း၊ ပွတ်ဆလင်များကရွာတည်၍နေထိုင်ခြင်းတို့ကြောင့် အခြားပြိုများသို့သွားရောက်နေထိုင်ကြရသည်။ ပြန်လည်ထူထောင်သောကျေးရွာများမှာမြောက်ပိုင်းတွင် အသင့်အတင့်ပေါ်လာသော်လည်း တောင်ပိုင်းဒေသတွင်ရွာလုံးကျွတ် သေကြေပျက်စီးမှုကြောင့်လည်း ပြန်လည်လူထောင်နိုင်ခြင်း မရှိတော့သည်ကို တွေ့ရသည်။^၃

အင်္ဂလိပ်အစိုးရကရခိုင်ရွာပြန်လည်ထူထောင်ရေးပြုလုပ်သော်လည်း ပွတ်ဆလင်ကုလားများကမလိုလားခြင်း၊ လူအင်အားကွာခြားခြင်း၊ ဗုဒ္ဓဟင်္ဂများကခြိမ်းခြောက်ခြင်းကြောင့်ရခိုင်တို့ပကြာဝကထွက်ပြေးနေကြရသဖြင့် ရွာတည်၍မရနိုင်တော့သည့်အခြေအနေသို့ရောက်ရှိခဲ့ရသည်။ ၁၉၄၆ ခုနှစ်တွင်ပြန်ဝင်လာသောပွတ်ဆလင်များသည် ဘူးသီးတောင်မြို့နှင့် နီးကပ်သောကကျဘက်၊ ကံကြီးပြင်၊ မောင်နီရွာ၊ အလယ်ချောင်း၊ ခင်သာရွာများပင်လျှင်အိမ်ခြေ (၃၀) ခန့်မကျော်သေးစေ။ ထိုရွာများတွင် ၁၉၄၈ ခုနှစ်က ပွတ်ဆလင်လူဦးရေ တစ်သိန်းနှစ်သောင်းကျော်လာရာ ခန့်သို့ဝင်လာသည်ကို စဉ်းစားနိုင်ပေသည်။ ရပ်ရွာသားများမှာ ရခိုင်မရှိဘဲ ပွတ်ဆလင်သက်သက်ဖြစ်ပြီးသူကြီး၊ ဗုဒ္ဓလည်း ပွတ်ဆလင်သူကြီးဖြစ်နေပြန်ရာ စစ်တကောင်းနယ်မှပွတ်ဆလင်များ စိတ်ကြိုက်ဝင်ထွက်နိုင်လာခြင်း ဖြစ်သည်။^၄ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနယ်များတွင် စစ်အတွင်းက ထွက်ပြေးသွားသော ရခိုင်ရွာများအားလုံးကို

၁ Irwin Anthony, Burmese Outpost, London, Collins, P-7-B, 16

၂ London India Office Record, R/8/9GS, 4243

၃ London India Office Record, R/8/9GS, 4243 p-6

၄ ဦးထွန်းအောင်၊ အိန္ဒိယသို့ပြောင်းရွှေ့လာရန် (လက်နှိပ်စက်မှု) ၁၉၉၃-၁၀၀

စစ်အပြီးတွင်စစ်တကောင်းနယ်မှ မွတ်ဆလင်အများအပြား ဝင်ရောက်နေရာယူလာကြသည်။

(င) မွတ်ဆလင်ပါတီဖွဲ့စည်းခြင်းနှင့် သီးခြားပြည်နယ်တည်ထောင်ရန် စတင်လာခြင်း

ခုတ်ယကမ္ဘာ့စစ်မတိုင်မီကပင်အိန္ဒိယနိုင်ငံရှိမွတ်ဆလင်များက သီးခြားမွတ်ဆလင်နိုင်ငံထူထောင်ပေးရန် ဗြိတိသျှအစိုးရထံတောင်းဆိုလှုပ်ရှားလာသည်။ မွတ်ဆလင်အများစုရှိသော အိန္ဒိယအနောက်ဘက်ဒေသနှင့်အိန္ဒိယ အရှေ့ဘက်ဘက်လားပြည်နယ်ဒေသများကို ပါကစ္စတန်နိုင်ငံအဖြစ်ထူထောင်ပေးရန် တောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။ ဤ တောင်းဆိုလှုပ်ရှားမှုသည် မောင်တော၊ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်များရှိ စစ်တကောင်းသားတို့က အသစ်ဖြစ်ပေါ်လာ သောပါကစ္စတန်နှင့်ပေါင်းရန်စီစဉ်ကြသည်။ အတူးသဖြင့်မွတ်ဆလင်ပညာတော်များကကြိုးကားလာခြင်းဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့်၁၉၄၂ခုနှစ်ကရာချီမြို့တွင်ကျင်းပသောအစ္စလာမ်ညီလာခံ၌ ပါကစ္စတန်နှင့်ပေါင်းစည်းရေးအဆိုတစ်ရပ် တင်သွင်းခဲ့သည်ဟု သိရသည်။ ဘူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ရသေ့တောင်တို့၌ မွတ်ဆလင်ဦးရေများသည့်အတွက် ပါကစ္စတန်နယ်အတွင်း ထည့်သွင်းသတ်မှတ်ပေးရေးကို ဗြိတိသျှအစိုးရထံ အသနားခံမျှကြိုးကားခဲ့ကြသည်ဟု ဆိုသည်။

စစ်အတွင်း ၁၉၄၆တွင် Jami-a-tul Ulema-a Islam အဖွဲ့ပေါ်ပေါက်လာရာ ၎င်းပါတီက ၁၉၄၇ခုနှစ် တွင်ကရာချီသို့သွားကာ ပါကစ္စတန်လွှတ်မြောက်ရေးလှုပ်ရှားနေသော မွတ်ဆလင်ခေါင်းဆောင်ဂျင်းနားနှင့်တွေ့ ဆုံပြီး ဘူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ရသေ့တောင်တို့ကို ပါကစ္စတန်နိုင်ငံနှင့်ပူးပေါင်းခွင့်ပြုရန်တောင်းဆိုခဲ့သည်။^၁ ထိုသို့ဆွေးနွေးရာတွင် ရခိုင်မြောက်ပိုင်းဒေသကို တိုက်ခိုက်ပြီးပါကစ္စတန်ထံသို့သွတ်သွင်းရန်သို့မဟုတ်ကိုယ်ပိုင် အုပ်ချုပ်ခွင့်ရဒေသအဖြစ် ရရှိအောင်မိုလ်ချုပ်အောင်ဆန်းအားတိုက်ဟွန်းပေးရန်ဖြစ်သည်။ သို့သော်မိုလ်ချုပ်အောင် ဆန်းအိန္ဒိယသို့အသွားတွင် မွတ်ဆလင်ခေါင်းဆောင် မစ္စတာဂျင်းနားနှင့်တွေ့ဆုံခဲ့ရာဂျင်းနားကဘူးသီးတောင်နှင့် မောင်တောဒေသမှ မွတ်ဆလင်များက ပါကစ္စတန်ထံသို့ ပူးပေါင်းရန်တောင်းဆိုမှုကို မိမိကိုယ်တိုင်မထောက်ခံ ကြောင်း ပြောကြားခဲ့သည်။

မွတ်ဆလင်ခေါင်းဆောင် ဂျင်းနားက-

“ရခိုင်ပြည်မောင်းတောနှင့်ဘူးသီးတောင်နယ်များကို ဘက်လားပြည်ထဲသို့သွတ်သွင်းပေးရန်စစ်တကောင်း မွတ်ဆလင်အချို့ကတောင်းဆိုချက်နှင့်ပတ်သက်၍ ဤသို့လုံးဝမဖြစ်စေရပါဟု ပြောရင်းဗမာပြည်သာမက အိန္ဒိယပြည်အခြားနယ်ပယ်ကိုမှ သိမ်းယူရန်သို့မဟုတ် တောင်းယူရန် မွတ်ဆလင်လိခ်၌ ရည်ရွယ်ချက်မရှိ ကြောင်းထိုကဲ့သို့ ဘက်လားပြည်အရှေ့ပိုင်းမှလက်တဆုပ်မျှလောက်သောမွတ်ဆလင်လူမျိုးအချို့၏ တောင်း ဆိုချက်ဆိုသည်မှာလည်း အာဇာနည်ရခိုက်စရာမလိုကြောင်း သေသိပြင်ရှင်းပြခဲ့သည်။”

၁ စင်ကြယ်စွာရရှိပြည်နယ်မှ မူရင်းနိဒါန်းသည်ရခိုင်တစ်ဆောင်နှစ်လည်မူဝင်၊၁၉၅၉-၆၀-၈-၂၉
၂ Dr.Mohammed Yunus,A History of Arakan ;Past &Present, Mangenta Color Press Chittagong, 1994,P-123
၃ ဦးမုကလေး၏တို့ရိုလ်ချုပ်ဘာကျေလုပ်ခဲ့သလို(တတိယတွဲ)(ပုံနှိပ်တိုက်မပါ)၊ရန်ကုန်၊၁၉၄၈၊စာ၅၄-၅၅

၁၉၄၇ခုနှစ်ကုန်ခါနီးမှာပင် ဘူးသီးတောင်မြို့နယ် စေတီတောင်ကျေးရွာမှသူကြီးဟောင်း ဆူလီတင်မာ
ညီ မိုဟာမက်က ဦးဆောင်၍မွတ်ဆလင်လူငယ်များကို လျှို့ဝှက်စွာစည်းရုံးပြီး မုဂျာဟစ်ပါတီကို ဖွဲ့စည်းကာ
လက်နက်များကိုလျှို့ဝှက်ထားရှိခဲ့သည်။ ထိုသို့ဖွဲ့စည်းစဉ်က ရခိုင်တို့ကိုအကာအကွယ်ပေးရန် ဖွဲ့စည်းထားသော
ထွန်းအောင်ပြုစုမှုနှင့် မုဂျာဟစ်တို့ပူးတွဲကာ သပြေချောင်းကျေးရွာတွင် လူယုဒစည်းအဝေး ကျင်းပပြီး အဖွဲ့
အမည်ကို မုဂျာဟစ်ပါတီဟုခေါ်တွင်ရန် ဆုံးဖြတ်ခဲ့ပြီးထွန်းအောင်ပြုအား နာယကအဖြစ်တင်မြှောက်ကြသည်။
ထွန်းအောင်ပြုသည် ကွန်မြူနစ်ပါတီနှင့်ဆက်စပ်သူဖြစ်ရာမုဂျာဟစ်အဖွဲ့ကို ကွန်မြူနစ်စခန်းသို့ခေါ်ဆောင်သွား
ခဲ့သည်။ ကွန်မြူနစ်တို့ကမဆပလအစိုးရပြုတ်ကျလျှင် ရခိုင်ပြည်နယ်ပိုင်းပိုင်းလိမ့်မည်။ နတ်ပြစ်အရှေ့ပက်မှကုလား
တန်ဖြစ်အနောက်ဘက်အတွင်းရှိနယ်ပြေအပိုင်းကို ရိုဟင်ဂျာပြည်နယ်အဖြစ် သတ်မှတ်ပေးလျက် ကျန်အပိုင်းကို
ရခိုင်လူမျိုးများ အုပ်ချုပ်လိမ့်မည်ဟုပြောဆိုခဲ့ကြောင်း သိရှိရသည်။

မုဂျာဟစ်ဟူသောစကား၏အဓိပ္ပာယ်မှာ "မိမိတိုင်းပြည်နှင့်ဘာသာရေးအခွင့်အရေးကို တိုက်ခိုက်သော
သူ"ဟုဆိုလိုသည်။ သို့သော် ၁၉၄၇ခုနှစ် Jami-a-tul Ulema-e အသင်းပုခေါင်းဆောင်ပြီး တန်းစီလှည့်လည်ရာ
တွင် ပါကစ္စတန်အခွန်ရှည်ပါပေးကြွေးကြော်ခဲ့ကြသည်။ ၎င်းအဖွဲ့သည်၁၉၄၂ခုနှစ်က ရခိုင်နှင့်အခြားတိုင်းရင်း
သားလူမျိုးများ ထွက်ပြေးသွား၍ကျန်နေသောလယ်ယာပြေများကို ဘင်္ဂါလီများအား သီးစားရထားပေးခဲ့ရာမှရရှိ
လာသော သိုးစားခငွေများကို အများအပြားစုဆောင်းသိမ်းဆည်းထားနိုင်ခဲ့သည်ဟု သိရသည်။ ထို့အပြင်အစိုးရ
အမှုထမ်းများနှင့်ပူးပေါင်းပြီး အူရူးဘာရဘီစာသင်ကျောင်းများ ရန်ပုံငွေဟုအမည်ခံကာ ငွေကြေးများကောက်ခံ
ခဲ့သည်။ ၎င်းငွေကြေးများသည် ပြေအောက်မုဂျာဟစ်များ၏လက်နက်ဓာတ်လမ်းမီးကျောက်နှင့် ရိက္ခာငယ်ရန်အတွက်
ရန်ပုံငွေဖြစ်လာသည်။

ခေပြီးခေတ် ဗစ်တကောင်းနယ်သားတို့၏ဝါဒသည် နတ်မြစ်တစ်ဖက်ကမ်းရှိ ပယူတောင်တန်းဒေသ
နှင့် ကုလားပန်းစင်း (ပေယု) မြစ်ဝှမ်းဒေသတို့ကို နယ်သစ်အဖြစ်ဖြင့် အခြေခိုက်ရန်ဟူသော ဝါဒဖြစ်သည်။
ဂျပေတူအူလမားအဖွဲ့က ၂၄-၂-၄၇ ရက်စွဲဖြင့် ဘော်တွန်မလေးဆ် ဗာရေးသားတောင်းဆိုရာတွင် မြောက်ပိုင်း
ရခိုင်ဒေသဖြစ်သော ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနှင့် ရသေ့တောင်မြို့နယ် ပေယုမြစ်အနောက်ဘက်မြစ်နယ်များ
တွင်မွတ်ဆလင် ၉၀% ရှိပြီး ဧရိယာစတုရန်းမိုင် ၃၀၀၀၊ လူဦးရေသုံးသိန်းခန့်နေထိုင်ကြောင်း၊ ၎င်းမွတ်ဆလင်
များသည် အေဒီ ၇၈၈ က ပထမဆုံးရခိုင်တွင်အခြေချခဲ့ရာ ထိုအချိန်ကစ၍ ရခိုင်တို့ယဉ်ကျေးမှုတိုးတက်လာ
ကြောင်း၊ မွတ်ဆလင်နှင့် ရခိုင်တို့ဆက်ဆံရေးသည် ပထမဦးစွာ ၁၇၁၀ ခုနှစ်တွင် စတင်ပျက်ပြားခဲ့ပြီး ၁၈၂၆
ခုနှစ်တွင် ဒုတိယအကြိမ်ပျက်ပြားခဲ့ကြောင်း၊ ၁၉၄၂ ခုနှစ်တွင် တတိယအကြိမ်ဆက်ဆံရေးပျက်ပြားခဲ့ရာ ထို
အကြိမ်တွင် မွတ်ဆလင်(၄၀၀၀၀)ကျော် အသတ်ခံရကြောင်း၊ အင်္ဂလိပ်အစိုးရ၏အုပ်ချုပ်မှု ရပ်ဆိုင်းသွားသည်
ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကာလတွင် ငြိမ်းချမ်းရေးကော်မတီက ရပ်ရွာအခြေအနေကိုအောင်မြင်စွာ အုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့ပြီးဖြင့်
၎င်းတို့အရည်အချင်းကိုပြသနိုင်ခဲ့ကြောင်း၊ မဟာမိတ်များပြန်လည်ဝင်ရောက်လာသည်အခါ ငြိမ်းချမ်းရေးကောင်စီ
ကိုချီးကျူးကြောင်း၊ ၎င်းအင်္ဂလိပ်အုပ်ချုပ်ရေးအဖွဲ့က Autonomous Muslim State ပေးမည်ဟုကတိပြုခဲ့ကြောင်း၊

ထို့ကြောင့် ၎င်းတို့သည် Indo-Burmar Frontier တွင်ရှိသဖြင့်ပင်လုံညီလာခံတွင် Frontier ရခိုင်ခွင့်ကို တင်ပြ
တောင်းခွင့်ပြုလိုကြောင်း တောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။^၁ အဆိုပါတောင်းဆိုမှုအပေါ် အင်္ဂလိပ်တို့အမြင်မှာ

ဘူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ရသေ့တောင်မြို့နယ်၏မေယုမြစ်အနောက်ဘက်ကမ်းဒေသတို့ကို မြန်မာနိုင်ငံ
သစ်ထူထောင်သည့်အခါမှတ်ဆလင်ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရဒေသအဖြစ် Military Administrator of North Arakan
က ကတိပေးခဲ့သည်ဆိုသည်အချက်ကို ကျွန်ုပ်တို့သတင်းမရချေ။မြန်မာနိုင်ငံတွင် သီးခြားမှတ်ဆလင်ပြည်နယ်
တစ်ခုတည်ထောင်ပေးရန်ရည်ရွယ်ခြင်းသည် လက်တွေ့မကျချေ။ ဘာသာရေးတစ်ခုတည်းဖြင့်တိုင်းရင်းသားမြစ်
မလာနိုင်သကဲ့သို့ မြန်မာနိုင်ငံမှာရောကမ္ဘာမှာပါ အစဉ်အလာမရှိချေ။

မြန်မာနိုင်ငံတွင် အခြား State များမှာသမိုင်းကြောင်းအရ မြန်မာဘုရင်များခေတ်တွင် သီးခြား State
များဖြစ်ခဲ့ပြီးမြန်မာတို့သိမ်းပိုက်အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင်နေခဲ့ကြောင်း ရခိုင်တွင်ရှိသည့်မှတ်ဆလင်များသည် ရခိုင်
(သို့မဟုတ်)မြန်မာလက်အောက်တွင်အမြဲတမ်းနေထိုင်ခဲ့ပြီး Statesဖြစ်ခဲ့ရုံနေထိုင်ခဲ့ခြင်းရှိသူများမဟုတ်ကြောင်း၊
နယ်မြေအနေဖြင့်ကြည့်လျှင်လည်း ၎င်းတို့သည် မြန်မာနိုင်ငံတွင် အမြဲတမ်းပါဝင်ပြီးမြန်မာတို့လက်အောက်တွင်
နေခဲ့ရကြောင်း၊၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်အချုပ်အခြာအာဏာပိုင်အဖြစ် တောင်းဆိုခဲ့ဘူးခြင်းလည်းမရှိပူးသဖြင့် ယခုအခါ
သီးခြား State တောင်းခြင်းသည် နိုင်ငံမှာသည်အကြောင်းပြချက် မရှိကြောင်း၊၎င်းတို့အနေဖြင့်နိုင်ငံသားတောင်းခံ
ရန်သာသင့်ကြောင်း၊ဘာသာရေးတစ်ခုတည်းကိုအခြေခံပြီးသီးခြား State တောင်းနိုင်သည်အခွင့်အရေးမရှိကြောင်း၊
မြန်မာနိုင်ငံထဲသို့ဝင်ရောက်နေထိုင်သူဖြစ်သဖြင့် လွတ်လပ်သော State လုပ်ပိုင်ခွင့်မရှိကြောင်း၊၎င်းအတွေးအခေါ်
သည်ဂျင်းနားမှတစ်ဆင့်လာခြင်းဖြစ်ကြောင်း၊တူရာမျိုးတူစုများပေါင်းကာ ပြည်နယ်ထူထောင်လိုသည်ပုံစံမျိုး ရခိုင်
တွင်ဆောင်ရွက်လျှင် အုပ်ချုပ်ရေး၌ အကြီးအကျယ်ရှုပ်ထွေးနိုင်ကြောင်း၊--- မှတ်ဆလင်ဒေသတစ်ခုမန်တီးရန်
တောင်းဆိုခြင်းမပြုဘဲ ဥပဒေပြုလွှတ်တော်တွင်ပါဝင်ကာ၎င်းတို့အနာဂတ်ကိုလုပ်အောင်ဆောင်ရွက်နိုင်ကြောင်း၊
မှတ်ချက်ပြုခဲ့သည်။^၂

ဗြိတိသျှတို့အနေဖြင့်တစ်ဖက်တွင် မှတ်ဆလင်တို့၏တောင်းဆိုချက်များကြောင်း ပြောကြားသော်လည်း
တစ်ဖက်တွင် မည်သို့ဆက်လက်လုပ်သင့်သည်ကို လမ်းကြောင်းပေးထားသည်အချက်များပါသည်ကိုတွေ့ရသည်။
နိုင်ငံတစ်ခု၊ ပြည်နယ်တစ်ခုထူထောင်ရန်အတွက် မည်သည့်အချက်အလက်များလိုအပ်ကြောင်း၊ မည်သည့်လမ်း
ကြောင်းမှဆောင်ရွက်လျှင် အခွင့်အရေးရနိုင်ကြောင်းလမ်းပြထားခြင်းကိုတွေ့ရှိရသည်။နောင်အခါထိုလမ်းကြောင်း
အတိုင်းမှတ်ဆလင်အဖွဲ့ကဆောင်ရွက်လာသည်ကိုတွေ့ရသည်။၁၉၄၇ခုနှစ်မေလ၁၅ရက်နေ့က လူဝင်မှုကြီးကြပ်
ရေးဌာနမှ တင်ပြသည့်စာတွင် ၎င်းဒေသရှိ မှတ်ဆလင်များသည် မောင်တော၊ဘူးသီးတောင်နယ်ကို frontier
area သတ်မှတ်ပေးရန်တောင်းဆိုချက်ကို ကိုင်ခွဲနေဆဲဖြစ်ကြောင်း၊အရှေ့ပါကစ္စတန်ဒေသတွင်ပါဝင်ရန်တောင်း
ဆိုဆဲဖြစ်ကြောင်းပါရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။^၃

၁ series 10/1, Acc.No. 641,NAD

၂ series 10/1, Acc.No. 641,NAD

၃ series 10/1, Acc.No. 641,NAD

သို့သော် ပြန်ဟနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရတော့မည်ဟုသတင်းပြန့်နှံ့လာသောအခါဘင်္ဂါလီများသည်အချင်း
 နှင်းပူးပေါင်း၍ပိုမိုလှုပ်ရှားမှုပြုလုပ်လာသည်။ သီးခြားမွတ်ဆလင်ပြည်နယ်ရရှိရန်ဟူသောမျှော်လင့်ချက်ပြည့်မီ
 ပြန်ဟနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရမည်ဖြစ်ရာအားထားရှိခဲ့ရမည်သူကင်းပဲ့တော့မည်ဟုယူဆကာ အထူးစိုးရိမ်ခဲ့ကြသည်။
 ဤတွင်မူဂျာဟစ်လုပ်ရှားမှုကိုဆောင်ရွက်ခဲ့သည့် ကဆင်သည်ဝက္ကရာမြို့မှနေ၍ပြန်ဟနိုင်ငံအစိုးရအား ဓနိကျင်
 ဝါဒပြန့်ပွားပြုလုပ်ခြင်း၊သတင်းစာအသီးသီးတွင်လွှဲဆော်ဝါဒပြန့်ခြင်းများ ပြုလုပ်လာခြင်းဖြင့် မူဂျာဟစ်လုပ်ရှားမှု
 သည် တဖြည်းဖြည်းကြီးထွားလာခဲ့သည်။^၁

(ခ)လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက် ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိမွတ်ဆလင်တို့အခြေအနေ

၁၉၄၈ခုနှစ်စန်ဖဝါရီလ(၄)ရက်နေ့တွင် ပြန်ဟနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရရှိခဲ့ရာနိုင်ငံတော်အားမဆပလအစိုးရ
 ကအုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ရခိုင်တွင် (ရတည)အဖွဲ့ကရခိုင်ပြည်နယ်ရှိရိုးရိုးကိုအကြောင်းပြု၍ စည်ရုံးလှုပ်ရှားနေသည်၊
 လွတ်လပ်ရေးမရမီကပင် ဖွဲ့စည်းခဲ့သောမူဂျာဟစ်အဖွဲ့သည် လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက်အင်အားတောင့်တင်းလာခဲ့
 သည်။၁၉၄၈ စက်တင်ဘာ(၃၀)ရက်နေ့တွင်ဘူးသီးတောင်နှင့် (၃)ပိုင်စန့်ကျာသည်ဆင်ဘိုးပြင်ရွာတွင် မူဂျာဟစ်
 တို့စတင်စခန်းချခဲ့ပြီး “ပါကစ္စတန်ဂျီဟမတ်”(ပါကစ္စတန်အစ္စန့်ရှည်ပါခေ) ဟူသောကြေးကြော်သံကို ကုလားလို
 မပြတ်ကြေးကြော်ခဲ့ကြသည်။

၁၉၄၈တွင် မွတ်ဆလင်လွတ်မြောက်ရေးအဖွဲ့ညီလာခံကို မောင်းတောမြို့နယ်၊ ဂရုဗင်ရွာတွင်ကျင်းပရာ
 အဖွဲ့အမည်ကို မူဂျာဟစ်ပါတီဟု တရားဝင်ပြောင်းလဲဖွဲ့စည်းလိုက်ခြင်းဖြစ်သည်။^၂ အဖွဲ့၏စစ်ရေးခေါင်းဆောင်
 မှာ Jaffar Kawalဖြစ်ပြီးလက်ထောက်မှာ ဟုစိန်ဖြစ်သည်။ရင်းတို့၏တောင်းဆိုချက်ထဲတွင်-

- ကုလားဟန်ဖြစ်အပျောက်ဘက်ကမ်းနှင့် နတ်မြတ်အရှေ့ဘက်ကမ်းကြားဒေသကို
- မွတ်ဆလင် တို့၏ National Home အဖြစ်သတ်မှတ်ပေးရန်၊
- ရခိုင်ရှိမွတ်ဆလင်များကိုတိုင်းရင်းသားစာရင်းထဲ ထည့်သွင်းပေးရန်၊

စသည့်အချက်များပါဝင်သည်။^၃

များမကြာမီမူဂျာဟစ်အဖွဲ့တွင်ကာဆင်ဆိုသူမှာနာမည်ကြီးလာခဲ့သည်။ကာဆင်သည်မောင်တောမြို့နယ်
 တောင်ပိုင်း၊သဘောဝကျွန်းအနီးအနားဘာဝဒီနှင့်ဒေါ်နုတို့မှ ၁၉၁၉ခုနှစ်လောက်တွင်မွေးဖွားပြီးသားချင်း(၄)ဦး
 ရှိသည်။^၄ မူဂျာဟစ်ပါတီထဲမဝင်ရောက်မီကမက်လိပ်ရွာနေဦးကျော်မြနှင့်ဦးဂမ်ဈေတို့ထံတွင်သူရင်းငှားအဖြစ်လုပ်
 ကိုင်ခဲ့သည်။ထို့နောက်ပင်လယ်ခါးပြေမှုဖြင့် ထောင်ကျခဲ့သည်။^၅ ၁၉၄၈ခုနှစ် လွတ်လပ်ရေးနေ့ကြောင့်လွှတ်ငြိမ်း
 ချမ်းသာခွင့်ဖြင့် ထောင်မှလွတ်လာရာနေရပ်သို့မပြန်ဘဲ ဦးစိန္တာ၏ရခိုင်ပြည်လွတ်မြောက်ရေးပါတီတွင်တပ်သား
 အဖြစ်ဝင်ရောက်သည်။^၆ ဦးပညာသီဟထံတွင်လည်းဟပ်ညီခံခဲ့သည်ဟုသိရသည်။ဦးစိန္တာထံမှလက်နက်သုံးလက်

၁ မောင်ထင်၊ ရခိုင်ပြည်နယ်အစိုးရနှင့်အခြေစိုက်မှုနှင့်အတွဲ(ဂ)၊အမှတ်(၉)၊၁၉၆၀၊စာ ၁၅
 ၂ DR491(56).HRC
 ၃ Aye Chan, The Development of Muslim Enclave in Arakan(Rakhine), State of Burma(Myanmar), p-19
 ၄ မောင်တောမြို့နယ်မြစ်ဝဦးသမိုင်းစာ ၇၄
 ၅ ဘုသီးတောင်မြို့နယ်သမိုင်း၊
 ၆ မောင်တောမြို့နယ်မြစ်ဝဦးသမိုင်းစာ ၇၄

စိုးယူကာ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနယ်သို့ ပြန်လာပြီး Jaffar Kawal ထံသို့ ဝင်ရောက်ကာ မူဂျာဟစ်ပါတီတွင် လွှပ်ရှားခဲ့သည်။ ၎င်းပူးပေါင်းခဲ့သော အဖွဲ့ခေါင်းဆောင်များကို ဖြိုခွင်းကာ အင်အားကောင်းလာခဲ့သည်။^၁

၁၉၅၁ခုနှစ် ဇွန်လတွင် မောင်တောမြို့နယ်အလယ်သံကျော်ရွာမှ လတန်းကျောင်း (ယခုတွဲဘက်အထက် တန်းကျောင်း) (အချို့က ဗလီရှေ့တွင် ကျင်းပခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။)^၂ ၌ ကရပ်ရပ်ကိုယ်စားလှယ်များ ပါဝင်သော မွတ်ဆလင်ညီလာခံကို ကျင်းပခဲ့သည်။ ထိုညီလာခံသို့ ပါလီမန်အမတ်များ ဖြစ်သော စုလတန်မာမုတ်၊ ဦးဖိုးခိုင် (မွတ်ဆလင်)၊ ဒေါ်မြညွန့်တို့ တက်ရောက်ကြသည်ဟု ဆိုသည်။ ပါလီမန်အမတ်များ အနေဖြင့် အာဏာရယူထားခြင်းနှင့် အတူဘာသာရေးလမ်းညွှန်ချက်ဖြင့် ဆောင်ရွက်နေခြင်းကိုလည်း ထင်ရှားစေခဲ့သည်။^၃ ၎င်းအစည်းအဝေးက တောင် ဆိုချက် (၁၄) ချက်ကို အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့် အစိုးရသို့ တိတိဖွင့်ပေးစာအဖြစ် ရေးသားတင်ပြခဲ့သည်။ ၎င်းစာ၏အဖွဲ့တွင် “အမျိုးပြုတ်ဘောင်သတ်ဖြတ်ခြင်းကို ရပ်တန့်လော့၊ ရခိုင်တိုင်းတွင် မွတ်ဆလင်များသာလျှင် ကွန်မြူနစ်ဝါဒနှင့် ခိုကရေစီဝါဒလွန်ဆွဲပွဲကြီးတွင် ကြံကြံခံနေသူများ ဖြစ်သည်။ ဖွဲ့စည်းပုံဥပဒေအရ ရခိုင်မွတ်ဆလင်များ၏ တောင်းဆိုချက်များ” ဟု ရေးသားထားသည်။ ၎င်းတို့၏ တောင်းဆိုသည့် အချက်များတွင် -

- ရခိုင်မြောက်ပိုင်းကို ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံအတွင်းရှိ ရှမ်းပြည်နယ်၊ ကရင်ပြည်နယ်၊ ချင်းတောင်တန်းများ၊ ကချင်ဒေသများနည်းတူ လွတ်လပ်သော မွတ်ဆလင်ပြည်နယ်အဖြစ် အမြန်ဆုံးဖွဲ့စည်းပေးရန်၊ ယင်းပြည်နယ်တွင် ပြည်ထောင်စုအစိုးရကွပ်ကဲမှုဖြင့် ပြည်နယ်စစ်တပ်၊ ပြည်နယ်ရဲတပ်ဖွဲ့၊ ပြည်နယ်လုံခြုံရေးအဖွဲ့များထားရှိရန်။
- စစ်တွေမြို့ကို ရခိုင်ပြည်နယ်တောင်ပိုင်း၊ မြောက်ပိုင်းမြို့တော်ဟု သတ်မှတ်ကာ မြို့နှင့်ဆိပ်ကမ်းကွပ်ကဲမှုကို ရခိုင်နှင့် မွတ်ဆလင် (၅၀) ရာခိုင်နှုန်းစီ စီမံခန့်ခွဲအုပ်ချုပ်ခွင့် ပြုရန်နှင့် ပထမဆုံးမြို့တော်ဝန်နှင့် တိုင်းမင်းကြီးကို မွတ်ဆလင်လူမျိုးမှ ခန့်ထားရန်၊
- လက်နက်ကိုင်တပ်ဖွဲ့ ခံစားပေးရန်၊ ထိုတပ်ဖွဲ့တွင် မွတ်ဆလင် ၅၀ ရာခိုင်နှုန်း ပါဝင်ရန်၊
- ဗဟိုအစိုးရအဖွဲ့တွင် မူ ဝန်ကြီးခန့်ထားရန်၊
- တိုင်းပြုပြည်ပြုလွှတ်တော်တွင် အခြားပြည်နယ်နှင့် တိုင်းများနည်းတူ ကိုယ်စားလှယ်အညီအမျှစေလွှတ်ခွင့်ရရန်၊
- မွတ်ဆလင်ကောင်စီ ထားရှိခွင့်ပြုရန်၊
- အခွဲလမ်းအထက်တန်းကျောင်းများနှင့် ကောလိပ်ကျောင်းများ တည်ထောင်ခွင့်ပြုရန်၊

သေသည့်အချက်များ ပါရှိသည်။^၄ ရခိုင်မြောက်ပိုင်းကို တောင်းဆိုရာတွင် စစ်တွေကို ပါဝင်သည့် သွင်းတောင်းဆိုခဲ့သည်ဟု တွေ့ရှိရသည်။^၅ ထိုညီလာခံ၏ လမ်းညွှန်ချက်များသည် ယနေ့ထက်တိုင် လွှပ်ရှားနေသော အင်္ဂလိပ် မွတ်ဆလင်များ၏ နိုင်ငံရေးလမ်းကြောင်း ပင်မရည်မှန်းချက် ပင်ဖြစ်သည်။

၁ သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ မော်ကွန်း၊ ၁၉၈၇၊ D 272

၂ OH/P/0363/2009၊ သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ မော်ကွန်း၊ ၁၉၈၇၊

၃ OH/P/0363/2009၊ သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ မော်ကွန်း၊ ၁၉၈၇၊

၄ Charter of the Constitutional Demands of the Arakan Muslims (1951)

၅ ဂိုဟင်္ဂာစာအုပ်၊ အကျဉ်းပြုစုတင်ပြခြင်း၊ လက်နိပင်ကောမု၊ စာ ၅

မူဂျာဟင်ပါတီမှ ရော်ရှိန်းခေါင်းဆောင်သောအဖွဲ့က မြို့နယ်ပထမလဥက္ကဋ္ဌဦးခံထွန်းဘောင်ပုဟ်သင့်ဝန်ကြီးချုပ်ထံတင်သွင်းရန် တောင်းဆိုချက်ပါမာတမ်းတစ်စောင်ပေးဖို့လာသည်။^၁ ထိုတောင်းဆိုချက်များတွင်-

- ရခိုင်ဒေသအတွင်းရှိ ဖွတ်ဆလင်များအားလုံးကို နိုင်ငံတော်အတွင်းရှိရခိုင်ဖွတ်ဆလင်များအဖြစ် လက်ခံရန်၊
- မူဂျာဟင်များကိုအပြစ်တမ်းတပ်မတော်တွင် ရခိုင်ဖွတ်ဆလင်သေနတ်ကိုင်တပ်အဖြစ် သီးခြားထားပေးရန်၊
- အစိုးရဌာနတိုင်းတွင် ဖွတ်ဆလင်များအား အရည်အချင်းအလိုက်ဝင်ခွင့်ပြုရန်၊
- ဗြိတိသျှအစိုးရကဲ့သို့ဖွတ်ဆလင်များအားနာမာလ်^၂၊ ဂျူဂျာ^၃၊ ဟာချိုဖိုခတ်(ဘူခါ)^၄ များလွတ်လပ်ခွင့်ပြုရန်၊
- ဖွတ်ဆလင်ကလေးများ ပညာသင်ကျောင်းတိုင်းတွင်အာရ်ဘီဘာသာကို အပြစ်တမ်းတာသာတစ်ခုအဖြစ် ပြန်မာစာနှင့်တန်းတူသတ်မှတ်ပေးရန်၊
- ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်၊မောင်တောမြို့နယ်များတွင် ဆေးရုံကြီးတစ်ရုံနှင့်ဆေးပေးခန်းများကို လိုအပ်သောနေရာများတွင် ဖွင့်လှစ်ပေးရန်၊
- ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောမြို့နယ်များတွင် ကောလိပ်ကျောင်းတစ်ကျောင်းနှင့်တန်းမြင့်ကျောင်း(၄)ကျောင်းဖွင့်ခွင့်ပြုရန်၊
- နိုင်ငံတော်ဝန်ကြီးချုပ်က ၎င်းတို့အဖွဲ့အားရခိုင်တိုင်း သူပုန်နှိမ်နင်းရေးအတွက် ကျည်ဆန်ထုတ်ပေးရန်တိုးပါရှိလေသည်။^၅ ထိုသို့တောင်းဆိုချက်များတင်ပြရာတွင် ရိုဟင်ဂျာဟူသောလူမျိုးအနေဖြင့်တောင်းဆိုသည့်အချက်မပါဝင်သေးဘဲ ရခိုင်ဒေသတွင်းဖွတ်ဆလင်များကို ရခိုင်ဖွတ်ဆလင်အဖြစ်အသိအမှတ်ပြုရန်နှင့် ဖွတ်ဆလင်အခွင့်အရေးတောင်းခြင်းကိုတွေ့ရသဖြင့် ထိုအချိန်အထိ ရိုဟင်ဂျာဟူသောလူမျိုးအဖြစ် မနီတီးယူရန်အစီအစဉ်မရှိသေးကြောင်း တွေ့ရှိနိုင်သည်။

မူဂျာဟင်ပြဿနာသည် တပြည်းပြည်းကြီးထွားလာပြီး လွှတ်တော်တွင်တင်သွင်းဆွေးနွေးရသည်အထိ ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့သည်။^၆ မြို့ဟောင်း(မြောက်ဦး)မြို့နယ်လွှတ်တော်အမတ်ဦးလှထွန်းမြူကဝစ်မဖြစ်မီက ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောဒေသတွင် ရခိုင်ရွာပေါင်း၂၀၀နှင့်၃၀၀ကြားတွင်ရှိကြောင်း၊ယံခုအခါ(၁၀)ရွာလောက်သာ ကျန်တော့ကြောင်း၊ရခိုင်မှဆန်များကို ပါကစ္စတန်သို့တင်ပို့ခြင်း၊ရခိုင်များကို သတ်ဖြတ်ခြင်းများပြုလုပ်နေကြောင်း၊၎င်းနှင့်ဆက်နွှယ်သည့်အဖွဲ့များသည် စစ်တွေနှင့်ရန်ကုန်တွင်လည်းရှိကြောင်း၊လွှတ်တော်တွင်လည်းရှိနိုင်ကြောင်း၊ပါကစ္စတန်အစိုးရကိုယ်တိုင်က ကာဆင်ကိုအားပေးနေကြောင်း၊ပါကစ္စတန်တွင်ထုတ်သည့်သတင်းစာများတွင်ဂျင်နရယ်ကာဆင်ဟု ဆိုထားကြောင်းသိသာထင်ရှားသည်မှာ မြန်မာနိုင်ငံမှ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်သူဒုခံသော ကာဆင်ကို ပါကစ္စတန်ကပမ်းမိသည့်အခါ မြန်မာအစိုးရက ပါကစ္စတန်အစိုးရထံ လွှဲပြောင်းပေးရန် တောင်းဆိုသော်လည်း

၁ ဘုရားသတ်ပြုခွင့်
၂ ဥပုသ်ပြုခွင့်
၃ အမျိုးသမီးများဝတ်စုံဝတ်ခွင့်နှင့်တော်ရုံး၏မျက်နှာများကို လှန်ကြည့်ခွင့်မရှိရန်၊
၄ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်သို့ ဝင်ရောက်နိုင်မှုမဟုတ် ၂၂၀

လက်မခံပဲ လွှတ်ပေးလိုက်ကြောင်း၊ ၎င်းပြဿနာသည် အလွန်ကြီးကျယ်သည့် ပြဿနာဖြစ်ကြောင်းတင်ပြသွားသည်။^၁ ကာဆင်ကို နောက်ကွယ်မှ အကာအကွယ်ပေးနေသူများတွင် ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောမှ လွှတ်တော်ကိုယ်စားလှယ်ဖြစ်လာသည့် ဗွတ်ဆလင်အမတ်များနှင့်ပါ ပတ်သက်နေသည့်အသွင်ကို သိရှိနိုင်သည်။

ပုဏ္ဏားကျွန်းမြို့နယ်မှ လွှတ်တော်အမတ်ဦးပေါ်သင်ကပြောကြားသွားသည့်မှာဘူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ ရသေ့တောင်နယ်များကို မူဂျာဟစ်နယ်မြေသတ်မှတ်ရေးအတွက် ကာဆင်က အစည်းအဝေးကျင်းပကြောင်း၊၎င်းဒေသများသည် ရခိုင်ပြည်နယ်ကိစ္စဟုဆိုသော်လည်း မြန်မာပြည်မြေပုံကိုပြောင်းလဲပစ်နိုင်သည့်ကိစ္စဖြစ်၍ ဤအတိုင်းကြည့်နေ၍မရကြောင်းပြောကြားသွားသည်။^၂ မူဂျာဟစ်များ၏လှုပ်ရှားမှုမှန်သမျှကို နောက်မှအားပေးနေသူမှာ အရှေ့ပါကစ္စတန် (ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်)ဘက်မှဖြစ်သည်။မူဂျာဟစ်ခေါင်းဆောင် ကာဆင်နှင့်ပတ်သက်၍ ဟံသာဝတီသတင်းစာ၌-

မူဂျာဟစ်ဗွတ်ဆလင်တပ် သေနာပတိဗိုလ်ချုပ်ကာဆင်သည် လွန်ခဲ့သည့်ဇူလိုင်လ၂၆ရက်နေ့က စစ်တကောင်းနယ်(ကော့စ်ဘာဇာ)ခေါ် ဖလောင်းချေးမြို့သို့လက်နက်ကိုင်စစ်သားများဖြင့်ရဲ၍ဆိုက်ရောက်လာရာ မြို့သူမြို့သားရုဏ်ထောင်မျှ သောင်းသောင်းပျံ့ကြွဆိုကြသည်ဟု

ဆိုထားလေသည်။၎င်းအပြင်ပါကစ္စတန်အရှေ့ပိုင်း၌ ရက်သတ္တ(၄)ပတ်မျှ နေထိုင်တည်းခိုသွားရာ၌သက်ဆိုင်ရာ အုပ်ချုပ်ရေးအရာရှိများက ဧည့်ခံပြုစုကြသဖြင့် ဖလောင်းချေးမြို့တွင်(၄)ရက်မျှနေပြီးစစ်တကောင်းသို့သွားရာ၌လည်း၊မြို့မိမြို့ဖများက ညစာစားပွဲများနှင့်တည်ခင်းဧည့်ခံကြသည်ဟု အဆိုရှိလေသည်။ထို့နောက်၎င်းမူဂျာဟစ်ခေါင်းဆောင်ကာဆင်သည် ထိုစစ်တကောင်းမြို့၌အခြံအရံများနှင့် ရက်သတ္တ(၂)ပတ်မျှနေထိုင်ပြီးအရာရှိများနှင့်တွေ့ဆုံဆွေးနွေးခြင်းများကိုလည်းကောင်း၊ ရက်ကွက်ဆိုင်ရာ ဘာသာရေးအစည်းအရုံးများအားတရားဟောခြင်းကိုလည်းကောင်း၊ပြုလုပ်၍ဖလောင်းချေးမြို့သို့ပြန်လာပြီး ဩဂုတ်လ၂၅ရက်နေ့၌ မောင်တောသို့ပြန်လာရာ၊၎င်းနှင့်အတူ လက်နက်သေတ္တာပေါင်း(၃၅)သေတ္တာမျှ ပါသွားသည်ဟုဆိုရာ ဤသတင်းအတိုင်းမှန်လျှင်ပါကစ္စတန်အစိုးရကမူဂျာဟစ်ကိစ္စကိုတမင်တကာအလိုတူအလိုပါလျစ်လျူရှုထားသကဲ့သို့ ဖြစ်နေလေသည်ဟုရေးသားထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၃

ဦးခံထွန်းအောင်က-

၁၉၅၆ ခုနှစ်မတ်လအတွင်းက ပါကစ္စတန်ပြည်ရုံးခါပလောင်ရွာနေ မိရ်ကာဆိမ်း၏ညီဆွေးထော့ပေါ်လဘီသည် ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်သို့ဝင်ရောက်လာပြီး မူဂျာဟစ်အာဆာဘီဂိုဏ်းကို လက်နက်သိမ်းလျက် သူ၏လူယုများအား လက်နက်တပ်ဆင်ပေးခဲ့ဘူးသည်။ဤအချက်ကိုထောက်လျှင် ပါကစ္စတန်ပြည်သားများသည် ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်ရှိ ဗွတ်ဆလင်များအား မည်မျှကြိုးကိုင်ချယ်လှယ်နိုင်သည်ကို မြင်နိုင်ကြပြီဖြစ်သည်

၁ ဒုတိယကမ္ဘာကြီး ပြည်သူ့လွှတ်တော်သို့လက်မပတ်တမ်း (၁၉၅၇ စက်တင်ဘာလ ၂၈ ရက်) စာတို(၄) အစည်းအဝေးမှတ်တမ်း၊အစိုးရနှင့်ပတ်သက်သောကိစ္စ ၁၂၃၉
၂ ယင်းစာ ၁၂၄၃
၃ ဟံသာဝတီသတင်းစာ၊၃-၉-၅၂၊စာ ၃

ဟု ဖတ်တမ်းဟင်သားသည်။

မည်သို့ဆိုစေ အရှေ့ပါကစ္စတန်(ယခုဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်)အနေဖြင့်မူဂျာဟစ်သူပုန်များအပေါ်အားပေးနေသည်ကိုသိသာထင်ရှားစေသကဲ့သို့ တစ်ဖက်နိုင်ငံဘက်မှပြည်သူများအနေဖြင့် ကာဆင်အပေါ်လှိုက်လှိုက်လှဲလှဲကြိုဆိုကြခြင်းသည် ၎င်းတို့နှင့်လူမျိုးတူဘာသာတူသူတစ်ဦးက ပြန်မာနိုင်ငံထဲတွင်ဝင်ရောက်နေထိုင်သော ၎င်းတို့နှင့်လူမျိုးတူများအပေါ် ခေါင်းဆောင်နေသည်ဟုယူဆကာ အဖက်ဖက်မှအကူအညီပေးနေခြင်းဖြစ်သည်မှာ ထင်ရှားပေသည်။

(ဆ)မူဂျာဟစ်

မူဂျာဟစ်ပြဿနာသည် လောလောဆယ်အားဖြင့် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး၏ဆိုးမွေတစ်ရပ်ဖြစ်သော်လည်း အတိတ်အားဖြင့် ၁၉၂၄ခုနှစ် အင်္ဂလိပ်ပြန်မာစစ်ပွဲအပြီး မွတ်ဆလင်များပြန်မာနိုင်ငံတွင်းသို့ ဝင်ရောက်လာခြင်းမှဖြစ်ပျားခဲ့သည်။^၁ဆိုအချိန်မှစ၍ ဘူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ကျောက်တော်၊မင်းပြား၊မြေပုံ စသည့်ဒေသများသို့ မွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်စစ်ဟောင်းဘင်္ဂါလီများ အတားအဆီးအရှိဝင်ရောက်လာခြင်း၊^၂ စတင်ခဲ့သည်။

မွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်ဘင်္ဂါလီတို့သည် ဂျီဟတ်ခေါ်ဘာသာရေးစစ်ပွဲကို ဆင့်ခွဲလေ့ရှိပြီး၎င်းဘာသာရေးစစ်ပွဲတွင်ပါဝင်ကြသည့် ရဲဘော်ရဲဘက်များကိုမူဂျာဟစ်ဟု ခေါ်ဆိုကြသည်။^၃မူဂျာဟစ်ဆိုသောစကား၏အဓိပ္ပါယ်မှာ“မိမိတိုင်းပြည်နှင့် ဘာသာရေးအခွင့်အရေးကို တိုက်ခိုက်သောသူ”ဟုလည်းဆိုလိုသည်။ မူဂျာဟစ်အဖွဲ့သည် ဂျပေတူအူလမားဘာသာရေးအဖွဲ့၏လမ်းညွှန်ချက်ကိုအကောင်အထည်ဖော်ရသောအဖွဲ့ဖြစ်သည်။^၄တနည်းအားဖြင့် ဂျပေတူအူလမားအဖွဲ့သည် ပြေပေါ်အဖွဲ့ဖြစ်ပြီး မူဂျာဟစ်အဖွဲ့သည်ပြေဘောက်အဖွဲ့ပင်ဖြစ်သည်။^၅၎င်းတို့၏အဓိကရည်ရွယ်ချက်သည် မောင်တော၊ဘူးသီးတောင်၊ရသေ့တောင်နယ်များကို ပြည်ထောင်စုပြန်မာနိုင်ငံတော်တွင်းမှခွဲထုတ်ပြီး ပါကစ္စတန်နိုင်ငံနှင့်ပူးပေါင်းနိုင်ရန်ပြန်မာနိုင်ငံတော်အစိုးရနှင့် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများအား လက်နက်ကိုင်လျက် အကြမ်းဖက်တိုက်ခိုက်ရန်ဖြစ်သည်။^၆

ဘာသာရေးတိုက်ပွဲလုပ်သင့်မလုပ်သင့်ဟူသောပြဿနာကိုမွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်တို့၏ဂိုဏ်းပျံ့ပြစ်သူ မူစစ်ဝါ(ခ)ခါလီခါအုပ်ချုပ်ရေးအဖွဲ့ကသာလျှင်အဆုံးအဖြတ်ပေးနိုင်သဖြင့်၁၉၄၇ခုနှစ်ဒီဇင်ဘာလတွင်အနောက်ပါကစ္စတန်၊ပါရှ်ဝါမြို့မှမွတ်ဆလင်ဘာသာရေးဂိုဏ်းအုပ်မူလာနာမဟာမက်၊မူစစ်ဟံက်ခံနှင့်မူလာနာဘီဘရာဟင်တို့ကိုဖိတ်ခေါ်၍အစည်းအဝေးပြုလုပ်ခဲ့သည်။^၇အစည်းအဝေးကအာရဗီဘာသာနှင့်အူရဒူဘာသာကိုသင်ရန်၊မြန်မာစာကိုပသင်ရန် ညွှန်ကြားသည့်အပြင်၎င်းဂိုဏ်းအုပ်တို့က သူပုန်ခေါင်းဆောင် မဟာမက်ဟူစိန်၊ဓာမီဟူစိန်၊ဥရုဗျာ၊မဟာမက်ဆင်ခေါ်ဘိုဝင်အူလာနှင့် တပ်ဗိုလ်တပ်သားများအားမူဂျာဟစ်ဟု အမည်ပေးကာညွှန်ကြားချက်များပေးခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။^၈ဆိုကဲ့သို့အမိန့်ပေးပြီးနောက် ဘာသာရေးဂိုဏ်းအုပ်သည်နယ်လူထု၏အကြံအဆိုနှင့် ၁၉၄၇ ဒီဇင်ဘာအကုန်လောက်တွင် ပြန်သွားသည်ဟုဆိုသည်။^၉ မူဂျာဟစ်သူပုန်တို့အားဂျပေတူအူလမားအဖွဲ့ကအစိုးရ

၁ ဦးစံထွန်းသောင်းကိုယ်တွေ့အယူအမြင်နှင့် ဂျီဟတ်ဂျာလက်နက်ပုံစံကိုဘူးသီးတောင်မဂ္ဂဇင်းက ၁၇
၂ မူဂျာဟစ်များအလင်းဝင်ခြင်းပြပေါ်ပုံနှိပ်တိုက်စာမျက်နှာ၊ ခုနှစ်မပါ။
၃ မင်ကြီးပျော်ရနိုင်ပြည်မှ မူဂျာဟစ်ဟူသည့်ရခိုင်တန်ဆောင်အတွဲ ၁၊အပုဒ် ၈၊၁၉၅၉-၆၀၊၈၊၂၃
၄ မင်ကြီးပျော်ရနိုင်ပြည်မှ မူဂျာဟစ်ဟူသည့်စာ ၂၄

ကိုတိုက်ခိုက်မည်အခါ လိုက်နာရမည့်ညွှန်ကြားလွှာကိုထုတ်ပြန်ခဲ့ရာ ယင်းညွှန်ကြားချက်ကို ၁၉၄၈ခုနှစ်ဧပြီလ (၁၀)ရက်နေ့တွင် သက်ဆိုင်ရာများမှသိမ်းဆည်းရမည်ဟုသိရသည်။ မူဂျာဟစ်များသည်ယူနီဖောင်းဝတ်၍ကြယ် တံဆိပ်ပါသော ဦးထုပ်ကိုအသုံးပြုခဲ့ကြသည်။

၁၉၄၈ခုနှစ်ဇွန်လအတွင်းတွင် ဘီအေဘုမ္မေများနှင့်ဗဟဟူမိန်တို့ကမူဂျာဟစ်အစိုးရအမည်တပ်ကာဘင်္ဂါ လီတားအရရှိစာတို့ဖြင့် တရုတ်တတမ်းများဖြန့်ချိခဲ့သည်။ ၎င်းစာရွက်များတွင်မြန်မာအစိုးရသည် ၎င်းတို့ဘာသာ အယူအဆအရ ပါမမင်းများဖြစ်ကြောင်း၊ ၎င်းတို့အုပ်ချုပ်မှုမှ ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောင်၊ ရသေ့တောင်နယ်များရှိ မှတ်ဆလင်ဘာသာဝင်တို့သည် မူဂျာဟစ်တို့နှင့်လက်တွဲကာတိုက်ပွဲဝင်ရန်တိုက်တွန်းကြောင်းပါရှိသည်။ တနည်း အားဖြင့် ဘာသာရေးစစ်ပွဲဖြစ်ရန် ရည်ရွယ်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။

မူဂျာဟစ်သောင်းကျန်းသူများ၏စနက်ကြောင့် မောင်တောမြို့နယ်ရှိ ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်ကျေးရွာများ မကြာ ခဏပြိုပျက်ခဲ့ရသည်။ ကျေးရွာအချို့မှာ မူဂျာဟစ်များ၏လက်ချက်ကြောင့် လုံးဝပျောက်ကွယ်သွားပြီး ရွာအမည် သာကျန်ရှိနေတော့သည်။ ၁၉၅၀ ခုနှစ်တွင်မေယုအော်ပရေးရှင်းချမှတ်ကာ မူဂျာဟစ်ဌာနချုပ်ကိုထိုးစစ်ဆင်တိုက် ခိုက်ခဲ့သည်။ တပ်မတော်အနေဖြင့် ၁၉၅၁ ခုနှစ်၊ မတ်လတွင်ရခိုင်တိုင်းမြောက်ပိုင်းရှိသောင်းကျန်းသူများကိုစတင် ထိုးစစ်ဆင်ခဲ့သည်။ မူဂျာဟစ်များသည်အရှေ့ပါကစ္စတန်ဘက်သို့ထွက်ပြေးကြပြီး တပ်မတော်ထိုးစစ်ရုပ်သိမ်းသွား ညဉ့်အခါထကြွဖြူထကြွပြန်သည်။ မူဂျာဟစ်တို့အနေဖြင့် လူမျိုးရေးနှင့်ဘာသာရေးဆိုင်ရာအဓိကရုဏ်းများစွာကို ပန်တီးခဲ့ကြသည်။ တပ်မတော်သည် ၁၉၅၂ ခုနှစ် အောက်တိုဘာလတွင် မေယုစစ်ဆင်ရေးကို စတင်ပြန်သည်။ နိုဝင်ဘာလတွင် မူဂျာဟစ်ဌာနချုပ်တည်ရှိရာ လက်ပန်တောင်ကို တပ်မတော်ကတိုက်ခိုက်သိမ်းပိုက်လိုက်သည်။ ထို့ကြောင့် ကာဆင်ခေါင်းဆောင်သော မူဂျာဟစ်တို့များစွာအင်အားနည်းပါးသွားခဲ့ရသည်။

သို့သော် တစ်နိုင်ငံလုံးဆူပူသောင်းကျန်းမှုများ ဖြစ်ပေါ်နေချိန်ဖြစ်သဖြင့် တပ်မတော်အနေဖြင့်ကြာရှည် ရွာထိန်းမထားနိုင်ဘဲ စစ်ဆင်ရေးကာလကုန်သည်နှင့် ပြန်လည်ရုပ်သိမ်းရသည်။ မူဂျာဟစ်များသည်လည်း တပ် မတော်စစ်ကြောင်းရုပ်သိမ်းသွားသည်နှင့် ရခိုင်ကျေးရွာများကိုထိပါးနှောင့်ယှက်လာသည်။ ၁၉၅၄ခုနှစ်နိုဝင်ဘာ လတွင် တပ်မတော်သည် ဘူးသီးတောင်နှင့်မောင်တောနယ်မြေများတွင် မှတ်သုံစစ်ဆင်ရေးဆင်ခဲ့ရာ မူဂျာဟစ် ဌာနချုပ်နှင့် အခိုင်အမာခြေကုတ်စခန်းများကို ချေမှုန်းနိုင်ခဲ့ပြီးဌာနချုပ်မင်္ဂလာကြီးစခန်းကိုတိုက်ခိုက်သိမ်းဆည်း နိုင်သဖြင့် ကာဆင်သည် အရှေ့ပါကစ္စတန်သို့ထွက်ပြေးသွားခဲ့သည်။ ထွက်ပြေးသွားသည့်ကာဆင်ကိုပြန်လည် အပ်နှံရန် မြန်မာအစိုးရကတောင်းဆိုသော်လည်း ၎င်းတို့ဖမ်းဆီးထားကြောင်းအပြစ်ဖြင့် တစ်ဖက်နိုင်ငံသို့ထွက် ပြေးသွားသူကို ပြန်လည်လွှဲပြောင်းပေးရန် မြန်မာအစိုးရနှင့်တရားဝင်စာချုပ် ချုပ်ဆိုထားခြင်းမရှိသဖြင့်လွှဲမပေး နိုင်ကြောင်း အကြောင်းကြားခဲ့သည်။ ၎င်းကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ ပါကစ္စတန်သမ္မတကြီးမြန်မာနိုင်ငံသို့ လာရောက် လည်ပတ်စဉ် သတင်းထောက်များက အဆိုပါကာဆင်ကိစ္စကို မေးမြန်းရာသမ္မတကြီးက ကာဆင်ကို ၅ နှစ် ထောင်ထဲတွင်ထားခဲ့ပြီး အခုအခါ၎င်းအား အခြားသို့သွားလာခွင့်မပြုဘဲ သူ့ကိုအိမ်ချုပ်ချထားကြောင်းဖြေကြား

၁ မောင်တောမြို့နယ်ပြန်ရင်သပိုင်း၊ စာ ၇၉
၂ ပြည်ထောင်စုသောင်းကျန်းမှုသပိုင်း၊ အပိုင်း(၂)၊ စာ ၁၃၂

ခဲ့သည်။^၁ ၁၉၆၁ခုနှစ်တွင် မေယုခရိုင်အုပ်ချုပ်ရေးဖွဲ့စည်းပြီးနောက် ထိုးစစ်များဆင်ပဲ့ရာနှစ်လကြာတွင်ဘူးသီး၊ ပဟင်တောင်ပိုင်း၊ မုဂ္ဂဟာနစ်ပါတီဥက္ကဋ္ဌ မစ္စတာမဟ်ဘီဟူလာ၊ ပုတီးယဥက္ကဋ္ဌ မစ္စတာဟေဖတော်မီနှင့် အဖွဲ့ဝင် ပေါင်း ၂၉၀ကျော်တို့လက်နက်ချသည်။^၂ မုဂ္ဂဟာနစ်တို့အင်အားယုတ်လျော့သွားကာ အင်အား ၂၀၀လောက်သာ နယ်စပ်တွင်လှုပ်ရှားနိုင်သည့်အဆင့်သို့ရောက်ရှိခဲ့သည်။^၃ သို့သော်မြန်မာနိုင်ငံမှကာဆင်ကိုလွှဲပေးရန်အပြစ်အထန် ကြိုးစားလာသောအခါ အိမ်ချုပ်မှလွတ်ပေးလိုက်သည်ကိုတွေ့ရသည်။ပါကစ္စတန်အစိုးရ ပါဝင်ပတ်သက်နေသည့် သဘောပင် ဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။

(ခ)မွတ်ဆလင်တို့၏ ပြေပေါ်ပြေအောက်ပူးပေါင်းလှုပ်ရှားမှု

မုဂ္ဂဟာနစ်လှုပ်ရှားမှုသည် မေယုခရိုင်အုပ်ချုပ်ရေးနောက်ပိုင်း ထိုးစစ်ဆင်ပဲ့မှုများကြောင့် အင်အားဆုတ် ယုတ်သွားသော်လည်း ၁၉၆၆ခုနှစ်ခန့်တွင်ပြန်လည်လှုပ်ရှားလာသည်။ကာဆင်၏မုဂ္ဂဟာနစ်လက်ကျန်အဖွဲ့အစည်း နှင့် ညောင်ချောင်း(ဘူးသီးတောင်)ပတ်ဝန်းကျင်တွင် ဘီအေဖော်ဖောအလံနီကွန်မြူနစ်တို့နှင့် ပူးပေါင်းနေသော စာဖော်တို့အသီးသီးပေါ်ပေါက်လာသည်။ယခင်က မွတ်ဆလင်ဘာသာရေးကြွေးကြော်သံဖြင့် ဂျီဟတ်ခမ်ပွဲဖြင့်လှုံ့ ဆော်စည်းရုံးမှု မအောင်မြင်သည့်အခါ ပိုမိုနက်ရှိုင်းသောနည်းဗျူဟာသစ်ကို ရယူပတ်ဆောင်ရွက်လာသည်။ ၎င်း နည်းဗျူဟာကိုအကောင်အထည်ဖော်ဆောင်ရွက်ခဲ့သော မဆပလအမတ်အဖြစ်လည်းကောင်း၊မဆပလ၏ကျန်ပာ ရေးဝန်ကြီးအဖြစ်လည်းကောင်း ဆောင်ရွက်ခဲ့သည့် စူလတန်ဟမ္မတ်ဖြစ်သည်။^၄ ၎င်း၏နောက်ကွယ်တွင်ဟော်လဝီ များရှိသည်။

ဟော်လဝီဂိုဏ်းချုပ်များနှင့် စူလတန်ဟမ္မတ်တို့က စစ်တွေမှမွတ်ဆလင်ပညာတတ်အချို့ကို စည်းရုံးပြီး ထိုင်းနိုင်ငံမွတ်ဆလင်အဖွဲ့ချုပ်ကို ချဉ်းကပ်ကာ ၎င်းအဖွဲ့ထောက်ခံမှုဖြင့် လစ်ဗျားသို့စေလွှတ်ခဲ့သည်။ထိုစဉ်က လစ်ဗျားခေါင်းဆောင်ကဒတ်ပီက မွတ်ဆလင်များ၏ခေါင်းဆောင်၊ အာရပ်နိုင်ငံများ၏ခေါင်းဆောင်ဖြစ်ရန်ကြိုး ပမ်းနေချိန်ဖြစ်သည်။ရခိုင်မှ မွတ်ဆလင်အဖွဲ့၏တင်ပြချက်ကို လစ်ဗျားမှတာဝန်ရှိသူတို့က စိစစ်နားဆောင်ပြီး နောက်ရခိုင်တွင်ရှိသည့်မွတ်ဆလင်များသည် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းမွတ်ဆလင်ပြည်ထောင်ရန် ကြိုးပမ်းခြင်းဖြစ် ကြောင်းသိရှိလာသဖြင့် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း လက်နက်ကိုင်အဖွဲ့အစည်းများနှင့်ညီညွတ်မှုရအောင်ကြိုးစားပြီးမှ သာတန်းတူအခွင့်အရေးရရန်တိုက်ပွဲဝင်သင့်ကြောင်း တိုက်တွန်းခဲ့သည်။ထိုသို့ဆောင်ရွက်ပြီးမှသာ လိုအပ်သော အကူအညီကိုပေးမည်ဟု ကတိပြုခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။^၅

၎င်းတို့၏ရည်ရွယ်ချက်သည် မေယုကမ်းသူယ်(ဟောင်တော၊ ဘူးသီးတောင်၊ ရသေ့တောင်မြို့နယ်၏အ နောက်ဘက်ခြမ်း)တစ်ခုလုံးကို အာကစ္စတန် (Arkistan) အမည်ဖြင့်နိုင်ငံတစ်ခုတည်ထောင်ရန်ဖြစ်သည်။^၆ လိုသေ သည် ရခိုင်(အာရကန်)နှင့် ပါကစ္စတန်ကြားရှိသေသဖြစ်သဖြင့် ထိုသေသနှစ်ခုအမည်ပါသော ဘာသာရေးဆိုင်ရာ မွတ်ဆလင်နိုင်ငံထူထောင်ရန် ကြံစည်ခြင်းဖြစ်သည်။၎င်းတို့၏အဖွဲ့အစည်းအမည်ကို 'အာကစ္စတန်ဦးဆောင်အဖွဲ့'

၁ အထူးပြည်ထောင်စုသမ္မတမြန်မာနိုင်ငံတော် ၁၅-၁၉၆၀၊စာ ၂
၂ မုဂ္ဂဟာနစ်များအလင်းစင်ခြင်းဖြစ်ပေါ်ပုံနှိပ်တိုက်စာမျက်နှာမပါ၊
၃ ပြည်တွင်းသောင်းကျန်းမှုသမိုင်းအပိုင်း(၂)၊စာ ၁၃၃
၄ D1315 စာ ၂၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန ဟော်ကွန်းဌာနစု

အဖြစ်ပွဲစည်းခဲ့ကြသည်။ ၎င်းတို့တည်ဆောက်မည့်နိုင်ငံကို မော်လဝီ(သို့မဟုတ်)မော်လာနာတစ်ဦးဦးကခေါင်းဆောင်ချုပ်ချုပ်မည်ဖြစ်ပြီး ထိုပုဂ္ဂိုလ်၏အောက်တွင်ကာကွယ်ရေးနှင့် ပတ်သက်ကိုင်တွယ်ရန် ဆာနို(စစ်ဦးစီးချုပ်)တစ်ဦးက တာဝန်ယူဆောင်ရွက်ရန်ဖြစ်သည်။ ထိုအခါအစဉ်ကို ရုပ်လုံးမော်ရန်အာကစ္စတန်ဦးဆောင်အဖွဲ့သည်လက်နက်ကိုင်ပွတ်ဆလင်ကုလားများကို စည်းရုံးခဲ့ကြသည်။

ထို့နောက်မူဂျာဟစ်အဖွဲ့များဖြစ်သော အဒ္ဓဇော်လီအဖွဲ့၊ ဘီအေဇော်ဖောအဖွဲ့၊ ဇာဖော်အဖွဲ့တို့အား ပူးပေါင်းစေပြီး ၎င်းအဖွဲ့၏အမည်ကို ရိုဟင်ဂျာအမည် ထည့်သွင်းအသုံးပြုကာ "ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားလွတ်မြောက်ရေးပါတီ"ဟုဖွဲ့စည်းလိုက်သည်။ ၎င်းပါတီက ရခိုင်ပါတီများဖြစ်သော ရခိုင်အမျိုးသားလွတ်မြောက်ရေးပါတီ(ရမလ)၊ ရခိုင်ပြည်ကွန်မြူနစ်ပါတီ(ရကပ)တို့ကို ညီညွတ်ရေးကမ်းလှမ်းခဲ့ကြသည်။ ဆွေးနွေးမှုပြုလုပ်ရာတွင် (ရမလ)က တစ်ပါတီဖြစ်မြောက်ရေးအတွက် တင်ပြသော်လည်း(ရကပ)က တပ်ပေါင်းစုဖြစ်ရေးတင်ပြခဲ့သည်။ သို့သော်ရိုဟင်ဂျာပါတီက တောင်းဆိုရာတွင်-

- ရိုဟင်ဂျာကို တိုင်းရင်းသားလူမျိုးအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုရန်
- ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနယ်ကို ရိုဟင်ဂျာဒေသအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုရန်
- ရခိုင်ပြည်လွတ်မြောက်သည့်အခါ အုပ်ချုပ်ရေးတွင် ရခိုင် ၆၀%၊ ကုလား ၄၀%ပါဝင်ရန်တို့ တောင်းဆိုခဲ့သည်။ အမှန်တကယ်အားဖြင့် ၎င်းအချက်များသည် စစ်ပြီးစာလယ်သံကျော်ပွတ်ဆလင်ညီလာခံက ချမှတ်ထားသော အခြေခံအချက်များကိုဆက်လက်အကောင်အထည်ဖော်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ (ရကပ)ကထိုတောင်းဆိုချက်များကို လောလောဆယ်သဘောတူညီမှုမပေးနိုင်သော်လည်း တဖြည်းဖြည်းညီနှိုင်းသွားမည်ဟု ပြန်ကြားခဲ့သည်။ သို့သော် အင်အားရှိခဲ့နေသော အဖွဲ့များဖြစ်သဖြင့်ရိုဟင်ဂျာအဖွဲ့၏တောင်းဆိုချက်အချို့ကို လိုက်လျောခဲ့ရသည်ဟုဆိုသည်။ ၎င်းတို့မှာ
- ရိုဟင်ဂျာပါတီသည် ရိုဟင်ဂျာ(ကုလားများ)၏တစ်စုတည်းပါတီ ဖြစ်သည်။
- ထို့ကြောင့် ကုလားအများအပြားရှိသော မောင်တော၊ ဘူးသီးတောင်အနောက်ဘက်တောင်ရင်းပိုင်းသည်လည်းကောင်း၊ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ် ညောင်ချောင်းနှင့်ညောင်ချောင်းအထက်ပိုင်းသည်လည်းကောင်း၊ ရိုဟင်ဂျာ(ကုလားများ)နယ်မြေဖြစ်သည်။
- ပူးတွဲစစ်ကော်မတီ၏ အကြီးအကဲသည် စစ်အင်အားများသော ရိုဟင်ဂျာပါတီမှဖြစ်ရမည်ဟုသောအချက်များဖြစ်သည်။

ထိုသို့ ရခိုင်သူပုန်များနှင့် သဘောတူညီချက်ရပြီးသည်နှင့် လစ်ဗျားသို့သွားရောက်တင်ပြရာလစ်ဗျားကလွတ်သဘော ငွေကြေးအကူအညီပေးလိုက်သည် ဟုဆိုသည်။ ထိုငွေများကို အာကစ္စတန်ခေါင်းဆောင်များ ဖြစ်သောစစ်တွေမှ ဝုလတန်မာမွတ်နှင့်မော်လဝီဆရာများက ထိန်းသိမ်းလိုက်သည်။ တစ်ဆက်တည်းမှာပင် ဝုလတန်မာမွတ်ကအာကစ္စတန်တည်ဆောက်ရေးအတွက် အရှေ့ပါကစ္စတန်နိုင်ငံသို့အကူအညီတောင်းခဲ့သည်ဟုတစ်ဆောင်ကို ရေးသားပေးပို့ခဲ့သည်။ ထိုစဉ်ကအရှေ့ပါကစ္စတန်တွင် ဘင်္ဂါလီများစွဲထွက်ရေးတိုက်ပွဲဝင်နေချိန်ဖြစ်ရာ

စုလတန်မာဗွတ်က အရှေ့ပါကစုတန်အစိုးရကိုထောက်ခံပြီး ခွဲထွက်ရေးသမားများကိုဆန့်ကျင်ကြောင်းရေးသား ခဲ့သည်။သို့သော် ဆိုစာသည်စစ်ကာလဖြစ်သဖြင့် ရောက်မသွားခဲ့ချေ။^၁

၎င်းတို့အနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာလွတ်မြောက်ရေးအတွက် ပည်သို့ပင်ပြောဆိုနေစေကာမူ ပင်ကိုယ်စိတ်တွင် အာကစုတန်နိုင်ငံထူထောင်ရေးဦးတည်ချက်သို့ သွားနေသည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။ပယူဖြစ်ပွားမှုရရှိခဲ့ပြီးနောက်ပိုင်းတွင် ထုတ်ကာ မွတ်ဆလင်နိုင်ငံထူထောင်ရန် စီစဉ်ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ၁၉၈၅ခုနှစ်ပါကစုတန်လွတ်လပ်ရေးနေ့တွင် အနောက်ပါကစုတန်နိုင်ငံ၊ရာဝါလ်ပန်ဒီမြို့အနီးရှိ ဘားမားကိုလိုနီ* ကျေးရွာတွင် ရခိုင်မှတ်ပေးရောင်သွားသော မွတ်ဆလင်များသည် အစည်းအဝေးတစ်ရပ်ကျင်းပခဲ့သည်။ထိုအစည်းအဝေးတွင်မွတ်ဆလင်လွတ်မြောက်ရေးအဖွဲ့ (RLO) ဥက္ကဋ္ဌအာမက်ရှား၏မိန့်ခွန်းကို မိန့်ဆိုဖြင့်ဖြန့်ဝေခဲ့သည်။ထိုမိန့်ခွန်းတွင်“ခင်ဗျားတို့ဟာ ပယူကျွန်းပေါ် မှာရှိနေတဲ့မွတ်ဆလင်ဘာသာမဟုတ်တဲ့သူတွေကို သည်ဒေသကထွက်သွားအောင် နည်းပျိုးစုံတွေကိုသုံးရမယ်။ သည်နေရာတွေကို ကျွန်တော်တို့ကအစားဝင်နိုင်အောင်လုပ်ရမယ်။ သည်ဒေသတွေကို အမာခံဖြစ်အောင်လုပ်ရ မယ်။နောက်တစ်ခါခင်ဗျားတို့ကို ရခိုင်-ဗမာတွေကနှိပ်စက်ရင် ထွက်မပြေးပါနဲ့။အလားအရွယ်ပြတ်ရဲ့တန်ခိုးတော် နဲ့မသတ်နိုင်ပါ”ဟုပါရှိသည်။^၂ မွတ်ဆလင်တို့အနေဖြင့်ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်ကိုမွတ်ဆလင်ဒေသအဖြစ် သီးသန့်နေထိုင်နိုင်အောင် အကောင်အထည်ဖော်လိုခြင်းပင် ဖြစ်သည်။ထို့အတူတစ်ဘက်နိုင်ငံ၏မြို့နှင့်ကျေးရွာ အချို့တွင် အူရဒူဘာသာ၊ဘင်္ဂါလီဘာသာ လက်ကမ်းစာစောင်များဖြန့်ဝေရာတွင် ၎င်းစာစောင်များ၏အကျဉ်းမှာ “သင်တို့နေထိုင်ရာဒေသတွင် စားရေးရိက္ခာချို့တဲ့လျက်ရှိသည်။သင်တို့နှင့်ကပ်လျက်ရှိသော မြစ်တစ်ဘက်ကမ်း တွင်မြန်မာနိုင်ငံသည် ဆန်စပါး၊စားနပ်ရိက္ခာစားမကုန်နိုင်လောက်အောင် စုပုံလျက်ရှိသည်။လမ်းဘေးရေဘုံဘိုင် များတွင်လည်း လှူဖျီဖြူအမျိုးသမီးများသည်လုံချည်ရင်လျားနှင့် ရေခပ်လျက်ရှိသည်ကို တွေ့မြင်နိုင်သည်။သင် တို့အစာရေစာကို ဝလင်အောင်စားသောက်ဖို့ ထိုနိုင်ငံသို့သွားနိုင်သည်။အမျိုးသမီးလှလှလေးများကို အိမ်ဆောင် ပြု၍အစွလာမ်သာသနာပြန့်ပွားအောင် လုပ်ကိုင်နိုင်ကြသည်”ဟုရေးသားထားသည်။^၃ နယ်မြေစိုးပိုင်ရေးနှင့်သာ သနာလွှမ်းမိုးရေးကို တစ်ပြိုင်တည်းဆောင်ရွက်ရန် ကြံစည်ခြင်းဖြစ်ပုံရသည်။

(ဈ) ရခိုင်တို့ပြည်နယ်ပေးရေးတောင်းဆိုချက်နှင့် ဘင်္ဂါလီမွတ်ဆလင်တို့အပြိုင်တောင်းဆိုလာခြင်း

ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ပြီးနောက်ပိုင်း အင်္ဂလိပ်တို့ပြန်လည် ဝင်ရောက်လာသည့်အခါတွင် ရခိုင်တွင် အလံနီ ကွန် မြူနစ်ပါတီ၏ ဩဇာလွှမ်းမိုးမှုမှာ အခြေခိုင်နေပြီဖြစ်သည်။ ရခိုင်ပြည်နယ် လူထုတွင် ရခိုင် (မဆပလ) ခေါင်းဆောင်များကို မကျေနပ်ခြင်း၊ ရှမ်း၊ ချင်း၊ ကချင်၊ ကရင်၊ ကယားတို့ကဲ့သို့ ပြည်နယ် အခွင့်အရေးကို ခံစားလိုခြင်း တို့ကြောင့်ရခိုင်ပြည်နယ် တောင်းဆိုသော ရခိုင်ခေါင်းဆောင် ဦးစိန္တာအဖွဲ့ကို အားပေးလာသည်။ ၎င်းအဖွဲ့သည် အလံနီကွန်မြူနစ် လိုလားသူအဖွဲ့ဖြစ်ပြီး ရခိုင်သီးခြား ခွဲထွက်ရေးကို တောင်းဆို နေသူများ

၁ D 1315 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနရဟာ ၂၀

* မြန်မာနိုင်ငံမှ ထွက်ပြေးသွားသည့် မွတ်ဆလင်များတည်ထားသည့်ကျေးရွာအမည်ဖြစ်သည်။

၂ D 1315 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနရဟာ ၄၀

၃ D 1317 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနရဟာ ၂၇

ဖြစ်သည်။ ၁၉၄၇ ခုပြီလ ၃ ရက်နေ့တွင် ဖြေပုံပြု၍ ရခိုင်အမျိုးသားညီလာခံကိုကျင်းပရာ လူတစ်သောင်း ကျော်တက်ရောက်ပြီး ဘလံနီကွန်မြူနစ်များနှင့် မဆပလလည်းတက်ရောက်ကြသည်။ ထိုညီလာခံတွင် အခွန် မပေးရေး၊လယ်ခွန်မပေးရေး၊ရွေးကောက်ပွဲအလိုမရှိ၊ ဗိုလ်အောင်ဆန်းအလိုမရှိ၊လွတ်လပ်ရေးချက်ချင်းပေးစသည် ဖြင့်တောင်းဆိုခဲ့သည်။^၁ ထိုညီလာခံသို့ ဗိုလ်ချုပ်အောင်ဆန်းတက်ရောက်မိန့်ခွန်းပြောကြားရာ တက်ရောက်လာသည့် ပြည်သူတို့က ဗိုလ်အောင်ဆန်းအလိုမရှိ၊ လွတ်လပ်ရေးချက်ချင်းပေးဟုအော်ဟစ်တောင်းဆိုကြသဖြင့် ဗိုလ်ချုပ် အောင်ဆန်းသည်ချက်ချင်းပြန်လည်ထွက်ခွာသွားသည်။^၂ ၁၉၄၇ခုနှစ်ဧပြီလ၁၈ရက်နေ့တွင် ရန်ကုန်ရှိရခိုင်လူထု အစည်းအဝေးက ရခိုင်ခွဲထွက်ရေးတောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။^၃ ၁၉၄၇ခုနှစ်ဇွန်လ၁၅ရက်နေ့တွင် ရန်ကုန်ရှိရခိုင်လူထု အစည်းအဝေးထပ်မံကျင်းပရာ ထိုအစည်းအဝေးက ရခိုင်သည်သဘာဝကသီးခြားပိုင်းခြားပေးထားသည့်သီးခြား နိုင်ငံဖြစ်ကြောင်း၊နှစ်ပေါင်း၄၀၀၀ကျော်သီးခြားဘုရင်နိုင်ငံအဖြစ် နေထိုင်လာခဲ့ကြောင်း၊ဆိုကြောင့်သီးခြားလွတ် လပ်ခွာဆုံးဖြတ်နိုင်သည့် ဒေသအဖြစ်ပန်တီးပေးရမည်ဖြစ်ကြောင်းတောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။^၄ ထို့ကြောင့်ရခိုင်တို့က (မဆပလ)ကိုမထောက်ခံဘဲ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားညီညွတ်ရေးအစည်းအရုံး(ရတည)ကိုထောက်ခံအားပေးကြသည်။

ထိုအချိန်ကဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်များတွင် Jami-a-tul Ulema-e Islan အဖွဲ့မှ မွတ်ဆလင်များ ကကိုယ်တိုင်အရွေးခံခဲ့ကြသည်။^၅ ထိုသို့အရွေးခံရာတွင် စစ်တကောင်းနယ်သားဂမပါးကဘူးသီးတောင်မြို့နယ်၊ရွက် ညိုတောရွာတွင်အခြေစိုက်ကာ ရွေးကောက်ပွဲတွင်ဝင်ရောက်ယှဉ်ပြိုင်ခဲ့သည်။ဂမပါးသည် စစ်တကောင်းနယ်သား ပြင်သည့်အပြစ်၊ ဖြန့်မာစကားမတတ်ဘဲ အင်္ဂလိပ်စကားနှင့်ဘင်္ဂါလီစကားကိုသာ ပြောနိုင်သူဖြစ်သည်။^၆ ၎င်းနှင့် အတူဝစ်တွေမှ ဗူလတန်မာမွတ်အပါအဝင် လေးဦးအရွေးခံရာ ဘားလုံးအနိုင်ရခဲ့သည်။^၇ ရွေးကောက်ပွဲနှစ်ကြိမ်လုံး အနိုင်ရရှိသော်လည်း မဆပလအနေဖြင့်မတိုးနိုင်ခဲ့ချေ။တစ်ဘက်တွင်ရခိုင်ပါတီဖြစ်သည့်ရတညကိုလည်းမဆပလ ကမနိုင်သဖြင့် တတိယအကြိမ်ရွေးကောက်ပွဲတွင် ရခိုင်ပြည်နယ်မှအနိုင်ရရှိရန် ကြိုးပမ်းမှုပြုလုပ်လာသည်။

မဆပလအနေဖြင့် ရခိုင်လူထု၏ထောက်ခံမှုကိုမရသည့်အခါဦးနုသည်မွတ်ဆလင်အများစုမရှိရရှိအောင် ဆောင်ရွက်လာသည်။^၈ ၁၉၅၆ခုနှစ်ပြည်သူ့လွှတ်တော်ရွေးကောက်ပွဲနှင့် ဘူးသီးတောင်နယ်တွင်မဆနုနယ်တစ်နယ် ပိုမိုသတ်မှတ်ပေးပြီးမွတ်ဆလင်များအား မဆပလသို့သိမ်းသွင်းကာအရွေးခံစေခဲ့ရာ အဘူနိုင်း၊အဘူဘော်ရှောတို့ မဆပလအမတ်များဖြစ်လာကြ၍ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှဗူလတန်မာမွတ် မဆပလအမတ်အဖြစ်အရွေးခံရသည်။^၉ ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောမှ မွတ်ဆလင်အမတ်များကို အရွေးခံခွင့်ပေးခဲ့ပြီးမဲအများအပြားရရှိရန်အတွက် စစ်တ ကောင်းကုလားများကို ခေါ်သွင်းကာမဲပေးခွင့်ရအောင် ဆောင်ရွက်ပေးခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။^{၁၀} စစ်တကောင်းကုလား များကိုခေါ်သွင်းနေကြောင်းသိသော်လည်း ဦးနုအနေဖြင့်မသိယောင်ဆောင်နေခဲ့ခြင်းဖြင့် ကုလားများအဆမတန် များပြားလာစေခဲ့သည်။^{၁၁} ဖားဝပ်ရွာ(မောင်တော)မှ ပါလီမန်ခေတ်ကြိုခဲ့သူတစ်ဦးက ဦးနုသည် ဖားဝပ်ရွာကို ရောက်ရှိလာကြောင်း၊မွတ်ဆလင်တွေ မဆပလကိုမဲပေးလျှင် မှတ်ပုံတင်ထုတ်ပေးမည်၊နေ့စဉ်ရမည်ဟုပြောသွား ကြောင်း၊၎င်း၏အတွေ့အကြုံကို ပြောပြခဲ့သည်။^{၁၂} မြောက်ဦးမြို့တွင်နေထိုင်သည့် ရတညတွင်ကိုယ်တိုင်ပါဝင်ခဲ့

၁ MF/962,HRC
 ၂ MF/962,HRC
 ၃ OH/1/0350/2009,တွေ့ဖုံပေးပြန်ချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်း(၄)၊၄၁၊၄၂
 ၄ OH/1/0350/2009,တွေ့ဖုံပေးပြန်ချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်း(၄)၊၄၁၊၄၂

သူတစ်ဦးကပြောကြားသည်မှာ ဦးနုသည်ဦးဗုဒ္ဓေါဦးကျော်ငြိမ်းတို့နှင့်ပတ်သက်သည့်ဖွတ်ဆလင်များထံမှပဲရရေးအတွက် နှုတ်မှအလွယ်တကူကတ်ပေးမှုများပြုခဲ့ကြောင်း၊ရတနာကိုလည်း ၎င်း၏ပါတီကိုထောက်ခံပါကရခိုင်ကိုပြည်နယ် ပေးမည်ဟု ရတနာအမတ်များကို ၎င်း၏အိမ်သို့ခေါ်ကာပြောဆိုခဲ့ကြောင်းပြောကြားခဲ့သည်။^၁

မဆပလမဲအနိုင်ရရေးအတွက် ထိုအချိန်ကပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဦးမောင်(ခ)အုလားခံ၏ထောက်ခံမှုဖြင့် အင်္ဂါလီများကိုခေါ်သွင်းလာသည်။ဘူးသီးတောင်တွင် အဘူခိုင်ဆိုသူက မဆပလဥက္ကဋ္ဌ၊လဝကတို့နှင့်ပေါင်းကာ သိပ်ထောင်စုစာရင်းများပြုလုပ်ပြီးမှ တစ်ဘက်နိုင်ငံပုအင်္ဂါလီများကို ခေါ်သွင်းလာရာဂျပေါင်း(၄၀)ကျော်သည် တစ်မဟုတ်ချင်းရောက်ရှိလာသည်။^၂ ပြင်ပမှလူပေါင်းများစွာကို ထိုကဲ့သို့ခေါ်သွင်းလာခြင်းဖြင့် မဆပလအနိုင်ရ ရေးဆောင်ရွက်ခြင်းသည် ဦးနု၏လုပ်ဆောင်ချက်ဖြစ်သည်။ထိုအမှားသည်နှောင်တွင်နိုင်ငံကို များစွာအထိနာစေ သောအမှားတစ်ခုပင်ဖြစ်သည်။ထို့ကြောင့်ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်တွင် မဆပလမှာဖွတ်ဆလင်အမတ်များ အနိုင်ရလာပြီးလွှတ်တော်အမတ်များဖြစ်လာသည်ကို တွေ့ရသည်။လွှတ်တော်တွင် နေရာရလာသူများ၏နောက် ကွယ်တွင်ဖွတ်ဆလင်ကုန်သည်များ၏ အထောက်အပံ့များပါဝင်သည်ဟု တွေ့ရသည်။ဦးနုအစိုးရကိုယ်တိုင်က ရွေးကောက်ပွဲအောင်မြင်ရေးအတွက် ဖွတ်ဆလင်ကုန်သည်များ၏ငွေကြေးထောက်ပံ့မှုများရယူခဲ့ရသည်ဟုသိရ သည်။^၃

ဦးနုအစိုးရအာဏာရလာသည့်အခါ ဖွတ်ဆလင်အမတ်များနေရာရလာပြီး ဝန်ကြီးအဆင့်ရာထူးများပါရ ရှိလာကြသည်။ထိုသို့ရလာသောရာထူးကို အသုံးပြုကာ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသို့ စစ်တကောင်းဖွတ်ဆလင်များ အလွယ်တကူဝင်လာနိုင်အောင် အကာအကွယ်ပေးခြင်း၊ စပါးပြောင်ခိုလှုံငန်းများလုပ်ကိုင်ခြင်း၊ပြေအောက်လှုပ် ရှားမှုပြုလုပ်နေသော မူရားဟစ်အဖွဲ့ကို အကူအညီပေးခြင်းများပြုလုပ်လာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ဦးနု၏မဆပလ အစိုးရကာလတစ်လျှောက်လုံး ဖွတ်ဆလင်အမတ်များ၏အာဏာဖြင့် ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောနယ်ထဲတွင်လှုပ် ရှားမှုအမျိုးမျိုးပြုလုပ်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ထိုနယ်မှဖွတ်ဆလင်အမတ်များသည်ပင် ၎င်းတို့၏ဩဇာအာဏာ ကိုအသုံးပြုကာ အင်္ဂါလီများဝင်ခွင့်ရအောင်ဆောင်ရွက်ပေးခဲ့သည်ကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။^၄

ရခိုင်တို့ပြည်နယ်တောင်းဆိုသည့်များ ကျယ်ပြန့်လာခြင်းကို ဖွတ်ဆလင်များကလည်းယခင်ကပင်စိုးရိမ်ခဲ့ သည်။ရခိုင်တို့တောင်းဆိုချက်အောင်မြင်ခဲ့လျှင် ပြည်နယ်ပေးခဲ့လျှင်၊ဖွတ်ဆလင်များမိန့်ပိတ်ရမည်ကို စိုးရိမ်ခဲ့ကြ သည်။ထို့ကြောင့် ရခိုင်မြောက်ပိုင်းရှိ ဖွတ်ဆလင်တို့လည်း မွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများစတင်ပြုလုပ်လာကြသည် ကို (Rees William)ကအစိုးရသို့ တစ်ချိန်ကပင် တင်ပြအစီရင်ခံခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။^၅ လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက်ပိုင်း ရခိုင်ကိုပြည်နယ်ပေးပါမည်ဟု ကတိပေးလိုက်သောအခါ ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိ ဖွတ်ဆလင်တို့သည်မကျေနပ်မှုများ ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့သည်။လှုပ်ရှားထကြွမှုများလည်း ပြန်လည်ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည်။ယခင် အလယ်သံကျော်ညီလာခံ တွင်ပါဝင်ခဲ့သောဖွတ်ဆလင်ခေါင်းဆောင်တို့သည် အသွင်သွင်အမျိုးမျိုးနှင့်ရှိနေကြရာမှ ရခိုင်ပြည်နယ်ဆန့်ကျင်

၁ OH/P/0362/2009,တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာန။

၂ OH/P/0360/2009,တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာန။

၃ OH/P/0355/2009,တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာန။

၄ OH/P/0354/2009,သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာန။

၅ MF/952

ရေးကို ပြုလုပ်လာသည်။ သတင်းစာများမှ မွတ်ဆလင်တို့အတွက်တောင်းဆိုချက်အမျိုးမျိုးကို ပြုလုပ်လာသည်။
 ဂျာမေတွအလွယ်တကူအသင်းအမည်ဖြင့် ဖွဲ့စည်းထားသည့်အသင်းသည် ဘာသာရေးအသွင်ဖြင့်ဖွဲ့စည်းထား
 ခြင်းဖြစ်သော်လည်း နိုင်ငံရေးဆောင်ရွက်နေသည့်အဖွဲ့ဖြစ်ပြီး ခေါင်းဆောင်မှာ ဂူလတန်အာမတ်နှင့်၎င်း၏ဇနီး
 ဒေါ်အေးညွန့်တို့ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့အနေဖြင့် ပါလီမန်ရွေးကောက်ပွဲများတွင် ၁၉၄၇မှ ၁၉၆၀ အထိဆက်တိုက်အနိုင်
 ရခဲ့ပြီးအောက်လွှတ်တော်နှင့် အထက်လွှတ်တော်တို့တွင် ပါလီမန်အမတ်များဖြစ်လာခဲ့သည်။ မည်သည့်ပါတီအဖွဲ့
 အစည်းပင်ဖြစ်စေ အင်္ဂလိပ်မဟုတ်ပါက ငွေအများစုဖြစ်သော အင်္ဂလိပ်မဲကိုမရနိုင်သဖြင့် ဘာသာရေးနှင့်လူမျိုးရေး
 သက်သက်ကို ရှေ့တန်းတင်ကာ နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုများမောင်တောမြို့နယ်တွင် လွှမ်းမိုးနေသည်ကိုတွေ့ရသည်။
 ထိုအချိန်ကပါကစ္စတန်သံအမတ်အဖြစ် တာဝန်ထမ်းဆောင်နေသောဦးဖေဝေကအားသီးတောင်သို့လာရောက်သည်
 တွင်-

ယခုစကားပြောရာ၌ တိုက်ရိုက်မမာစကားကို မသုံးရဘဲစကားပြန်ကြားမှားထားကာ ပြောဟောရသဖြင့်
သူသည် မြန်မာနိုင်ငံတော်၏ တစ်နေရာသို့ရောက်နေသည်ဟုမထင်ဘဲ အရှေ့ပါကစ္စတန်ပြည်တစ်နေ
သို့ရောက်နေသလားဟုပင် ယုံမှားသံသယဖြစ်မိပါသည်။

ဟုပြောကြားခဲ့သည်။^၁ မြန်မာနိုင်ငံတွင်နေကြသောသူများဖြစ်လျက် မြန်မာစကားတစ်လုံးမျှမပြောတတ်ဘဲ ဘာ
 သာပြန်ပြန် ပြောနေရခြင်းကြောင့်ကိုယ့်နိုင်ငံကိုလာရောက်ရခြင်းမှဟုတ်ရဲ့လားဟု သံသယဖြစ်ကြောင်းဆန်းစစ်
 ခဲ့ခြင်းဖြစ်ပေသည်။

စမတ်ကလည်း စစ်တကောင်းသားမွတ်ဆလင်များနှင့် ပတ်သက်၍ယခင်ကပင် ရေးသားသတိပေးထား
 သည်မှာ-မောင်တောမြို့နယ်သည် ၁၄၀၀တူရန်းမိုင်ရှိ၍ ၁၉၁၁ခုနှစ်၌ ၁၃၁၁၃၄ဦးရှိသည်။ စတုရန်းတစ်
 မိုင်လျှင် ၂၃၀ဦးနေထိုင်၍စစ်တွေခရိုင်၌လူဦးရေအထူထပ်ဆုံးဖြစ်သည်။ ဂုဏ်ပေါင်းလူဦးရေအနက် ၇၇ %
 ကျော်မှာစစ်တကောင်းသားများဖြစ်ကြသည်။ စစ်တကောင်းသားများဝင်ရောက်မှုသည်တဖြည်းဖြည်းဆက်
 လက်ဖြစ်နေသည်။ ယင်းဝင်ရောက်မှုသည် ဒေသခံရခိုင်တို့အားအရှေ့ဘက်သို့ မောင်းထုတ်နေသည်။
 ပျင်းရိနေသောရခိုင်တို့သည် ဒီရီယရှိ၍ဈေးတာတတ်သော စစ်တကောင်းသားတို့ ဝင်ရောက်လာမှုကို
 တောင့်မခံနိုင်ကြချေ။ အကယ်၍ရခိုင်တို့သည် မိမိတို့၏ပျင်းရိဖြန်းတီးတတ်သော အလေ့အထများကိုသာ
 ဆက်လက်ပြုကျင့်နေကြဦးမည်ဆိုလျှင် ယခုမောင်တောမြို့နယ်၌ ဖြစ်နေသော အခြေအနေသကဲ့သို့
 စစ်တွေခရိုင်တစ်ခုလုံးသည် စစ်တကောင်းသားတို့၏လက်ထဲသို့ ရောက်သွားပေလိမ့်မည်

ဟုမှတ်ချက်ပြုထားသည်ကို တွေ့ရသည်။^၂
မွတ်ဆလင်တို့သည် မြန်မာတိုင်းရင်းသားများမဟုတ်ကြသဖြင့်တိုင်းရင်းသားများခံစားခွင့်ရှိသော "ပြည်
နယ်ရပိုင်ခွင့်"ကို ခံစားခွင့်မရှိကြောင်းသိလာကြသည့်အခါမိမိကိုယ်ကို "ရခိုင်တိုင်းရင်းသားမွတ်ဆလင်"များဖြစ်
ကြောင်းရေးသားတင်ပြလာကြသည်။ ထိုလိမ်လည်တင်ပြမှုကို ပါလီမန်အမတ်ဟောင်းဂပါးမှ စတင်ခဲ့သည်။ ၎င်း

၁ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်ခန့်သမိုင်းစာ-၇၈
 ၂ ဦးစံထွန်းအောင်ကိုယ်တွေ့မေယုမြန်မာ့ နှို၊ ဟင်္သာတ-၁၃
 ၃ Mr. R. B. Smart, Akyat District, Govt. Printing, Rangoon (Yangon), 1957, p-82-86

ကအလယ်သံကျော်ညီလာခံမှ ဆုံးဖြတ်ချက်များကို အားပေးသောသမိုင်းဆောင်းပါးတစ်ပုဒ်ကို ၂၈-၈-၅၁ မှု ထုတ်ဂါးဒီးယန်းသတင်းစာတွင် စတင်ရေးသားခဲ့သည်။^၁ ထို့နောက်(၁၀)နှစ်အကြာ မေလထုတ်ဂါးဒီးယန်းမဂ္ဂဇင်းတွင် အမ်အေတာဟီရ်အသက (ဘဿ)ဟူသောမြန်မာအမည်ဖြင့် မစ္စတာဂမါးကဲ့သို့ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောမြို့နယ်များရှိ စစ်တကောင်းသားပွတ်ဆလင်များကို ရခိုင်တိုင်းရင်းသား ပွတ်ဆလင်ဖြစ်လေဟန် ပိုင်မာသော သမိုင်းအထောက်အထားများဖြင့် ရေးသားလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။

ရခိုင်တို့၏ပြည်နယ်တောင်းဆိုမှု ကြီးထွားလာချိန်တွင်ပွတ်ဆလင်တို့ကလည်းရခိုင်တို့နှင့်တန်းတူအခွင့်အရေးပေးရန်တောင်းဆိုခဲ့ကြသည်။^၂ တိုင်းရင်းသားအဖြစ် အခွင့်အရေးတောင်းဆိုလာခြင်းဖြစ်သည်။^၃ ထိုဆောင်းပါးကို ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့ချုပ်ကလည်း "ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးစုရာဇဝင်အကျဉ်းချုပ်"အမည်ဖြင့်အနည်းငယ်ပြည့်စွတ်ကာ ၁၉၆၀ပြည့်နှစ်တွင် ပုံနှိပ်ဖြန့်ဝေခဲ့သည်။^၄ အမ်အေတာဟီရ်အသကပင် ၁၉၆၃ခုနှစ်၌"ရိုဟင်ဂျာနှင့်ကပန်လူမျိုးစုများ"ဟူသောစာအုပ်ကို ပြစ်ကြီးနားမြို့ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့မှတစ်ဆင့် ထုတ်ဝေခဲ့ပြန်သည်။^၅ ထို့အတူမောင်သံလွင်ကလည်းရိုဟင်ဂျာလူမျိုးများအကြောင်းကို ပြတိပဌာန်းတွင်ရေးသားကာ တိုင်းရင်းသားလူမျိုးဖြစ်ကြောင်း လမ်းကြောင်းပြခဲ့သည်။^၆ သို့သော် ရိုဟင်ဂျာနှင့်ပတ်သက်သည့် ဆောင်းပါးအားလုံးသည် ဘဿနှင့်ဂမါးရေးသားသည့်ဆောင်းပါးကို ထပ်တူကူးချရေးသားထားခြင်းများသာဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။^၇ ထိုထက်ပိုသောအထောက်အထားမရှိတော့ဘဲ လှည့်ပတ်ရေးသားနေခြင်းသာ ဖြစ်သည်။^၈ ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးကိုတိုင်းရင်းသားလူမျိုးဖြစ်ရေး စိမ့်ချက်ဖြင့်ပါလီမန်တွင်လည်းကောင်း၊ပါလီမန်ပြင်ပတွင်လည်းကောင်းစနစ်တကျပွတ်ဆလင်ပညာတတ်များက ဦးဆောင်ကာလှုပ်ရှားခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။

(၂)ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးကို မန်တီးယူခြင်း

အင်္ဂလိပ်တို့ရခိုင်ကိုသိမ်းပိုက်လိုက်သည့်အချိန်အထိ ရိုဟင်ဂျာဟူသောအသုံးအနှုန်းမပေါ်သေးချေ။^၉ ကိုလိုနီခေတ်သမိုင်းဆရာများရေးသားသည့် မြန်မာနိုင်ငံသမိုင်း၊ရခိုင်သမိုင်းစာအုပ်များတွင်လည်းရိုဟင်ဂျာအကြောင်းမပါခဲ့ချေ။^{၁၀} စစ်တကောင်းဒေသမှ လာရောက်လုပ်ကိုင်သော အလုပ်သမားများ၊ရခိုင်ဘုရင်လက်ထက်က သံပုန်းအဖြစ်မမ်းဆီးလာသူများသာ ရှိခဲ့ရာ၎င်းတို့ကို ဘင်္ဂါလီကလေးများဟုသာခေါ်ကြသည်။^{၁၁} ရိုဟင်ဂျာဟူသောအသုံးအနှုန်းသည်ခုတိယကမ္ဘာစစ်အတွင်းမှသာပေါ်ပေါက်လာသည့် အသုံးအနှုန်းဖြစ်သည်။^{၁၂} ၁၉၄၇ခုနှစ်တွင်ပေါ်ပေါက်လာသောစကားလုံးအသစ်တစ်ခုဖြစ်သည်။^{၁၃} ရိုဟင်ဂျာသမိုင်းကို လွှတ်လပ်ရေးရပြီးနောက်ပိုင်းတွင် ဘင်္ဂါလီပညာတတ်များက ရေးသားကြသည်။^{၁၄} ရိုဟင်ဂျာဟူသောအမည်ကို တိုင်းသိပြည်သိဖြစ်အောင် စတင်လှုပ်ရှားမှုသည် ၁၉၆၀ ပြည့်နှစ်အတွင်းမှစတင်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။

ဘူးသီးတောင်ပါလီမန်အမတ် အဒ္ဒဂေါဟော်(ဂမါး)က၁၉၆၀ပြည့်နှစ် ဧပြီ၂၁ရက်နေ့ ရန်ကုန်တွင်ပြုလုပ်သော သတင်းစာရှင်းလင်းပွဲတွင် ရခိုင်၊ပထန်နှင့်အာရပ်တို့သွေးနောရာမှ ဖြစ်ပေါ်လာသောလူမျိုးသည် ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးဖြစ်သည်ဟုလည်းကောင်း၊ရခိုင်၊ဘင်္ဂါလီ၊အူရူ၊ပါရှန်၊အာရဗီစကားများကို ရောနှော၍ဖြစ်ပေါ်လာသော

၁ Ba Tha, Roewengyas in Arakan, The Guardian, 1960, p-33
၂ အမ်အေတာဟီရ်အသက၊ရိုဟင်ဂျာနှင့်ကပန်လူမျိုးစုများ၊ ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့ချုပ်ကုန်၊၁၉၆၃၊
၃ မောင်သံလွင်၊ရခိုင်ကျမ်း၊သီပေါဘက်၊ ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးများပြတိပဌာန်းအတွဲ(၈)အမှတ်(၉)၊၁၉၆၈၊စာ-၁၀

စကားသည် ရိုဟင်ဂျာစကားဖြစ်ကြောင်း တင်ပြခဲ့သည်။^၁

အမှန်တကယ်အားဖြင့်၎င်းတို့၏ စကားများသည်ဘင်္ဂါလီစကားများသာဖြစ်သည်။၎င်းတို့ပြောသောစကား ခပ်တကောင်းအောက်ပိုင်းက ပြောသောစကားဖြစ်သည်။ဘင်္ဂါတွင်စစ်တကောင်းအထက်ပိုင်းကပြောသောစကား နှင့်စစ်တကောင်းအောက်ပိုင်းက ပြောသောစကားဟုနှစ်မျိုးရှိသည်။စကားနှစ်မျိုးသည် အနည်းငယ်ကွဲသည်။စစ် တကောင်းအထက်ပိုင်း သုံးသည့်စကားသည် ယခုအခါတွင်ကျယ်နေရာယူလာပြီး ဇာတ်မြင့်တို့သုံးသည့်စကား အဖြစ်အသုံးပြုလာရာ စစ်တကောင်းအောက်ပိုင်းသုံးသည့်စကားသည် ဘင်္ဂါတွင်အသုံးအလွန်နည်းသောစကား ဖြစ်လာသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း ဝင်ရောက်လာသော ဘင်္ဂါလီတို့က စစ်တကောင်းအောက်ပိုင်းစကားသာ သုံးသဖြင့်ဘင်္ဂါနယ်သို့သွားလျှင် စကားမပေါက်ခြင်း၊တစ်ဖက်နိုင်ငံမှ ဘင်္ဂါလီများက အဆင့်မရှိသူများအဖြစ် ဆက်ဆံခြင်းကိုခံရသည်။^၂ မြန်မာနိုင်ငံတွင်လည်း ခိုးဝင်လာသူများအဖြစ်ဘင်္ဂါလီများကို အရေးအထားသကဲ့သို့ တစ်ဖက်နိုင်ငံကလည်း အဆင့်နိမ့်ဇာတ်နိမ့်အဖြစ် ခွဲခြားဆက်ဆံခြင်းခံရသဖြင့် နှစ်နိုင်ငံကြားတွင်သီးခြားပြည် နယ်ထူထောင်ရန် ကြံစည်လာခြင်းဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။

ရိုဟင်ဂျာပေါ်ပေါက်လာပုံကို ဗွတ်ဆလင်တို့က ရေးသားရာတွင် ၎င်းတို့သည် အေဒီ ၇ ရာစုခေတ်သာလိ စောတ်က အာရေဗျကုန်သည်များရောက်ရှိကုန်သွယ်ရာတွင် ရမ်းခြံ၌သင်္ဘောပျက်ရာ ရခိုင်ဘုရင်ကကူညီစောင့် ရှောက်နေရာမျှထားပေးခဲ့ရာမှ စတင်နေထိုင်လာခဲ့ကြောင်း၊ ပထန်လူမျိုးများနှင့် ဘင်္ဂါလားပြည်မှဝင်ရောက်လာ ကြသူများမှာ အာရပ်အဆက်အနွယ်များဖြစ်သော "ရိုးဝန်ညှာ"လူမျိုးများနှင့် ပေါင်းသင်းနေထိုင်လာခဲ့ကြသည် တွင်ရိုးဝန်ဂျာ (ယခုအခါ ရိုဟင်ဂျာ) ခေါ်လူမျိုးဖြစ်လာကြောင်း၊ရိုးဝန်ဂျာဆိုသောအမည်မှာ ရခိုင်စကားရင်းဖြစ် ရာ ရွာဟောင်းကကျားဟု အဓိပ္ပာယ်ရသည်ဟုဆိုသည်။^၃ ၎င်းကရခိုင်ရာဇဝင်စာအုပ်ကို ကိုးကားလျက် အေဒီ ၇ ရာစုနှစ်လောက်ကပင် ဗွတ်ဆလင်များအခြေချခဲ့ကြောင်း တင်ပြထားသော်လည်း ရခိုင်ရာဇဝင်စာအုပ်များ၊ပေပု ရာစုနှစ်လောက်ကပင် ဗွတ်ဆလင်များအခြေချခဲ့ကြောင်း တင်ပြထားသောစာအုပ်များဖြစ်သည်။ မည်သည့်ရခိုင် ရပိုက်အထောက်အထားအားလုံးသည် နောက်ပိုင်းမှပြန်လည်ရေးသားသောစာအုပ်များဖြစ်သည်။ မည်သည့်ရခိုင် ရာဇဝင်မှ မူရင်းအထောက်အထားမဟုတ်တော့ချေ။ရခိုင်ရာဇဝင်ထဲတွင် အစောဆုံးရာဇဝင်စာအုပ်ဟု သတ်မှတ် ထားသော ခညဝတီအရေးတော်ပုံသည် (၁၇၈၆)ခုနှစ်တွင် ခိုးဝင်ရာဇဝင်ကို မှီငြမ်းကာ ပြန်လည်ရေးသားထား ဖြစ်သည်။ခိုင်မာသည်ဟုယူဆရသော ငမဲရာဇဝင်သည်ပင်လျှင်ကိုလိုနီခေတ်(၁၈၄၀)ခုနှစ်တွင် ပြန်လည်ရေးသား ထားသောရာဇဝင်ဖြစ်သည်။၎င်းစာအုပ်ကို မှီငြမ်းပြုကာဖယ်ရာက ရခိုင်သမိုင်းကိုရေးသားခဲ့သည်။ ဖယ်ရာရေး သားသည့်စာအုပ်ကိုမှီငြမ်းပြုကာ စစ်တွေဂဇက်တီယာကို ဖမတ်ကရေးသားခဲ့သည်။ထို့ကြောင့်အာရပ်ဗွတ်ဆလင် များအေဒီ ၇ ရာစုကပင် လာရောက်အခြေချက်ရာမှ စတင်ခဲ့သည်ဟူသောအဆိုသည် ဣန္ဒြေအဆင့်သာလျှင်ဖြစ် သည်ကိုသိရှိနိုင်သည်။

၁၉၆၁ ခုနှစ်ထုတ်အမျိုးသားသတင်းစာတွင် ရိုဟင်ဂျာနှင့်ပတ်သက်၍ ဆောင်းပါးရှင်တစ်ဦးက "ရိုဟင် ဂျာ"ဆိုသောစကားသည် "ရွာဟောင်းသား"ဟုအဓိပ္ပာယ်ရကြောင်း၊ရာဇဝင်အရတိုင်း၎င်းသားခပ်စစ်များဖြစ်ကြောင်း၊

၁ စကားပြောနည်းသမိုင်းစာ ၈၈
၂ OH/P/0362/2009,တွေ့ရှိပေးပြန်၊ဗွတ်ဆလင်သုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်း၊၅၁၄၅
၃ ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးစု၏ ရာဇဝင်အကျဉ်းချုပ်၊ရန်ကုန်၊ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့၊၁၉၆၈။ ၁၂

တင်ပြထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၁ ဂါးဒီးယန်းမဂ္ဂဇင်းတွင် ဆောင်းပါးရှင်ဘာသာကရေးသားထားသည်မှာ ပေသာလီခေတ်ကဘုရင်ကသာရပ်ကုန်သည်များကို အစွင့်အရေးပေးနေသောစွင့်ပြုသဖြင့် ၎င်းတို့ကိုရိုးဝန်ညာလူမျိုးများဟုခေါ်ကြောင်း၊ ပထန်နှင့်ဘင်္ဂါပုဝင်ရောက်လာသူများသည် ရိုးဝန်ညာတို့နှင့်အချင်းချင်းပေါင်းသင်းလက်ထပ်ကြရာမှရိုးဝန်ဂျာလူမျိုးများဖြစ်လာကြောင်းတင်ပြထားသည်။^၂ ဆောင်းပါးရှင်ဘာသာမှာ မြန်မာအပည်ခံရေးသားခြင်းဖြစ်ပြီးအမှန်တကယ်မှာ ဗွတ်ဆလင်တစ်ဦးဖြစ်ပြီး၎င်း၏အမည်မှာ တာဟီရ်ဘာသာဖြစ်သည်။^၃ မြန်မာလူမျိုးသမိုင်းဘာသာကျမ်းကျင်သူတစ်ဦးက ရေးသားလေဟန်ဖန်တီးထားခြင်းဖြစ်သည်။^၄ ရခိုင်ဘုရင်များဗွတ်ဆလင်ဘွဲ့အမည်များဝံကြသဖြင့် ဗွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်များဖြစ်လေဟန် ရေးသားထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

မြောက်ဦးခေတ်အစပိုင်းတွင် မင်းစောမွန်ရခိုင်ထီးနန်းကိုပြန်လည်ရရှိရန်အတွက်ဗွတ်ဆလင်ဂေါ်ရ်ဘုရင်ကကူညီပေးခဲ့သည်ကို အကြောင်းပြု၍အေဒီ ၁၄၃၀ပြည့်နှစ်တွင် ဗွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်များဝတင်ဝင်ရောက်လာခဲ့ပြီး ဗွတ်ဆလင်ဘွဲ့အမည်ခံခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။^၅ သို့သော် ရခိုင်သမိုင်းပညာရှင်ဂျက်လိုက်ဒါ(J.P. Loider)က ခေတ်ရေးအရပင်းစောမွန်အား ဗွတ်ဆလင်ဂေါ်ရ်ဘုရင်ကူညီသည်ဟူသော အထောက်အထားကို ရခိုင်သမိုင်းများတွင် အဏှာရိဆန်ဆန်ရေးသားထားခြင်းဖြစ်ပြီး ဘင်္ဂါသမိုင်းတွင်ခိုင်မာသည့်အထောက်အထားမရှိကြောင်း၊ ထို့အချိန်က ဘင်္ဂါဒေသသည်မတည်မငြိမ်ဖြစ်နေသည့်အခြေအနေကြောင့်ပင်းစောမွန်ကိုကူညီသည်ဟုပြန်နိုင်ဖွယ်မရှိကြောင်းထောက်ပြခဲ့သည်။^၆ ဖယ်ရာကိုယ်တိုင်ကလည်းဘင်္ဂလားစာပေအထောက်အထားများတွင် ပင်းစောမွန်သွားရောက်ခဲ့လှသည့်အထောက်အထားလုံးဝမတွေ့ရပါ ဟုဆိုခဲ့သည်။^၇ ရခိုင်ဘုရင်များ ဗွတ်ဆလင်ဘွဲ့အမည်များကို လက်ခံခဲ့ခြင်းကြောင့် ဗွတ်ဆလင်ဟုယူဆရန် အကြောင်းမရှိချေ။^၈ ရခိုင်ဘုရင်များ နန်းတက်လာသည့်အခါတိုင်း ဘုရားတည်ခြင်း၊ ကျောင်းဆောက်လှူ၊ ခြံစိုင်း၊ ကျွန်လှူခြင်း၊ သီရိလင်္ကာသို့ ရဟန်းများစေလွှတ်ခြင်းတို့ကို ကျောက်စာအထောက်အထားများတွင် အခိုင်အမာပါပြီးဖြစ်သည်။^၉ အေဒီ ၇ ရာစုနှင့် ၉ ရာစုအတွင်းရေးထိုးထားသည့်ရှစ်ဆောင်းဘုရားအတွင်းရှိ အာနန္ဒဝံကြကျောက်စာတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုကို အခိုင်အမာရေးထိုးထားသည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။^{၁၀} ၁၉၆၀-၆၁ခုနှစ်ရခိုင်တန်ဆောင်မဂ္ဂဇင်းအတွဲ(၂)၊ အမှတ်(၉)၊ အင်္ဂလိပ်ဘာသာပိုင်းတွင်ဆောင်းပါးရှင်ခေတ်တွေမောင်က မောရစ်ကောလစ် ရေးသားသည့်(Arakan Palace In the Civilization of the Bay)ကို ကိုးကား၍ရေးသားရာတွင် မြောက်ဦးခေတ်အနုပညာ၊ ဓိသုကာလက်ရာများသည် ဗွတ်ဆလင်ယဉ်ကျေးမှု အဓိအသက်ပါသည့်အပြင် ဟိန္ဒူယဉ်ကျေးမှုဘက်သို့ သာဓွယ်ကြောင်း မောရစ်ကောလစ်၏အဆိုနှင့် ဤသို့လူမျိုးတစ်မျိုးတီထွင်ခြင်းမှာ ဤဒေသရှိတိုင်းရင်းသားများကိုဟောင်းထုတ်၍ အပိုင်စီးလိုသောရည်ရွယ်ချက်များသာဖြစ်ကြောင်းတင်ပြခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။^{၁၁}

ရီဟင်ဂျာဟူသည့်စကားကို အလံနီကွန်ပြူနစ်များက “မူဂျာဟစ်” သူပုန်များအတွက် ထွင်ပေးခဲ့သော အမည်ဖြစ်ကြောင်း၊ ၁၉၅၀ပြည့်နှစ်များအစပိုင်းက အလံနီများနှင့်မူဂျာဟစ်များသည် “ယာယီဖဟာမိတ်”ဖွဲ့ထားပြီး

၁ အမျိုးသားသတင်းစာ(၂၂-၂-၆၁)စာ ၈
 ၂ The Guardian, 1960, p-32
 ၃ လှထွန်းမြ၊ ရခိုင်ပြည်စီးပွားရေးအဏ္ဏာသိုက်၊ စာ ၉၂-၉၆
 ၄ အာနန္ဒဝံကြကျောက်စာ
 ၅ မောင်ဘောမြို့နယ်ပြင်ပခေတ်သမိုင်း၊ စာ ၈၈

ပဆပလအစိုးရကို တိုက်ခိုက်နေကြကြောင်း၊ မူဂျာဟစ်များက ၎င်းတို့အတွက် သမိုင်းဝင်အမည်တစ်ခုရှာပေးခိုင်းသဖြင့် အလံနီများက ရှာပေးခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြောင်း ရေးသားထားသည့် မှတ်တမ်းတစ်ခုလည်း တွေ့ရသည်။^၁

မောင်တောမြို့မှ ဆရာတော်တစ်ဦးက ၎င်း၏အတွေ့အကြုံကို ပြောပြသည်မှာ-

ဦးနုဦးဇဆွေတို့မောင်တောကို ၁၉၆၀-၆၁ မှာ ရောက်လာတော့ကျောင်းနားက ကုက္ကိုပင်ကြီးနားမှာ အစည်းအဝေးကျင်းပဟောပြောတယ်။ တိုင်းရင်းသားအလိုက် မိတ်ဆက်စကားပြောကြတဲ့အခါ မွတ်ဆလင်ပညာတတ်ကျောင်းဆရာကြီးတွေဖြစ်တဲ့ ဦးဘမောင်ဦးဖေဖိဆီဒီတို့(၃)ဦးလည်း တက်ရောက်ကြတယ်။ သူတို့အလှည့်ရောက်တော့ ကျုပ်ဘိုဗမာနိုင်ငံမှာနေတယ်၊ ဘာလူမျိုးလို့ခေါ်မလဲလို့မေးတယ်။ ပါလာတဲ့ဦးဇဆွေက မပြေဘူးဦးအောင်ခံဝေက မင်းတို့ဟိုကဒီကလွင်ကျလာတဲ့အတွက် လွင်ရှာ(ရွှင်ရှာ) လို့ဘဲခေါ်ပေါ့လို့ပြောတယ်။ အဲဒီစကားကများစပြီး ပေါ်ပေါက်လာသလားတော့မသိဘူး

ဟု ပြောကြားခဲ့သည်။^၂ လွင်လာသူအခြေတကျမရှိသွားနေသူကို လွင်ရှာဟုခေါ်ပြီး ရခိုင်အသံထွက်နှင့် ရွှင်ရှာဟုပြောကြသည်။ ရွှင် သည် ရခိုင်စကားဖြစ်ပြီး ရှာ သည် တုလားစကားဖြစ်သည်။ ထိုစကားမှ ရိုဟင်ဂျာဖြစ်လာသည်ဟု ထင်ကြောင်း ပြောကြသော်လည်း မွတ်ဆလင်တို့အနေဖြင့် စကားလုံး၏အဓိပ္ပာယ်ကို မကြိုက်ကြချေ။ သို့သော် အခြားအဓိပ္ပာယ်သက်ရောက်အောင် ဖန်တီးကာလူမျိုးတစ်မျိုးဖြစ်ရေး ဆောင်ရွက်လာသည်ကို တွေ့ရသည်။ မည်သို့ဆိုစေ ရိုဟင်ဂျာသည် ယခင်ကတည်းက ရိုလာခဲသောလူမျိုးအမည်မဟုတ်ဘဲ တီထွင်ဖန်တီးထားသောဝေါဟာရသစ်တစ်ခု ဖြစ်ကြောင်း သိနိုင်သည်။

မောင်တောမြို့နယ်သံယာနာယကဥက္ကဋ္ဌက နိုင်ငံတော်သံယာနာယကအဖွဲ့ကို တင်ပြသည့်စာတွင် ရခိုင်ရွာဟောင်းဂျာအဖွဲ့ဟု အမည်ခံထားသောကုလားဆိုးတစ်စုသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်သို့ ခိုလှုံကာ ရွာဟောင်းဂျာဟုသော စာစောင်ကို ထုတ်ဝေပြီးကမ္ဘာသို့ ဖြန့်ချိထုတ်လွှင့်နေကြဆဲဖြစ်ပါသည်။^၃

ဟုဖော်ပြထားရာ စတင်လှုပ်ရှားခဲ့ကာ ရွာဟောင်းဂျာအမည်ဖြင့် စတင်ပြန်ပေါ်လာပုံရသည်ဟု ယူဆရသည်။ ဘူးသီးတောင်မှ အသက် ၅၂ နှစ်ရှိသည့် အဘိုးတစ်ဦးက ပြောကြားသည်မှာ "ရိုဟင်ဂျာဆိုတာ အကောင်အထည်မရှိတဲ့ တစ္ဆေခွဲနဲ့ နှစ်လုံးနေရသလိုပါဘဲ၊ မရှိတဲ့အရာကို လိုက်ရှင်းနေရတာ" ဟု ပြောကြားခဲ့သည်။^၄

ဘင်္ဂါလီတို့အနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးဟု မိမိကိုယ်ကို သမိုင်းအထောက်အထားများပြကာခေါ်ဆိုနေသော်လည်း ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးဟူ၍ မည်သည့်သမိုင်းစာအုပ်တွင်မျှ ၁၉၄၇ ခုနှစ်အထိပါဝင်ခဲ့ခြင်းမရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။ ၁၉၄၇ ခုနှစ်နောက်ပိုင်းတွင် မွတ်ဆလင်ပညာတတ်အရှိန်က သမိုင်းကိုဖန်တီးယူကာ တိုင်းရင်းသားလူမျိုးဖြစ်သယောင်ရေးသားထားခြင်းဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။ မြိတ်သျှကိုလိုနီလက်ထက် ရေးသားထားသော အထောက်အထားစာအုပ်များ၊ /သန်းခေါင်စာရင်းကောက်ယူခဲ့သည့် ၁၈၇၂ ခုနှစ်၊ ၁၉၀၁ ခုနှစ်၊ ၁၉၁၁ ခုနှစ်စာရင်းများတွင်လည်း ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးဟူ၍ မရှိခဲ့ချေ။ စစ်တကောင်းသားများအဖြစ်လည်းကောင်း၊ ဘင်္ဂါလီများဟုလည်းကောင်း ရေးသားမှတ်တမ်းတင်ထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

၁ ရခိုင်အစိုးရ(၂)၊ ရခိုင်သမိုင်းသုတေသနအသင်း၊ ၁၉၉၆-၉၇
၂ OH/P/0356/2009, တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊ သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ မော်ကွန်းတူရိယာ
၃ မောင်တောမြို့နယ်အနာဂတ်သားသမဂ္ဂအရပ်အဝန်းနှင့်ပတ်သက်တင်ပြလျှောက်ထားချက်၊ ၂၈-၉-၁၉၈၈
၄ OH/P/0361/2009, တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊ ၂၀-၂-၀၉

ရိုဟင်ဂျာသည် လူမျိုးတစ်မျိုးမဟုတ်ကြောင်း အခိုင်အမာသက်သေများပြု၍ နိုင်ငံတော်ကာကွယ်ရေးတပ်
 တင်ပြသူများမှာ ခေါက်တာအေးဈေးနှင့် ခေါက်တာအေးကျော်တို့ဖြစ်သည်။ ခေါက်တာအေးဈေး၏ဓာတ်ပုံမှာ
 (SOAS)တွင် ဖော်ပြခြင်းခံရသည်။^၁ ထို့အတူခေါက်တာအေးကျော်ကလည်း နိုင်ငံတော်ဓာတ်ပုံပတ်ပွဲတွင်တင်
 ပြခဲ့သည်။^၂ ရိုဟင်ဂျာအကြောင်းဂျပန်တွင် ရေးသားဖတ်စေခဲ့သည့်စာအုပ်ကို ဂျပန်ရောက်ရခိုင်များကပြန်လည်
 တုံ့ပြန်သည့်စာအုပ်တစ်အုပ်ကို ဂျပန်မှာပင် ထုတ်ဝေခဲ့သည်ကိုလည်းတွေ့ရှိရသည်။ခေါက်တာအေးဈေးနှင့်ရခိုင်
 သမိုင်းဆရာတို့က ရခိုင်ညွန့်ဖူးမဂ္ဂဇင်းများတွင် ယခင်ကပင်ထည့်သွင်းရေးသားခဲ့ကြသည်။^၃ အခြေခံအကြောင်း
 ရင်းသည့်ဒုတိယကမ္ဘာစစ်အတွင်း ဗြိတိသျှတို့ပြန်လည်ဝင်ရောက်သည့်အချိန်တွင် ရခိုင်တို့ကအင်္ဂလိပ်ဆန့်ကျင်
 ရေးလုပ်နေသဖြင့် အင်္ဂလိပ်တို့သည် ဘင်္ဂါလီများကို ၎င်းတို့၏လူယုများအဖြစ် စည်းရုံးသိမ်းသွင်းကာ V Force
 တပ်များတွင်အသုံးပြုခြင်း၊သတင်းထောက်လှမ်းခိုင်းခြင်းတို့ဖြင့် စည်းရုံးသိမ်းသွင်းခဲ့သည်။ထို့အပြင်ပွတ်ဆလင်
 သီးခြားနယ်မြေအဖြစ် ဆောင်ရွက်ပေးမည်ဟု ကတိပေးကာသိမ်းသွင်းခဲ့သည်။စစ်ပြီးသည့်အခါ အင်္ဂလိပ်အစိုးရ
 ထံ အူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ရသေ့တောင်မြို့နယ်၏ မေယုမြစ်အနောက်ဘက်ခြမ်းဒေသများအား ပွတ်ဆလင်
 သီးခြားပြည်နယ်ထူထောင်ပေးရန်နှင့် Frontier Areasဖြစ်သတ်မှတ်ပေးကာ တိုင်းရင်းသားလူမျိုးစုများနှင့်အတူ
 ပင်လုံညီလာခံတွင် အရေးဆိုခွင့်များကိုဂျပန်တို့အားလမ်းစာသတ်မှတ်ပေးခဲ့ကြောင်းဆိုခဲ့သည်။တို့တောင်းဆိုချက်
 ကိုဗြိတိသျှအစိုးရက မလိုက်လျောသော်လည်း၎င်းတို့အတွက် နောက်တွင်ဆက်လက်လုပ်ဆောင်သင့်သည့်လမ်း
 ကြောင်းတစ်ခုကို မှတ်ချက်ချထားသည့်အထောက်အထားများကို တွေ့ရှိရသည်။ထိုမှတ်ချက်တွင် တိုင်းရင်းသား
 အဖြစ်တောင်းဆိုလျှင် လိုအပ်သည့်အချက်များကို ထောက်ပြခဲ့သည်။ကိုယ်ပိုင်ယဉ်ကျေးမှု၊ကိုယ်ပိုင်စာ၊ကိုယ်ပိုင်
 ကေား၊ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်နေထိုင်လာခဲ့မှု စသည့်အချက်များပြည့်စုံမှသာ သီးခြားပြည်နယ် တောင်းဆိုပိုင်ခွင့်ရှိ
 ကြောင်း၊ထိုသို့မရှိသေးလျှင်လည်း နိုင်ငံသားများရပိုင်ခွင့်ကို အသုံးပြုကာ ဥပဒေပြုလွှတ်တော်သို့ရောက်အောင်
 ဆောင်ရွက်ပြီးလွှတ်တော်ထဲမှတစ်ဆင့် မိမိလိုချင်သောအချက်ကို ကိုင်လုပ်နိုင်ကြောင်း မှတ်ချက်ချသွားခြင်းပင်
 ဖြစ်သည်။ထိုအချက်များသည် အင်္ဂလိပ်တို့အနေဖြင့် ၎င်းတို့တောင်းဆိုသောအချက်များကို လက်မခံဟုဆိုသော်
 လည်းနောင်အခါမည်သို့ဆောင်ရွက်ရမည်ကို လမ်းကြောင်းပေးလိုက်သည့်သဘောပင်ဖြစ်သည်။ထိုလမ်းကြောင်း
 အတိုင်းယနေ့လူပုဂ္ဂိုလ်များနေသည်ကို တွေ့ရပေသည်။ တိုလမ်းကြောင်းအတိုင်းပင် ပါလီမန်စေတီတွင်ရွေးကောက်ပွဲ
 ဝင်နိုင်အောင်ဆောင်ရွက်ခဲ့ရာ ပါကစ္စတန်နိုင်ငံသားဖြစ်သောဂမားပင်လျှင် အမတ်ဖြစ်လာသည်ကို တွေ့ရသည်။
 လွှတ်တော်တွင် နေရာကောင်းများရရှိအောင် ဆောင်ရွက်ကာ၎င်းတို့၏အာဏာဖြင့် အူးသီးတောင်၊မောင်တော၊ရ
 သေ့တောင်နယ်များတွင် တစ်ပတ်နိုင်ငံမှဘင်္ဂါလီများကို အလုံးအရင်းသွင်းခွင့်ရရှိခဲ့ခြင်းဖြင့် ယနေ့လူဦးရေအဆ
 မတန်များပြားလာသော အခြေအနေကိုရောက်ရှိခဲ့ခြင်းသည်၎င်းတို့၏စနစ်တကျဆောင်ရွက်ခဲ့သည့် စီမံကိန်းဖြစ်
 သည်ကိုတွေ့ရသည်။ထို့အတူတိုင်းရင်းသားလူမျိုးတစ်မျိုးဖြစ်ကြောင်းကိုလည်းဗြိတိသျှတို့ပေးခဲ့သည့်လမ်းကြောင်း
 အတိုင်း ကိုယ်ပိုင်ဓာတ်ထွင်ခြင်း၊ကိုယ်ပိုင်စကားတီထွင်ခြင်း၊ကိုယ်ပိုင်ယဉ်ကျေးမှုရှိခဲ့ကြောင်းကို သမိုင်းလိပ်များ

၁ Dr. Aye Chan, The Development of a Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar), SOAS
 Bulletin of Burma Research Vol. 3, Autumn 2005, p-2
 ၂ Dr. Aye Kyaw, The Rohingya and Rakhing, <http://arakanland.com/index-4.html>
 ၃ ရခိုင်တန်ဆောင်

“နံတီးပြုလုပ်ကာ ပြောက်ဦးစေတီ ဘုရင်များသည်ပင်လျှင် ၎င်းတို့ယဉ်ကျေးမှုဖြင့် အုပ်ချုပ်ခဲ့သည့်ဘုရင်များ ပြစ်ဒဏ်ကြောင်း ရေးသားထုတ်လွှင့်လာသည်ကိုတွေ့ရသည်။”

(၄)၁၉၆၂ နောက်ပိုင်းရခိုင်ပြည်နယ်ဘင်္ဂါလီမွတ်ဆလင်များ အခြေအနေ

သို့သော် မြန်မာနိုင်ငံ၏နိုင်ငံရေးအခြေအနေသည် ဗိုလ်ချုပ်ကြီးနေဝင်း၁၉၆၂ခုနှစ်တွင် အာဏာရယူပြီး နောက်ပိုင်းအသွင်တစ်မျိုးပြောင်းလဲသွားခဲ့သည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်တောင်းဆိုမှုများ ခွဲထွက်လိုမှုများသည်လည်း မျောက်ကွယ်သွားခဲ့သည်။ ဗိုလ်ချုပ်ကြီးနေဝင်း၏ တော်လှန်ရေးကောင်စီအစိုးရလက်ထက်တွင် နိုင်ငံရေးပါတီ အားလုံးကို ဖျက်သိမ်းခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် မွတ်ဆလင်ကုလားတို့၏ နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုများသည်လည်း ခေတ္တ ငုတ်လျှိုးသွားခဲ့သည်။၁၉၆၉ ခုနှစ်တွင် ဘီအေစော်မောခေါင်းဆောင်သော ပြေအောက်သောင်းကျန်းသူများသည် တောင်ပိုင်းနှင့်မြောက်ပိုင်းဒေသများတွင် ပြန်လည်ဆူပူလှုပ်ရှားမှုများကို စတင်ခဲ့ကြသည်။^၁ ၁၉၇၄ခုနှစ်တွင်ဘီ အေစော်မောအဖွဲ့သည် တပ်မတော်ထိုးစစ်ကြောင့် တဖြည်းဖြည်းပြိုကွဲသွားသည်။ ဘူးသီးတောင်၊မောင်တောရှိ မုက္ကဟစ်သူပုန်များသည်လည်း တပ်မတော်ထိုးစစ်ကြောင့် တစ်ဖက်နိုင်ငံသို့ထွက်ပြေးခဲ့ကြသည်။^၂

တော်လှန်ရေးအစိုးရသည် မြန်မာဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီကိုတည်ထောင်ပြီး တစ်ပါတီဝန်ထုပ်ကပ် လက်အုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။^၃ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကိုရေးဆွဲရေးအတွက် (၁၉၇၁)ခုနှစ်တွင် ပြည်သူတို့ထံအကြံဉာဏ် ဆေးရန်တောင်းခံခဲ့သည်။^၄ ထိုအချက်ကို အခွင့်ကောင်းယူပြီးမြေပေါ်မြေအောက်မွတ်ဆလင်ကုလားများ ပြန်လည် ခေါင်းထောင်လာခဲ့သည်။၎င်းတို့က ရိုဟင်ဂျာအမည်ခံမွတ်ဆလင်တို့အတွက် အခွင့်အရေးတောင်းသော“ရိုဟင် ဂျာလူမျိုးများက အကြံပေးဆန္ဒပြတောင်း”ဟူသော အမည်ပါစာတမ်းကို အစိုးရသို့တင်ပြခဲ့သည်။^၅ မောင်တောမြို့ နယ်ပြည်သူများ၏သဘောထားနှင့် အကြံပေးချက်များတွင်ရိုဟင်ဂျာကိုတိုင်းရင်းသားအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုပေး ရန် အကြံပြုထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၆ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ အကြံပေးချက်တွင် ဦးစဟီးအာမတ်ကဘူးသီး တောင်နှင့်မောင်တောကို မေယုခရိုင်အဖြစ်ဖွဲ့စည်းပေးရန်၊မေယုခရိုင်ရှိ မွတ်ဆလင်များကို ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးအဖြစ် ပြဋ္ဌာန်းရန် တောင်းဆိုအကြံပေးထားသည်။၎င်းနယ်မှ ဆွေရောဟာဘစ်က ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးကို တိုင်းရင်းသားလူ မျိုးအဖြစ် သတ်မှတ်ခွင့်ပြုပါရန်၊မိုဟာမတ်ရှော်ဖီကရိုဟင်ဂျာကို လူမျိုးတစ်မျိုးအဖြစ် ပြဋ္ဌာန်းပေးရန်တောင်းဆို မှုများပြုလုပ်ခဲ့သည်ကိုတွေ့ရသည်။^၇

သို့ရာတွင် မြန်မာဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီအစိုးရသည် မွတ်ဆလင်တို့၏တောင်းဆိုချက်ကို ဖယ်ရှား ကာ ရခိုင်နှင့်မွန်ကို ပြည်နယ်ပေးခဲ့သည်။^၈ ထို့အပြင်မြန်မာဆိုရှယ်လစ်လမ်းစဉ်ပါတီထဲတွင် ဘူးသီးတောင်၊မောင် တောမြို့နယ်များရှိ စစ်တကောင်းသားမွတ်ဆလင်များအား ပါတီ၊ကောင်စီအာဏာပိုင်အဖွဲ့အစည်းများတွင်ပါဝင် ခွင့်ကို ကန့်သတ်ထားခဲ့သည်။^၉ သို့သော်မွတ်ဆလင်ကုလားဦးရေမှာ တိုးမြှင့်နေသည်ကိုတွေ့ရသည်။

၁ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊စာ ၄၉
၂ မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊စာ ၅၁
၃ လုပ်သားပြည်သူများ၏သဘောထားဆန္ဒနှင့်အကြံပေးချက်၊နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ(ပုကြမ်း)ရေးဆွဲခြင်းကော်မရှင်၊မောင်တောမြို့နယ်၊၁၉၇၁၊စာ ၇
၄ လုပ်သားပြည်သူများ၏သဘောထားဆန္ဒနှင့်အကြံပေးချက်၊နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ(ပုကြမ်း) ရေးဆွဲခြင်းကော်မရှင်၊မောင်တောမြို့နယ်၊၁၉၇၁၊
၅ ကဉ်-၄

၁၉၇၂-၇၃ ခုနှစ်တွင် အစိုးရကမ္ဘာ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ ရေးဆွဲရေးနှင့်သတည်ပြုရေးအတွက်အလုပ်များ နေချိန်ကို အခွင့်ကောင်းယူကာ ဘင်္ဂါလီများအများအပြားတိတ်တဆိတ် ဝင်ရောက်လာခဲ့ကြသည်။ ၁၉၇၃ခုနှစ် မတ်လနှင့်ဧပြီလတွင် ရွေးကောက်ပွဲမစာရင်းပြစုရန် ကွင်းဆင်းသည့်အခါ တရားမဝင်နေထိုင်သူများအပြား အပမ်းခံခဲ့ရသည်။ သို့သော်ထိုအခွင့်အရေးကို လက်မလွှတ်ဘဲတစ်ဖက်နိုင်ငံမှမော်လဝီနှင့်မွတ်ဆလင်ခေါင်းဆောင် များကတစ်ဖွဲ့လျှင် <ပျဉ်းပုဂံကြား အစုလိုက်ဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနယ်ထဲသို့ စေလွှတ်ခဲ့ကြောင်း သိရသည်။> တရားမဝင်ခိုးဝင်လာခြင်းကို ထောက်ပြသည့် ၂-၇-၇၆နေ့ထုတ် အင်္ဂလိပ်ဘာသာဖြင့်ရေးသားသော လုပ်သား သတင်းစာတွင် ၁၉၆၂ခုနှစ်တွင် မောင်တောနယ်၌ဗုဒ္ဓဘာသာမဟုတ်သူ ၈၈၅၃၉၊ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်၌၄၉၆၀၀၊ ရသေ့တောင်မြို့နယ်၌ ၁၁၂၅၃၂၊ ရှိရာမှ၁၉၇၂ခုနှစ်တွင် မောင်တောမြို့နယ်၌ ၂၀၆၈၅၉၊ ဘူးသီးတောင်၌၁၃၀၂၇၅၊ ရသေ့တောင်မြို့နယ်တွင် ၁၈၆၇၀၂ ရှိရာထိ လျင်မြန်စွာတိုးပွားလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ပြန်မာနိုင်ငံ၏လူဦးရေ တိုးတက်မှုသည် နှစ်စဉ် ၂.၃ရာခိုင်နှုန်းတိုးတက်လျက်ရှိရာ ဆယ်နှစ်အတွင်းပုံမှန်မဟုတ်သည့် တိုးနှုန်းများဖြစ် ပွားနေသည်ကို တွေ့ရသည်။ --- ပုံမှန်မဟုတ်သောလူဦးရေ တိုးပွားလာမှုသည်နယ်ခြားမှတစ်ဆင့် ရခိုင်ဒေသ အတွင်းသို့တရားမဝင်ခိုးဝင်လာခြင်းဖြစ်သဖြင့် စိစစ်သင့်ကြောင်း၊ အမျိုးသားရေးအမြင်ဖြင့် ကြည့်သင့်ကြောင်း ဟုပြည့်သူတစ်ဦးက ရေးသားထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

ထို့ကြောင့် ပြည်ပမှနိုင်ငံခြားသားများတရားမဝင် ဝင်ရောက်လာခြင်းကို ကာကွယ်တားဆီးရန်ရည်ရွယ် ကာ နဂါးမင်းစိမ့်ချက် တစ်နိုင်ငံလုံးတွင် စစ်ဆင်ရေးတစ်ရပ်အနေဖြင့် ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ထိုစိမ့်ချက်အရ စစ် တာကောင်းကုလားအများအပြား တရားမဝင်နေထိုင်ရာ ရခိုင်ပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းပုစတင်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ ထို စိမ့်ချက်ကို ၁၉၇၈ခုနှစ် မေမော်ခါရီလ ၁၁ရက်တွင် စတင်ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ စစ်ဆေးမှုကိုရင်မဆိုင်ရဲသော စစ်တာကောင်းသားဘင်္ဂါလီကုလားတို့သည် ထိတ်လန့်တုန်လှုပ်ကာ ရခိုင်ပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းမြို့နယ်များမှဘင်္ဂ လားဒေရ်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးခဲ့ကြသည်။

ထိုကာလအတွင်းထွက်ပြေးခဲ့သော ဒိမ်းထောင်စုပေါင်း ၂၅၉၉၅ဖြစ်ပြီး လူဦးရေအားဖြင့် ၁၅၆၉၉၉ဖြစ် သည်။ နဂါးမင်းစိမ့်ချက်ကြောင့် ဘင်္ဂလားဒေရ်သို့ ထွက်ပြေးသွားသော နိုင်ငံခြားသားမွတ်ဆလင်တို့ကို အ ကြောင်းပြု၍ရိုဟင်ဂျာအမည်ခံ မွတ်ဆလင်တို့၏ပြေအောက်လှုပ်ရှားမှုများ ပြန်လည်ခေါင်းထောင်လာပြန်သည်။ ၎င်းတို့က နိုင်ငံခြားသတင်းစာဂျာနယ်များမှတစ်ဆင့် မြန်မာအစိုးရက မွတ်ဆလင်များကိုမျိုးပြုတ်ဘောင်သတ် ဖြတ်နေသည်ဟုသတင်းလွှင့်ရေးသားခဲ့ကြသည်။ ဘင်္ဂလားဒေရ်အစိုးရကလည်းထွက်ပြေးလာသူများကို မိမိတို့နိုင် ငံသားများ မဟုတ်သဖြင့် လုံးဝတာဝန်မယူနိုင်ကြောင်းကြေညာခဲ့သည်။ ဘင်္ဂလားဒေရ်၊ ပါကစ္စတန်၊ မလေးရှား စသောမွတ်ဆလင်နိုင်ငံတို့မှ ထုတ်ပေးသည့်သတင်းစာများကလည်းမြန်မာနိုင်ငံအစိုးရကိုဝိုင်းဝန်း၍ ချခံခဲ့ကြသည်။ ထို့ကြောင့် ကုလသမဂ္ဂမှကြားဝင်ကာ ထွက်ပြေးသွားသောမွတ်ဆလင်တို့ကို ၃ကူသည်များအဖြစ်သတ်မှတ်ကာ စားနပ်ရိက္ခာ၊ ဆေးဝါးတို့ကို ထောက်ပံ့ကူညီပေးခဲ့သည်။ ထိုပြဿနာကို မြန်မာအစိုးရနှင့် ဘင်္ဂလားဒေရ်အစိုးရ

၁ D1317
 ၂ Working People's Daily 2-7-76
 ၃ ရခိုင်ပြည်နယ်မြစ်ခေါ်သမိုင်း-တေတ္ထတုံလုပ္ပရေကတ္တလက်နိပင်္ကေပု၊ ၂၀၃-၂၀၅
 ၄ ရခိုင်ပြည်နယ်မြစ်ခေါ်သမိုင်း-တေတ္ထတုံလုပ္ပရေကတ္တလက်နိပင်္ကေပု၊ ၂၀၆

တို့ကဆွေးနွေးပြောရင်းရန်လည်း ငှေစပ်ပေးခဲ့သဖြင့် နှစ်နိုင်ငံအစိုးရများငှေစပ်ဆွေးနွေးခဲ့ကြသည်။ အဆိုပါကိစ္စကို အကြောင်းပြု၍ စစ်တကောင်းသားဖွတ်ဆလင်တို့သည် ရိုဟင်ဂျာမျိုးချစ်တစ်ဦး (R.P.F) (Rohingya Patriot Front) နှင့်ရိုဟင်ဂျာသွေးစည်းညီညွတ်ရေးအဖွဲ့ (R.S.O) (Rohingya Solidarity Organization) ကဲ့သို့သော အောက်လုပ်ရှားဖွဲ့အဖွဲ့နှစ်ဖွဲ့သည် တစ်ဖက်နိုင်ငံတွင် ခြေကုတ်ယူကာလုပ်ရှားလာခဲ့သည်။ ၎င်းအဖွဲ့နှစ်ဖွဲ့သည် ပူးပေါင်းခဲ့ပြီး အာရကန်ရိုဟင်ဂျာလွတ်မြောက်ရေးတပ်ဦး (A.R.I.F) ကိုဖွဲ့စည်းလိုက်သည်။ စစ်တကောင်းနယ်တွင် အခြေစိုက်နေထိုင်ကြပြီး အာရပ်နိုင်ငံများ၊ တွရကီနှင့် ဆော်ဒီအာရေးဗျနိုင်ငံရှိ အစ္စလာမ်အဖွဲ့အသီးသီးတို့ထံအကူအညီ ရရှိသည်။

၎င်းတို့သည်မိမိကိုယ်ကို ရခိုင်တိုင်းရင်းသားရိုဟင်ဂျာလူမျိုး ဗွတ်ဆလင်များအဖြစ် ခံယူပြီးမောင်တောတူးသီးတောင်မြို့နယ်များကို ရိုဟင်ဂျာပြည်နယ်အဖြစ် ထူထောင်ပေးရန်တောင်းဆိုကြသည်။ အဖွဲ့၏ကြေညာစာတမ်းတွင် မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရအနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရပြည်နယ် ပေးရန် တောင်းဆိုခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဦးဖော်စံက "ပြည်ထောင်စုမြေကို စစ်တကောင်းသားများလိုချင်၍ ပုန်ကန်နေကြခြင်းဖြစ်ကြောင်း၊ ထိုအချက်ကို လွတ်လပ်သောပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံတော် အစိုးရသည်လေးလေးနက်နက်စဉ်းစားပြီး ပါကစ္စတန်တိုင်းပြည်နှင့်ဗင်္ဂလားဒေ့ရှ်တို့ပင်လျက် ရှင်းလင်းရန်သင့်ပေသည်။ ဤနယ်စပ်အရေးကြောင့်ပထမအင်္ဂလိပ်မြန်မာစစ်ဖြစ်ခဲ့ရသည်။ ယခုတစ်ဖန် ဤနယ်စပ်အရေးကြောင့်နှစ်နိုင်ငံစိတ် ဂမ်းကွဲမှုမပေါ်ပေါက်စေရန်အချိန်မီ တားဆီးသင့်ပေသည်။" ဟုရေးသားထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

(၄) ၁၉၈၈ အစိုးရအခင်းနောက်ပိုင်းရိုဟင်ဂျာအမည်ဖြင့် လုပ်ရှားမှု

၁၉၈၈ အတွင်း ဖြစ်ပျက်ခဲ့သော ဒီမိုကရေစီအရေးအခင်းကာလ လူထုအုံကြွမှုကိုအခွင့်ကောင်းယူကာ ဗွတ်ဆလင်လုပ်ရှားမှုများလည်း ချိန်ကိုက်လုပ်ရှားလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ၎င်းတို့ကမောင်တောတွင် ၈၈အရေးအခင်းမတိုင်မီကပင် စီစဉ်ခဲ့ရာ၎င်းမှာ ၁၃-၅-၈၈ ရက်နေ့၌ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများအားလုပ်ကြံပြီး တစ်ဖက်နိုင်ငံမှတစ်ပါးလူများကို ချက်ချင်းအစားထိုးရေးကြံစည်ခဲ့ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဗွတ်ဆလင်တို့အနေဖြင့် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကာလရခိုင်-ကုလားအဓိကရုဏ်းတွင် ရခိုင်များကိုဘူးသီးတောင်၊ မောင်တောနယ်မှ မောင်းထုတ်ခဲ့သည့် မေ ၁၁ ရက်နေ့ကို ၎င်းတို့အောင်ပွဲနေ့အဖြစ် သတ်မှတ်ထားသဖြင့် ၁၉၈၈ခုနှစ် မေ ၁၁ ရက်အတွင်းလည်း ထိုရည်ရွယ်ချက်ကို အကောင်အထည်ဖော် ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်ကို သိရှိရသည်။^၁ ထို့နေ့သတွင် အင်္ဂါလီလူမျိုးငါးသောင်းခန့်က မြို့ပေါ်ရှိအာဏာပိုင်ပုဂ္ဂိုလ်များ မရှိခြင်းကို အခွင့်ကောင်းယူကာ ရခိုင်သားများကိုသတ်ပစ်ကြ၊ ဘုရားရှင်အလိုကျဘာသာရေးတိုက်ပွဲဆင်နွှဲကြ ဟုကြွေးကြော်ကာ မြို့ကိုဝိုင်းရံလာကြသည်။ ထိုအချိန်ကမြို့တွင်းတွင် လုံခြုံရေးအခြေအနေ အားနည်းနေခြင်းကို အခွင့်ကောင်းယူကာစနစ်တကျ ပိတ်ဆို့ပြီး မောင်တောမြို့ကို အပြီးအပိုင်သိမ်းပိုက်ရန်ဆောင်ရွက်ခဲ့ခြင်းဖြစ်သည်။ ဝိုင်းရံထားသောအင်္ဂါလီများကို အတင်းဖောက်ထွက်ကာတပ်ကိုသွားရောက်အကူအညီတောင်းရန် ကြိုးပမ်းခဲ့ကြရသည်။ ရဲနှင့်လုံထိန်းတပ်က ရခိုင်ပြည်သူများနှင့်အတူ ခုခံ

၁ ချီးကောင်းစံပေ့ရှယ်၊ ပြတ်ခင်းသစ်မဂ္ဂဇင်း၊ အမှတ်စဉ်(၂၅)-၁၉၉၂၊ စာ ၈၇
 ၂ စာအုပ်၊ ရခိုင်နယ်စပ်မှ ခိုလှုံချင်၊ ဗျူးညောင်တီမဂ္ဂဇင်း၊ ရန်ကုန်(၁၉၅၂-၅၃)၊ စာ ၂၀
 ၃ OH/P/0360/2009၊ တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊ သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ လက်ကွင်း၊ ၂၀၁၅။

သဖြင့် ၎င်းတို့ကြံရွယ်ချက်ပအောင်မြင်ချေအောင်ပြင်ခဲ့ပါက မောင်တောကို ဖွတ်ဆလင်နယ်မြေအဖြစ် သွတ်သွင်းရန်ကြံစည်ခဲ့ကြသည်။^၁ ထိုသိမ်းပိုက်ရန်ကြံစည်ချက်အောင်မြင်သည်နှင့် မောင်တောမြို့ပုစီးရောင်မြင်သည်နှင့်နီးစပ်ရာရခိုင်ရွာငယ်များကို အပြတ်ရှင်းရန် စီစဉ်ပြီးဖြစ်သည်ကိုသိရသည်။^၂ ထိုသို့မောင်တောကိုခိုင်းရဲတိုက်ခိုက်ရန်ဆောင်ရွက်မှုတွင်မောင်တောရဲတပ်ဖွဲ့မှ ရဲတပ်ကြပ်ကြီးဘုဒ္ဓမြာကိုယ်တိုင် ဦးဆောင်ပါဝင်ခဲ့ရာအစိုးရအဖွဲ့အစည်းအတွင်း ဝင်ရောက်တာဝန်ထမ်းဆောင်နေသော ဖွတ်ဆလင်များပင်လျှင် မောင်တောတွင်စိတ်ချရသည့် အဆင့်မရှိသည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။^၃ ဤအရေးအခင်းသည် ၁၉၄၂ခုနှစ်ကုလား-ရခိုင်အဓိကရုဏ်းဖြစ်ပွားပြီးနောက် ပိုင်းအကြီးကျယ်ဆုံးလူထုအင်အားပြဆန့်ကျင်မှု ဖြစ်သည်။မောင်တောမြို့လူထုအနေဖြင့် နာရီပိုင်းအတွင်းမြို့ကျဆုံးနိုင်သည့် အခြေအနေမျိုးရင်ဆိုင်လာရသည်။မောင်တောမြို့နယ်သံဃာ့နာယကဥက္ကဋ္ဌက ဗဟိုသံဃာ့နာယကအဖွဲ့ထံ တင်ပြသည့်စာတွင်-

၁၃-၅-၈၈ သောကြာနေ့ည (၉)နာရီကျော်တွင် ကုလားငါးသောင်းခန့် မောင်တောမြို့ကိုတောင်ဘက်၊ အရှေ့ဘက်၊မြောက်ဘက်တို့မှခိုင်းရဲပြီးရခိုင်ဗုဒ္ဓဘာသာများကို သတ်ပစ်ရန်ကြိုးပမ်းခဲ့ကြပါသည်။ယင်းနေ့က အမှတ်(၄)ရပ်ကွက်ရှိ မြို့သစ်ဘုန်းကြီးကျောင်းကို လက်တင်ဗျက်ဆီးခဲ့ကြပြီး၊ဗဟိုကျောင်းပိုက်ကို ခိုင်းရဲထားခဲ့ကြပါသည်။ပြည်သူ့ရဲတပ်ဖွဲ့နှင့် အမှတ်(၂)လုံဆိန်းတပ်ရင်းတို့၏ အချိန်မီတားဆီးနိုင်မှုကြောင့် ရခိုင်များကွပ်မျက်ခံရမှုဘေးမှ လွတ်မြောက်ခဲ့ပါသည်။၎င်းတို့၏ လုပ်ရပ်သာအောင်မြင်ခဲ့ပါက အင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံမှလူနှစ်သိန်းခွဲကို ချက်ချင်းသွင်းယူပြီးဖွတ်ဆလင်နယ်မြေအဖြစ် သိမ်းပိုက်ကာ အင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၏အဓိကအပိုင်းအဖြစ်သွတ်သွင်းရန်ကြိုးစားယုတ်ဟသောကြံစည်မှုကြီးဖြစ်ပါသည်။^၄ ဟုတင်ပြထားသည်ကို တွေ့ရသည်။

၁၉၈၈ ခုနှစ် စက်တင်ဘာလတွင် မောင်တောမြို့မ၊ကညင်တောအထကကျောင်းတွင် စစ်တွေမှရောက်ရှိလာသောဒီမိုကရေစီသပိတ်တိုက်ပွဲခေါင်းဆောင်များနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးခေါင်းဆောင်များဟရားဟောပြောရာတွင် မောင်တောပုဘင်္ဂါလီခေါင်းဆောင် ဒေါက်တာထွန်းအောင်(အူလောက်)က ၁၉၈၈ခုနှစ် မေလက ဖွတ်ဆလင်အင်အားပြဆန့်ပြမှုကြီးသည် မြန်မာနိုင်ငံတွင်ပထမဆုံးသောဒီမိုကရေစီအခွင့်အရေးအတွက်လှုပ်ရှားမှုဖြစ်ကြောင်း ဟောပြောသွားသည်။၎င်းအပြင် စစ်တွေမြို့မှကုလားရှေ့နေ ရှေ့မောင်ဆိုသူကလည်း ကုလားတို့မှာရိဟင်ဂျာများ ဖြစ်ကြောင်း၊ ရခိုင်ပြည်သို့ ဝင်ရောက်လာသည်မှာ အေဒီ ၆၈၀ ခန့်ကပင်ဖြစ်ကြောင်း၊အခွင့်အရေးရလျှင်တိုင်း ရင်းသားများနှင့် တန်တူရရှိမည်ဖြစ်ကြောင်း ဟောပြောသွားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၅ ထိုဟောပြောပွဲသည် ရခိုင်နှင့် ကုလားငြိမ်းချမ်းစွာနေထိုင်ပြီး ဒီမိုကရေစီရေးကိုတောင်းဆိုကြရန် ရည်ရွယ်ချက်ဖြင့် ပြုလုပ်ခဲ့သော်လည်း ဘင်္ဂါလီများမှာ ရရှိသည့်အခွင့်အရေးကို အရယူပြီး မမှန်ကန်သည့်သမိုင်းကြောင်းများကို တင်ပြသွားခဲ့ခြင်းဖြစ်ကြောင်း သိရှိရသည်။^၆

၁။စက်တင်ဘာ ၁၆၊ မြောက်ပင်းသစ်မဂ္ဂဇင်း၊အမှတ်(၂၅)၊၁၉၉၂၊စာ ၈၇
 ၂။ OH/P/0355/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနရ။
 ၃။ D1316 နီဟင်ဂျာမာတန်းပြုစတင်ပြခြင်း၊ကွန်မြူတာယူ၊စာ ၈
 ၄။ မောင်တောမြို့နယ်အနာဂတ်သမ္မတအစိုးရအဖွဲ့နှင့် ပတ်သက်သောပြလျှောက်ထားချက်၊၂၈-၂-၂၀၀၈
 ၅။ ဘုံပေါက်သကောက်၊ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့်နီဟင်ဂျာအပည့်ခံအင်္ဂါလီများပြဿနာစာတမ်း၊စာ၁၄၆ ၆။ D1316၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနရ။စာ ၈

မြန်မာတစ်နိုင်ငံလုံး လူထုလူတန်းစားပေါင်းစုံ ပါဝင်ဆန္ဒပြထကြွခဲ့သောတစ်ပါတီအာဏာရှင်စနစ်ဆန့်ကျင်ရေးလှုပ်ရှားမှုသည် အစိုးရကိုပြုတ်ကျစေခဲ့သော်လည်း ၁၉၈၈ စက်တင်ဘာလ ၁၈ရက်နေ့တွင် စစ်တပ်မှ အခြေအနေကိုထိန်းသိမ်းလိုက်ခြင်းကြောင့် ပြိုကွဲသွားသည်။ တပ်မတော်အစိုးရကတစ်နိုင်ငံလုံးကိုစစ်အုပ်ချုပ်ရေးကြေညာပြီးအုပ်ချုပ်ခဲ့သည်။ သို့သော် ပြည်သူတို့လိုလားသော ပါတီစုံဒီမိုကရေစီ စနစ်ကိုလက်ခံ၍ ၁၉၉၀ပြည့်နှစ်တွင် ရွေးကောက်ပွဲကျင်းပပေးမည်ဟု ကြေညာခဲ့သည်။

တပ်မတော်အစိုးရ၏ ဖိတ်ခေါ်ချက်အရ နိုင်ငံရေးပါတီများမှတ်ပုံတင်ကြရာ ပါတီပေါင်း (၂၀၀)ကျော် မှတ်ပုံတင်ခဲ့ကြသည်။ ယင်းပါတီများထဲ မွတ်ဆလင်ပါတီအမျိုးမျိုးလည်း ပါဝင်သည်။ ၎င်းတို့အနက် "အမျိုးသားပါတီ"က ၃၁-၃-၈၉ နေ့စွဲဖြင့် ရိုဟင်ဂျာနိုင်ငံရေးသမိုင်းနှင့် အနာဂတ်ရရှိင်ပြည်ဟူသောစာတမ်းကိုထုတ်ဝေခဲ့သည်။ ၎င်းစာအုပ်တွင်ယခုအခါရိုဟင်ဂျာဟုခေါ်သူများကို ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလူမျိုးများအဖြစ်ယူကြည့်လက်ခံကြောင်းရေးသားထားသည်။^၁ မတည်ငြိမ်သော အခြေအနေကိုအခွင့်ကောင်းယူကာ နိုင်ငံရေးအမြတ်ထုတ်ရန် ဘင်္ဂါလီမွတ်ဆလင်တို့၏ ကြိုးပမ်းချက်သည်ထိုကာလတွင် ပိုမိုထင်ရှားခဲ့သည်ကိုတွေ့ရသည်။ ၂၀၀၃ ခုနှစ်တွင် ဂျပန်တွင်အခြေစိုက်သည့်(မြန်မာနိုင်ငံရိုဟင်ဂျာများအသင်း-ဂျပန်ပြည်)မှ ဇော်မင်းထွဋ် ရေးသားထုတ်ဝေသည့် "ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံတော်နှင့် တိုင်းရင်းသားရိုဟင်ဂျာများ"စာအုပ်သည် ရိုဟင်ဂျာကို တိုင်းရင်းသားလူမျိုးတစ်မျိုးအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုလာအောင် ကြိုးပမ်းချက်တစ်ရပ်ပင်ဖြစ်သည်။^၂

ပြည်ပသို့သွားရောက်အလုပ်လုပ်ကိုင်သော မွတ်ဆလင်ပညာတတ်များအနေဖြင့်မွတ်ဆလင်နိုင်ငံများ၏ (အထူးသဖြင့် ဆော်ဒီအာရေဗီးယား) အထောက်အပံ့ကိုယူကာ ရိုဟင်ဂျာတိုင်းရင်းသားဖြစ်ရေးလှုပ်ရှားမှုများပြုလုပ်လာသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ ထိုသို့ဆောင်ရွက်ရာတွင် ကမ္ဘာ့မီဒီယာလောကတွင် လက်ဦးမှုရယူရန်(Wed Site)ထောင်ခြင်း၊ဆွေးနွေးပွဲများပြုလုပ်ခြင်းတို့ ဆောင်ရွက်လာသည်။ အင်တာနက်တွင်လေ့လာကြည့်သည့်အခါ ရိုဟင်ဂျာဝက်ဘ်ဆိုက်များ အများအပြားရှိသည်ကိုတွေ့ရပြီး (Search Engine)ကောင်းသဖြင့် အင်တာနက်၏ နေရာတကာတွင် တက်လာသည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ ၎င်းတို့၏ဝက်ဘ်ဆိုက်များတွင် (Rohingya Language & Rohingya Culture)စသည်တို့ ထည့်သွင်းထားသည့်အပြင် ရိုဟင်ဂျာဘာသာစကားသင်နည်းကိုပါ ထည့်သွင်းလာပါသည်။ ထို့အပြင်၎င်းတို့တွင် စာမရှိသဖြင့် အူရဒူဘာသာစကားကို သုံးလျှင်လည်း တစ်ဖက်နိုင်ငံသားဟု ယူဆကြမည်ကို တွက်ဆကာ အခြားဘာသာစကားများနှင့်မတူဘဲ သီးခြားအသွင် သီးခြားစကားရှိသည့်ပုံစံဖြင့် Roman ဖြင့် တီထွင်ရေးသားနေသည်ကို တွေ့ရသည်။ အာရဗီ၊ အူရဒူဘာသာစကားများကို ပေါင်းစပ်ကာ စာအသစ်တီထွင်ပြီး နိုင်ငံသစ်တစ်ခုလုပ်ရန် ကြံစည်ခြင်းဖြစ်သည်။ တစ်နည်းဖြင့် ကိုယ်ပိုင်ယဉ်ကျေးမှုရှိသော လူမျိုးများဟူသည့် အဓိပ္ပာယ်ရောက်ရှိအောင် စနစ်တကျဆောင်ရွက်နေခြင်းပင် ဖြစ်သည်။

အခြားလုပ်ဆောင်ချက်တစ်ခုမှာ ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးအမှန်တကယ်ရှိကြောင်း နိုင်ငံစုံစေရန် နိုင်ငံတကာစာတမ်းဖတ်ပွဲများကျင်းပခြင်း၊ စာတမ်းဖတ်ပွဲများတွင် ပါဝင်ဖတ်ကြားစေခြင်းတို့ဖြစ်သည်။ ထိုသို့စာတမ်းဖတ်ကြားရာတွင်၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်ဖတ်ကြားခြင်းမဟုတ်ဘဲ နိုင်ငံတကာတွင်နေရာရပြီးဖြစ်သည့်ပညာရှင်များကို ရိုဟင်ဂျာ

၁ ဟောင်ကောင်မြို့နယ်ပြင်ပသို့ ၁၉၉၅

၂ ဇော်မင်းထွဋ်ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံတော်နှင့် တိုင်းရင်းသားရိုဟင်ဂျာများ(ပထမအကြိမ်)၊ Maruyama Corp, Tokyo, ၂၀၀၃

လူမျိုးရှိကြောင်း၊ နှစ်လလုံးပတ်ကြားပစ်ပြီးဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ထို့အပြင် ရှိဟောင်းများသို့ ဝယ်ယူရသည့် နှစ်လလုံးပတ်ကြားပစ်ပြီးဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ ထို့အပြင် ရှိဟောင်းများသို့ ဝယ်ယူရသည့် နှစ်လလုံးပတ်ကြားပစ်ပြီးဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။

တစ်ချိန်တည်းမှာပင် ဒေသတွင်း မော်လဝီဆရာများအနေဖြင့် လူငယ်အားလုံးသာရမိစကားသင်ကြားခြင်းကို နှုတ်တစ်ကြိမ်၊ ညနေတစ်ကြိမ် သင်ပို့နေသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ထိုသို့ဆောင်ရွက်သဖြင့် ယခင်သုံးစွဲနေသည့် ၎င်းတို့၏ဘဝလမ်းကောင်းသို့ အာရုံစိုက်ရေးစာပေလိုက်ပြီး ၎င်းတို့သည် စစ်တကောင်းဘက်ကလာသည့်လူမျိုးမဟုတ်သဖြင့် ကောင်းလည်းပစ္စည်းကြောင်း၊ အေးစရာစုစုံက ရောက်ရှိလာသည့်အရာရပ်ကုန်သည်များမှတစ်ဆင့် အခြေချနေထိုင်သူများဖြစ်ကြောင်းဟု သိရှိကြောင်းကို ရောက်ရှိအောင်စနစ်တကျပြင်ဆင်ထားခြင်းဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။

ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း ဖွတ်ဆလင်များ၏ လုပ်ဆောင်မှုမှန်သမျှသည် မော်လဝီဆရာတို့၏ ညွှန်ကြားချက်အတိုင်း ဖွတ်ဆလင်များအနေဖြင့် ပင် ဖြစ်သည်။ တစ်နည်းအားဖြင့် ၎င်းတို့ဖြစ်ချင်သောဆန္ဒကို ဖွတ်ဆလင်များက အကောင်အထည်ဖော်ခြင်းပင် ဖြစ်သည်။ အာသာရေးဖြင့် အရာရာကို လိမ္မော်ချစ်သည့် သဘောပင် ဖြစ်သည်။ အားသီးတောင်၊ မောင်တောဒေသတွင် ဖွတ်ဆလင်ဘာသာဝင်အများဆုံးများသည် ခေါင်းမြီးဖြူရည်၊ မိမိယုံ၊ ရုပ်ရှင်ကြည့်ခွင့်မရှိဟု မော်လဝီဆရာက သတ်မှတ်ထားသည်။ မော်လဝီဆရာတို့အနေဖြင့် နိုင်ငံတကာဖွတ်ဆလင်အဖွဲ့များနှင့် ကွန်ယက်ဆက်သွယ်မှု ရှိနေသဖြင့် ၎င်းတို့ဆောင်ရွက်ချက်များသည် စနစ်တကျစီမံကိန်းများရှိပုံရသည်။ အချို့မော်လဝီဆရာများသည် ပြည်ပတွင် သင်တန်းအဆင့်ဆင့်တက်ပြီး ပြန်လာသူများဖြစ်ကြောင်း သိရှိရသည်။ ပြည်ပမှ အထောက်အပံ့ပေးမှုအခြေအနေကို လေ့လာသည့်အခါ မောင်တောမြို့နယ်၊ အလယ်သံကျော်ရွာရှိ ဗလီတစ်ခုပင်လျှင် တစ်နှစ်လျှင် ပြန်မာဌမိန်း(၃၀၀) အထောက်အပံ့ရသည်ဟု သိရှိရသည်။ ထို့အပြင် ၃၀၀၀ ကျော်ရှိရာ အိမ်ထောင်စုတိုင်းတွင် (၁)ဦးမှ (၃)ဦးအထိ ဆော်ဒီအာရေဗျ၊ သြစတေးလျ၊ ပဲလေးရှားတို့တွင် အလုပ်လုပ်ကိုင်သူများရှိကြောင်း သိရှိရသည်။ ၎င်းဌေးများ ပြန်လည်ဝင်ရောက်လာသည့်အခါ အဆိုပါဒေသ၏ စီးပွားရေးအခြေအနေကို ပိုမိုချုပ်ကိုင်လာနိုင်ခွင့်များ ရရှိလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ထို့အပြင် အနေအထားများက ဒေသခံတိုင်းရင်းသားများ တောင်ခံထားနိုင်သော အခြေအနေကို ယိုယွင်းလာနိုင်ကြောင်း တွေ့ရှိရသည်။ နိုင်ငံရေးအခြေအနေ ပြောင်းလဲမှုရှိလျှင် ပိုမိုလှုပ်ရှားနိုင်မည့် အခြေအနေသို့ ရောက်ရှိနိုင်သည်ကိုလည်း မျှော်လင့်ထားပုံရသည်။ ထို့ကြောင့်လည်း ရှိဟောင်းတိုင်းရင်းသားများ ရပိုင်ခွင့်ကို မန်တီးတောင်းဆိုလှုပ်ရှားနေခြင်း ဖြစ်သည်။ ၁၉၉၀ ပြည့်နှစ်တရားရေးမောင်တောမြို့နယ်တစ်ခုတည်းပင်လျှင် ဗလီ ၃၀၀ ကျော်ရှိကြောင်း သိရသည်။

မော်လဝီဆရာများက ပြန်မာနိုင်ငံ၏ ရှေ့အလားအလာကို ခန့်မှန်းကာ နိုင်ငံရေးလမ်းကြောင်းကို ချမှတ်ခြင်းဖြင့် ၎င်းတို့လှုပ်ရှားရမည့် အခြေအနေကို စနစ်တကျတွက်ချက်ဆောင်ရွက်ခြင်းများ ရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ၎င်းတို့အနေဖြင့် ပါတီဖွဲ့စည်းခွင့်မရှိသဖြင့် အလားအလာကောင်းသည့် ပါတီနှင့် ပူးပေါင်းရမည်ဟု သောသဘောကို ကြိုတင်စိစစ်ထားပြီး ဖြစ်သည်။ လူငယ်များနှင့် ပတ်သက်၍ ရှိဟောင်းလူမျိုးအကြောင်းကို ဖွတ်ဆလင်ဘွဲ့ရဆရာများနှင့် ကျူရှင်ဆရာများက တစ်နေ့လျှင် တစ်နာရီခန့် ကျောင်းသားများကို ဟောပြောရမည်ဖြစ်ကြောင်း၊ စွယ်စုံပညာ

၁ OH/P/0358/2009၊ တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊ သမိုင်း၊ သုတေသနဦးစီးဌာန၊ မော်ကွန်းဌာနမှ။

သင်ကျောင်းများဖြင့်လွန်ပြီးမိမိလူမျိုးစစ်မြစ်ကို ဖော်ထုတ်ရမည်ဖြစ်ကြောင်းညွှန်ကြားထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၁
၎င်းဘာသာရေးအဖွဲ့များအနေဖြင့် အာဖဂန်သို့သင်တန်းတက်သူများ လက်နက်ကိုင်အဖွဲ့ အနေဖြင့်လွှားသူများ
ရှိသည်ကို သိရှိရသည်။ အဓိကကြိုးကိုင် လှုပ်ရှားနေသူများသည် မော်လဝီဆရာများဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။^၂
မော်လဝီများအနေဖြင့် အာရဗီကျောင်းများကို အများအပြားတည်ထောင်ကာ ၎င်းတို့လိုအပ်သည့်လမ်းကြောင်း
ကိုထိုကျောင်းများမှ စတင်အကောင်အထည်ဖော်ပေးနေခြင်း ဖြစ်သည်ကိုတွေ့ရသည်။

၎င်းအာရဗီကျောင်းများနှင့်ပတ်သက်၍ မောင်တောမြို့နယ်အာရဗီကျောင်းများ အခြေအနေစာတမ်းတွင်
တင်ပြထားသည်မှာ^၃ ၁၉၆၂ ခုနှစ်က အာရဗီအထက်တန်းကျောင်း(၆)ကျောင်း၊ အလယ်တန်းကျောင်း(၁၆)ကျောင်း၊
မူလတန်းကျောင်း(၂၇၆)ကျောင်းရှိရာမှ ၁၉၈၀ပြည့်နှစ်တွင် အာရဗီတက္ကသိုလ်(၂)ကျောင်း၊ အထက်တန်းကျောင်း
(၉)ကျောင်း၊ အလယ်တန်းကျောင်း(၁၈)ကျောင်း၊ မူလတန်းကျောင်း(၃၀၀)ကျော်ရှိလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ကျောင်း
သားဦးရေမှာ ၁၉၉၀ပြည့်နှစ်တွင် အာရဗီတက္ကသိုလ်၌ (၂၀၀)၊ အာရဗီအထက်တန်းကျောင်း၌ (၁၇၅၀)၊ အာရဗီ
အလယ်တန်းကျောင်းတွင်(၁၈၈၀)၊ အာရဗီမူလတန်းကျောင်းတွင် (၂၃၁၉၀)ရှိကြောင်းသိရသည်။ အဓိကသင်ကြား
ပေးသည်များမှာအစ္စလာမ့်ဘာသာကို သက်ဝင်ယုံကြည်ရန်၊ ဝတ်ပြုရန်၊ အာရဗီဘာသာသင်ရန်အပြင် အာရပ်လူမျိုး
ဇာနှင့် ဘင်္ဂါလီလူမျိုးများ၏ယဉ်ကျေးမှုထုံးတမ်းစလေများနှင့် အတွေးအခေါ်များကိုသာ အဓိကထားသင်ကြား
ပေးသဖြင့် မြန်မာတို့၏အသိုင်းအဝိုင်းနှင့် ဝေးသည်ထက်ပို၍ဝေးလာသည်ကို တွေ့ရသည်။ ၎င်းတို့၏ဝတ်စားပုံ
အပုံထိုင်ပုံ၊ ပြုမူဆောင်ရွက်ပုံများမှာမြန်မာတို့နှင့်လုံးဝမတူသကဲ့သို့ မြန်မာတိုင်းရင်းသားတို့၏ယဉ်ကျေးမှုစလေ
ထုံးတမ်းများကိုလည်း လုံးဝလက်ခံလိုစိတ်မရှိဘဲ မြန်မာများနှင့်ခြားနားသောအသွင်များဖြစ်လာသည်ကို တွေ့ရ
သည်။ မောင်တောမြို့နယ်ရှိ ဘင်္ဂါလီများမှာ ကိုယ်ပိုင်အနုပညာတေးဂီတလည်း မရှိကြောင်းတွေ့ရှိရသည်ဟုရေး
သားထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။^၄

သုံးသပ်ချက်
ရခိုင်သမိုင်းသုတေသနအတွက် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းသွားရောက်လေ့လာသည့်အခါရခိုင်တိုင်းရင်းသား
ဇာနှင့် တွေ့ဆုံခံစားပြောဆိုရာတွင် ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးကို ၎င်းတို့အနေဖြင့် တို့လုံးဝမကြားဘူးကြောင်း၊ ဘီဘီစီက
ပြောသံကြားသဖြင့် မည်သည့်လူမျိုးကို ရိုဟင်ဂျာခေါ်သနည်းဟု မေးယူရပြီးအံ့အားသင့်ကြောင်းပြောကြသည်။
ထိုအတူ ကျေးလက်နေမွတ်ဆလင်များပင်လျှင် ရိုဟင်ဂျာကို ၎င်းတို့ကိုယ်တိုင်မသိသည်ကိုတွေ့ရှိရပါသည်။ သို့
သော်ခေတ်ပညာတတ်ရခိုင်များအနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာပေါ်ပေါက်လာခြင်းသည် ၁၉၅၀ပြည့်နှစ်များကာလတွင်မော်
လဝီတို့ဦးဆောင်မှုဖြင့်စတင်စီမံလာခြင်းဖြစ်ကြောင်းသိရှိကြသည်။ ၎င်းတို့အနေဖြင့် နိုင်ငံရေးအရရခိုင်မွတ်ဆလင်
လူမျိုးအနေဖြင့် စတင်လှုပ်ရှားခဲ့ရာ ရခိုင်လူမျိုးတွင်မွတ်ဆလင်လူမျိုးမရှိသဖြင့် ရခိုင်မွတ်ဆလင်လူမျိုးဟူသည့်
ကားကိုရခိုင်တို့အပြင်းအထန်ကန့်ကွက်လာမှုကြောင့် ရခိုင်မွတ်ဆလင်လူမျိုးဟူသည့်တိုင်းရင်းသားဖြစ်ရေးလမ်း
ကြောင်းကို စွန့်လွှတ်ကာရိုဟင်ဂျာဆိုသော လူမျိုးသစ်ကို ဖန်တီးလာခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုသို့ဆောင်ရွက်ရာတွင်

၁ ၃၁-၃-၂၀၀၉ မောင်တောမြို့နယ်စာရင်းစာ အမှတ် ၃၇၂
၂ မူရင်း
၃ D1319 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန-မော်ကွန်းစာအုပ်

နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝန်း၏အားကိုယူကာစနစ်တကျ အကွက်ချဆောင်ရွက်လာသဖြင့် အများသည့်ကြံ့လာလျှင် အမှန်ဖြစ်သွားနိုင်သောအခြေအနေကို ရောက်ရှိလာနိုင်သောကြောင့်စနစ်တကျပြန်လည်တုံ့ပြန်ရန်လိုအပ်လာမည် ဖြစ်သည်။ရိုဟင်ဂျာလုပ်ရှားပူသည် ပြည်နယ်တစ်ခုအဖြစ် ပါလီမန်စေတီကတောင်းဆိုခဲ့သော်လည်း ယခုအခြေ အနေသည် နိုင်ငံတော်ထောင်ရန်စီစဉ်သည်အထိ လုပ်ရှားလာသည်ကိုတွေ့ရသည်။ထို့အတူရွေးကောက်ပွဲတွင် ပါလီမန်စေတီကကဲ့သို့ အခွင့်ကောင်းကြုံရန်စောင့်ကြည့်နေပုံရသည်ကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။ထိုသို့အခွင့်ကောင်း ကြုံလာလျှင် သူ့သီးတောင်း၊မောင်တောနယ်များကို ရင်းတို့ချုပ်ကိုင်ထားနိုင်မည်ဟု ယူဆကြသည်။

ရခိုင်တိုင်းရင်းသား-လူကြီးများအနေဖြင့်ဦးရိပ်နေသည့်အချက်မှ ပါလီမန်လက်ထက်ကဲ့သို့ရွေးကောက်ပွဲ များပြုလုပ်လာပါက ဗွတ်ဆလင်အများစုသည် ပါလီမန်အမတ်ဖြစ်လာပြီး ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများ၏အနာဂတ် အခြေအနေမရရာဟောမည်အချက်မင် ဖြစ်ပါသည်။ရင်းတို့၏သဘောထားအရ ရွေးကောက်ပွဲများပြုလုပ်သည့် အခါအခြားအသံများကဲ့သို့ ရခိုင်တွင်မပြုလုပ်ဘဲ အစိုးရ၏ထိန်းချုပ်မှုအောက်တွင် ယခုအတိုင်းထားကာဆောင် ရွက်စေလိုသူသော သဘောထားများရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။ပါလီမန်စေတီအခြေအနေမျိုးကိုယခုတစ်ကြိမ်ပြန်သွား ပါက ထိုစေတီအခြေအနေထက် ပိုမိုဆိုးရွားလိမ့်မည်ဟုရင်းတို့ကိုယ်တိုင်က ယူဆထားကြပုံရသည်။

ရောက်ရှိနေပြီးသော ဗွတ်ဆလင်များနှင့် တိုင်းရင်းသားရခိုင်တို့အကြားတွင် တစ်ဦးနှင့်တစ်ဦးယုံကြည် မှုကင်းမဲ့ခြင်းသည်အင်္ဂလိပ်တို့အကွက်ချဆောင်ရွက်ခဲ့သော ၁၉၄၇ခုနှစ်စစ်အတွင်း အဓိကရုဏ်းကစတင်အခြေခံ ခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ထိုသို့ယုံကြည်မှုကင်းမဲ့ခြင်းမှ ကင်းလွတ်ကာငြိမ်းလွတ်ကာ ငြိမ်းချမ်းစွာနေထိုင်လိုသောအုပ်စု များလည်း နှစ်ဦးနှစ်ဖက်လုံးတွင် ရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။အချို့ဗွတ်ဆလင်များက ရိုဟင်ဂျာဖြစ်ဖြစ်၊ဘင်္ဂါလီဖြစ် ဖြစ် စိတ်ပင်စားကြောင်း ယခင်ကဲ့သို့အေးအေးချမ်းချမ်းသာ ဓားသောက်နေထိုင်သွားလိုကြောင်းပြောသည်များ လည်း ရှိသည်ကိုတွေ့ရသည်။သို့သော် ဗွတ်ဆလင်တို့အနေဖြင့် အသိုက်အဝန်းစနစ်ဖြင့် နေထိုင်သူများဖြစ်ရာ ထိုအသိုက်အဝန်းကို ထိန်းချုပ်ထားသည့် ဖော်လဝီဆရာတို့၏ဩဇာကို ကျော်လွန်ဆောင်ရွက်ခြင်းငှာမည်သူမျှ ဆောင်ရွက်နိုင်ခြင်းမရှိသည်ကို တွေ့ရသည်။

ရခိုင်တို့အနေဖြင့် ယူဆထားသည့်မှာတစ်ချိန်ကပေယူခရိုင်ဟုခေါ်သောဘူးသီးတောင်း၊ဟောင်တော၊ရသေ့ တော်အေးများသည် အချိန်မရွေးပေါက်ကွဲနိုင်သောအသံများဖြစ်ပြီးထိုသို့ဖြစ်လာလျှင် ဗွတ်ဆလင်များအနေဖြင့် ပြည်ပသင်တန်းများ တက်ရောက်ပြန်လာကြသူများ နေရာတိုင်းတွင်လျှို့ဝှက်သိပ်သည်းစွာ ဖြစ်န့်ထားပြီးဖြစ်ရာ ရင်းတို့အနေဖြင့်အဆင်သင့်ပြင်ဆင်ပြီးဖြစ်သဖြင့် တိုင်းရင်းသားများအနေဖြင့် အထူးစိုးရိမ်စရာဖြစ်ပြီးစစ်အတွင်း ကြုံရသည့်အတိုင်း ပြန်လည်ရင်ဆိုင်ရနိုင်ကြောင်းကို ၁၉၈၈ ဖေ ၁၃ အရေးကိုသာစကပြုကာထောက်ပြသည် များကိုလည်းတွေ့ရှိရသည်။အခြေခံအကြောင်းအရင်းသည် အင်္ဂလိပ်တို့မီးမွှေးထားခဲ့သည့် အချင်းအရာတစ်ခုဖြစ် ရာမြန်မာနိုင်ငံထဲတွင် နေထိုင်သောသူတိုင်းနိုင်ငံအပေါ် သစ္စာစောင့်တည်ရေးပင်ဖြစ်သည်။ ရခိုင်တိုင်းရင်းသား အဖိုးအိုတစ်ဦးက "သူတို့တွေဟာ ခန္ဓာကိုယ်ကသာ ပြန်မာနိုင်ငံမှာဖြစ်ပြီး စိတ်ကဘင်္ဂလားမှာဖြစ်တယ်။ဒီနိုင်ငံ မှာနေထိုင်အသက်မွေးစားသောက်ပေမဲ့ သူတို့စိတ်က ဘင်္ဂလားမှာပဲရှိတယ်"ဟုမှတ်ချက်ချခဲ့သည်။ထိုသို့မဖြစ်ရန် အတွက်ရှိနေပြီးသောဗွတ်ဆလင်များကိုအဆင့်ဆင့်ခိမ့်ကိန်းချကာ မိမိနေထိုင်သည့်နိုင်ငံအပေါ်သစ္စာစောင့်သိရေး ကိုစည်းရုံးဆောင်ရွက်နိုင်မှသာ မြန်မာနိုင်ငံ၏အနောက်ဘက်တံခါး လုံခြုံရေးအတွက်စိတ်ချရမည်ဖြစ်ပါသည်။

နိုင်ငံတကာတွင်မိမိယာဖြင့်ထိုးဖောက်မှုအပိုင်းတွင် ရိုဟင်ဂျာဝက်ဘ်ဆိုက်များသည် အများပြားနေရာ ယူထားရာ မိမိယာကိုမိမိယာဖြင့် တိုက်ရေးသည်လည်း အရေးပါသည်လုပ်ငန်းတစ်ခုဖြစ်ပေသည်။ အရှေ့တောင် အာရှတစ်ခုလုံး ဖွတ်ဆလင်နိုင်ငံဖြစ်ရေး ရည်ရွယ်ချက်တစ်ခုသည် မြန်မာနိုင်ငံနှင့်ထိုင်းနိုင်ငံကို လွှမ်းမိုးလိက် သည်နှင့် အလိုအလျောက်ချိတ်ဆက်ပြီးဖြစ်ရာ မြန်မာနိုင်ငံ၊ ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့်ထိုင်းနိုင်ငံတောင်ပိုင်းတို့တွင် မွတ် ဆလင်လှုပ်ရှားမှုများသည် ထိုရည်မှန်းချက်ကို စနစ်တကျအကောင်အထည်ဖော်နေခြင်းပင်လောဟု စဉ်းစားနိုင် ပေသည်။

လူ့အခွင့်အရေးကို တွင်တွင်ကျယ်ကျယ်အသုံးပြုကာ အော်ဟစ်နေသော ရိုဟင်ဂျာတိုင်းရင်းသားဖြစ်ရေး လှုပ်ရှားမှု၏နောက်ကွယ်တွင် ဘာသာရေးနိုင်ငံတစ်ခုထူထောင်ရန် ရည်မှန်းချက်ပါရှိနေရာထိုအခြေအနေကပင် လူ့အခွင့်အရေးကို အမှန်တကယ်လိုက်နာဆောင်ရွက်လိုခြင်း ရှိ-မရှိ သိရှိနိုင်လေသည်။ ၎င်းတို့၏လှုပ်ရှားမှုများ ကိုသမိုင်းနောက်ခံအချက်အလက်များကို လေ့လာခြင်းမရှိဘဲ သွယ်ဝိုက်ကာ လက်ခံဆောင်ရွက်ပေးနေသည်မှာ ရခိုင်ပြည်နယ်ထဲရှိ(N G O)များပင်ဖြစ်သည်။ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများကိုယ်တိုင်က ၎င်းအဖွဲ့အစည်းများအနေဖြင့် မွတ်ဆလင်များအတွက်သာ ဆောင်ရွက်ပေးနေခြင်းကို ဒေသခံတို့အနေဖြင့် လုံးဝနားမလည်နိုင်ကြသကဲ့သို့ မွတ် ဆလင်များကို ပိုမိုအခွင့်အရေးပေးဆောင်ရွက်နေခြင်းကြောင့် ၎င်းအင်္ဂါလီများကို မြှောက်ပေးသည့်အဖွဲ့အစည်း များဖြစ်လာပြီး တိုင်းရင်းသားတို့အနေဖြင့် စိတ်နာကြည်းစရာဖြစ်လာသည်ကို တွေ့ရသည်။

ယနေ့ဖြစ်ပေါ်နေသောရိုဟင်ဂျာလှုပ်ရှားမှုသည် နိုင်ငံတကာအဖွဲ့အစည်းများနှင့် ဟန်ချက်ညီညီလှုပ်ရှား နေသကဲ့သို့ မွတ်ဆလင်နိုင်ငံများနှင့်လည်း ဟန်ချက်ညီညီ လှုပ်ရှားနေခြင်းဖြစ်သည်ကို တွေ့ရသည်။ ယခင်က ပေါ်ပေါက်ခဲ့သည့်မူဂျာဟစ်လှုပ်ရှားမှုသည် ဂျေဟိုက်လှုပ်ရှားမှု(ဘာသာရေးစစ်ပွဲ)လှုပ်ရှားမှုအဖြစ်လှုပ်ရှားနေခြင်း ဖြစ်ရာ ၎င်းအဖွဲ့သည် လုံးဝပျက်သုဉ်းသွားခြင်းမဟုတ်ဘဲ အသွင်တစ်မျိုး၊ အမည်တစ်မျိုးဖြင့် ပြန်လည်လှုပ်ရှား နေခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ထို့အတူဘာသာရေးသင်တန်းများ၏ အချက်အခြာဖြစ်သော အာဖဂန်နစ္စတန်နှင့်လည်းဆက် သွယ်ကာ သင်တန်းများတက်ရောက်ခြင်း၊ ဘာသာရေးစစ်သည်များအဖြစ် သွားရောက်ခြင်းများရှိသည်ကိုတွေ့ရ သည်။ ထိုင်းနိုင်ငံတောင်ပိုင်း မွတ်ဆလင်ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများတွင် ပါဝင်ပတ်သက်နေပြီး ရိုဟင်ဂျာလှုပ်ရှား မှုသည်လိုအပ်သည့်နေရာတွင်ဘာသာရေးစစ်သည်များအဖြစ်ဝင်ရောက်ထမ်းဆောင်နေခြင်းဖြစ်ရာ အဆိုပါအဖြစ် မှန်ကိုသိမှသာလျှင် နိုင်ငံတကာအတွက် အန္တရာယ်ဖြစ်ကြောင်းသိရှိနိုင်မည်ဖြစ်သကဲ့သို့ မိမိနိုင်ငံအတွက်လည်း ထိုအန္တရာယ်ကိုမည်သို့ ဖြေရှင်းရမည်ကိုနားလည်နိုင်မည် ဖြစ်သည်။ မည်သို့ဆိုစေ ရိုဟင်ဂျာသည်တိုင်းရင်းသား ဖြစ်ရေးနှင့်၎င်းတို့၏နိုင်ငံရေး ရည်မှန်းချက်များသည် ၁၉၅၁ခုနှစ်က စတင်ဖြစ်ပွားခဲ့ခဲ့သော အလယ်သံကျော် ညီလာခံ၏ဆုံးဖြတ်ချက်များကို အခြေခံလမ်းစဉ်အဖြစ်ချမှတ်ကာ ဆက်လက်လှုပ်ရှားနေခြင်းဖြစ်ကြောင်းတွေ့ရှိရ သည်။

- Aye Chan ,Dr.,The Development of Muslim Enclave in Arakan (Rakhine) State of Burma (Myanmar) ,SOAS Bulletin of Burma Research ,Vol.3 ,No .2.,Autumn 2005
- Aye Kyaw ,Dr.,The Rohingya and Rakhing ,[http://arakanland.com/index -4.html](http://arakanland.com/index-4.html)
- Ba Tha,Roewengyas In Arakan,The Guardian,1960
- Bulletin of Burma Research ,Vol 3 ,No .2.,Autumn 2005
- Burma Gazetteer,Akyab District ,Vol(A),Rangoon(Yangon).Govt.Press,1957
- Character of the Constitution Demands of the Arakan Muslims (1951)
- Irwin ,Anthony,Burmese Outpost, London,Collins
- London India Office Record,R/8/9GS,4243
- Maurice Collis, The Land of the Great Image ,Faber and Faber Ltd,London
- Mohammed Yunus,Dr.,A History of Atakln: Past & Present, Mangonta Color Press,Chittagong 1994
- Nerajuddin,Muslim influence in Arakan and the Muslim Names of Arakanese Kings,Asiatic Society of Bangladesh ,Vol XXX,I,June,1985
- Smart,R.B.,Akyat District,Govt.Printing,Rangoon(Yangon),1957
- Smart,R.B.,Report on the Akyab district 1913- 1917 , Rangoon, Govt.Press(Yangon),1918
- The Guardian,1960
- Thin Kyi,Araknese Capital: "A Preliminary Survey of the Geographical Setting",JBRS,Vol.LIII, Part II,Rangoon,1970
- ခင်ကြီးဖျော်၊ရခိုင်ပြည်မှကျောက်တန်းဟူသည့်ရခိုင်တန်ဆောင်အတွဲ ၁၊အမှတ် ၈၊၁၉၅၉-၆၀
- စံထွန်းအောင်ဦး၊ကိုယ်တွေ့ပေယုနှင့် ရီဟင်ဂျာ၊(လက်နှိပ်စာမူ)
- စံသာအောင်ဦး၊အာနန္ဒစင်္ကြကျောက်စာ
- စန္ဒမာလာလင်္ကာ၊ရခိုင်ရာဇဝင်သစ်၊(ပ)တွဲ၊ပိဋကတ်ပုံနှိပ်တိုက်၊ရန်ကုန်၊၁၉၃၁
- ခေါ်မင်းထွဋ်၊ပြည်ထောင်စုမြန်မာနိုင်ငံတော်နှင့် တိုင်းရင်းသားရီဟင်ဂျာများ၊(ပထမအကြိမ်)၊ Maruyama Corp,Tokyo ၂၀၀၃
- ဒုတိယအကြိမ် ပြည်သူ့လွှတ်တော်ညီလာခံမှတ်တမ်း (၁၉၅၇ ခုကောင်စီဘာလ ၂၀ ရက်) စာတွဲ(၄) အစည်း အဝေးမှတ်တမ်း၊အစိုးရပုံနှိပ်တိုက်၊ရန်ကုန်၊၁၉၅၈
- နတ်မောက်ဘုန်းကျော်၊အင်္ဂလိပ်ပြန်မာစစ်သမိုင်း၊(တတိယအကြိမ်)စာပေလောကပုံနှိပ်တိုက်၊ရန်ကုန်၊၁၉၉၉
- ပဏ္ဍိဦး၊ဓညဝတီရာဇဝင်သစ်၊ပြည်ကြီးမဏ္ဍိုင်ပိဋကတ်ပုံနှိပ်တိုက်၊ရန်ကုန်၊၁၉၁၀
- ပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊ရခိုင်ပြည်နယ်၊လက်နှိပ်စာမူ
- ပြည်တွင်းသောင်းကျန်းမှုသမိုင်း၊အပိုင်း(၂)
- ပုကလေးဦး၊ငါတို့ဗိုလ်ချုပ်ဘာတွေလုပ်ခဲ့သလဲ၊(တတိယတွဲ)၊(ပုံနှိပ်တိုက်မပါ)၊ရန်ကုန်၊၁၉၄၈
- ဖော်စံ၊ရခိုင်နယ်စပ်မှ ဗိုလ်ချင်းပျံ၊ဓညဝတီမဂ္ဂဇင်း၊နှစ်လည်(၁၉၅၂-၅၃)
- မိုးကံကောင်း၊ဓမ္မန္တရယ် ရီဟင်ဂျာ၊မြတ်ခင်းသစ်မဂ္ဂဇင်း၊အမှတ်စဉ်(၂၅)၊၁၉၉၂
- ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်သမိုင်း၊လက်နှိပ်စာမူ
- ဘုံပေါက်သာကျော်၊တော်လှန်ရေးခရီးဝယ်၊သတင်းဂျာနယ်ပုံနှိပ်တိုက်၊ရန်ကုန်၊၁၉၇၃

သံသကံသာကျော်၊ ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့်ရိုဟင်ဂျာအမည်ခံ အင်္ဂါလီများပြဿနာတစ်ခု၊ ၁၉၈၉၊ လက်နှိပ်စာမျှ၊
သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊ ၁၉၈၉

မောင်တောမြို့နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊ သမိုင်းပြုစုရေးအဖွဲ့၊ မောင်တောမြို့နယ်ပြည်သူ့ကောင်စီ၊ ၁၉၈၁၊ လက် ရေးမှု

မောင်တောမြို့နယ် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများရင်ဆိုင်နေရသောအခြေအနေကိုသိရှိနိုင်ရန်နှင့် ဒီမိုကရေစီသခွင့်အရေး
များကို ကန့်သတ်နိုင်ရန်တင်ပြခြင်း၊

မောင်တောမြို့နယ် အနာဂတ်သာသနာတော်အရေးအခင်းနှင့် ပတ်သက် တင်ပြလျှောက်ထားချက်၊ ၂၈-၂-၂၀၀၈

မောင်တောမြို့နယ် အနာဂတ်သာသနာတော်အရေးအခင်းနှင့် ပတ်သက် တင်ပြလျှောက်ထားချက်၊ ၂၈-၉-၁၉၈၈

သက်ဆိုင် "ရခိုင်ပြည်နယ် အစီရင်ခံစာ" မြေတီမဂ္ဂဇင်း၊ ၁၉၆၀၊ ဇူလိုင်၊ အတွဲ ၈

ဗုဒ္ဓဟင်္ဂများအလင်းဝင်ခြင်း၊ မြေတီပုံနှိပ်တိုက်၊ စာမျက်နှာ၊ ခုနှစ်မပါ၊

မြန်မာမင်းများ အရေးတော်ပုံ၊ သာပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်၊ ၁၉၆၇

ခေါင်းအားမာန်(၂)၊ ရခိုင်သမိုင်းသုတေသနအသင်း၊ ၁၉၉၆

ခေါင်းပြည်နယ်ဖြစ်စဉ်သမိုင်း၊ စတုတ္ထတွဲ၊ လူမှုရေးကဏ္ဍ၊ လက်နှိပ်စက်မှု

ခေါင်း-ကုလားအဖိကရုဏ်းကိုယ်တွေ့မှတ်စု

ခေါင်းပြည်နယ်၊ သုံးသီးတောင်မြို့နယ်၏ ရိုဟင်ဂျာအမည်ခံစစ်တကောင်းသား အင်္ဂါလီမွတ်ဆလင်များနှင့်

ပတ်သက်တင်ပြသည့်စာတမ်း၊ ကွန်ပျူတာမှု

ရေသေ့တောင်မြို့နယ်သမိုင်းဖြစ်စဉ်မှတ်တမ်း၊ မြို့နယ်သမိုင်းဖြစ်စဉ်မှတ်တမ်းပြုစုရေးအဖွဲ့၊ ရေသေ့တောင်၊ ၁၉၈၁

ရိုဟင်ဂျာတစ်ဦးအကျဉ်းပြုစုတင်ပြခြင်း၊ လက်နှိပ်စက်စာမျှ

ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးစု၏ ရာဇဝင်အကျဉ်းချုပ်၊ ရန်ကုန်၊ ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့၊ ၁၉၆၀

ခေါင်းပြည်နယ်လူဦးရေစာရင်း၊ လူဝင်မှုကြီးကြပ်ရေး၊ ရခိုင်ပြည်နယ်၊ ၂၀၀၈

သုပိသားပြည်သူများ၏ သဘောထားဆန္ဒနှင့် အကြံပေးချက်၊ နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ပုံအခြေခံဥပဒေ(မူကြမ်း)

ရေးဆွဲရေးကော်မရှင်၊ မောင်တောမြို့နယ်၊ ၁၉၇၁

သုပိသားပြည်သူများ၏ သဘောထားဆန္ဒနှင့် အကြံပေးချက်၊ နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းအုပ်ချုပ်ပုံအခြေခံဥပဒေ(မူကြမ်း)

ရေးဆွဲရေးကော်မရှင်၊ မောင်တောမြို့နယ်၊ ၁၉၇၁

သုဆွန်းဖြူဦး၊ ရခိုင်ပြည်နယ်စီးပွားရေးအဏ္ဏာတိုက်၊ တောက်တောက်ဝင်းပုံနှိပ်တိုက်၊ ၁၉၇၆၊ ရန်ကုန်

သံလွင်၊ မောင်ရခိုင်ကုလား သို့မဟုတ် ရိုးဝန်ညာလူမျိုးများ၊ မြေတီမဂ္ဂဇင်း၊ အတွဲ (၈)၊ မတ် (၉)၊ ၁၉၈၀

သံသကံတိုက်သတင်းစာ၊ ၁၉-၉-၅၂

အလင်းပြည်ထောင်စုသတင်းစာ၊ ၅-၁၂-၁၉၆၀

အမျိုးသားသတင်းစာ၊ ၂၂-၂-၆၁

အောင်ကြည်ဦး(လဝက)၊ နယ်စပ်ပြဿနာ၊ လက်နှိပ်စက်မှု၊ မောင်တောမြို့၊ ၁၉၇၆

အောင်သော်၊ "ဝိဿနိုးမြို့ဟောင်းတူးဖော်မှု"၊ တက္ကသိုလ်ပညာပဒေသာစာစောင်၊ အတွဲ ၁၊ အပိုင်း ၂

တက္ကသိုလ်ပုံနှိပ်တိုက်၊ ရန်ကုန်

အမဲအောက်ပါရဲ့အသား၊ရဲ့ဟင်္ဂါနဲ့ကပ်လူမျိုးစုများ၊ ရဲ့ဟင်္ဂါအမျိုးသားညီညွတ်ရေးအဖွဲ့၊ရဲ့ကုန်၊ ၂၆၂၊
၃၁-၃-၂၀၀၉ မောင်တောမြို့နယ်တရားရုံး၏အမှုအမှတ် ၃၇၂

မော်ကွန်းအထောက်အထားများ

D264 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D272 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D1313 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု၊၁၉၈၈

D1315 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D1316 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D1317 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D1318 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

D1319 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

DR491(56) သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

Series 10/1, Acc. No. 641, NAD

MF-962 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0354/2009 သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0355/2009၊ တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0356/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0358/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0359/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0360/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0361/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0362/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု

OH/P/0363/2009၊တွေ့ဆုံမေးမြန်းချက်၊သမိုင်းသုတေသနဦးစီးဌာန၊မော်ကွန်းဌာနစု